T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBN HAZM'IN El-MUHALLÂ ADLI ESERİNDE EBÛ YÛSUF'A NİSPET ETTİĞİ GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÜMMÜEBİHA SİNOĞLU

VAN, 2022

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İBN HAZM'IN El-MUHALLÂ ADLI ESERİNDE EBÛ YÛSUF'A NİSPET ETTİĞİ GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
ÜMMÜEBİHA SİNOĞLU

DANIŞMAN
DOÇ. DR. MEHMET SELİM ASLAN

VAN, 2022

KABUL VE ONAY SAYFASI

Ümmüebiha SİNOĞLU tarafından hazırlanan **"İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Yûsuf'a Nispet Ettiği Görüşlerin Tahkiki"**adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi Temel İslâm Bilimleri/ İslâm Hukuku Anabilim Dalında **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.	
Danışman: Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	...……
Başkan : Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……...
Üye : Doç. Dr. Muhammed Latif ALTUN Harran Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……...
Üye : Doç. Dr. Mustafa Harun KIYLIK Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……...
Üye : …… Harran Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……...
Üye : ……. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Temel İslam Bilimleri Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	……...
Tez Savunma Tarihi:	28/12/2022
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. …….……. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına ı olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (28.12.2022)

(İmza)

Ümmüebiha SİNOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

ÜMMÜEBİHA SİNOĞLU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İBN HAZM'IN El-MUHALLÂ ADLI ESERİNDE EBÛ YÛSUF'A NİSPET ETTİĞİ GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

Aralık, 2022

ÖZET

Zâhirî mezhebinin önde gelen fakîhlerinden İbn Hazm ismiyle müsemma olmuş Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî V/XI. yüzyılda Endülüs'te yaşamıştır. Fıkhî eserleri ile tanınan İbn Hazm aynı zamanda kelam, hadis, edebiyat, tarih, tıp, dil, mantık gibi alanlarda da önemli eserler telif etmiştir. Bu çalışmada İbn Hazm'ın *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr* adlı eserinde, Hanefî mezhebinin önde gelen fakîhlerinden ve ayrıca ilk "kâdılkudât" ünvanını alan Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Kûfî'ye atfedilen görüşlerin tahkik edilmesi amaçlanarak hazırlanmıştır. On bir ciltlik *el-Muhallâ* adlı eserde Ebû Yûsuf'a atfedilen 185 görüş tespit edilmiş ve bu görüşler Hanefî mezhebine ait birincil kaynaklar üzerinden mukayese edilerek değerlendirilmiştir.

Çalışmamız giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmanın konusu, önemi, amacı, metodu ve sınırlılıkları yer almaktadır. Birinci bölümde İbn Hazm'ın hayatı, ilmi şahsiyeti, eserleri kısaca aktarılmış olup *el-Muhallâ* adlı eser ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. İkinci bölümde Ebû Yûsuf'un hayatına, ilmi şahsiyetine ve eserlerine yer verilmiştir. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinin tamamında Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşler tahkik edilmiştir. Sonuç bölümünde ise tespit edilen hatalı görüş sayısı beyan edilmiş kısa bir kritiği yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : İslâm Hukuku, İbâdat, Borçlar Hukuku, Aile Hukuku, Ceza Hukuku, Ebû Yûsuf, İbn Hazm.

Sayfa Sayısı : XI + 143

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN

M.Sc. Thesis

ÜMMÜEBİHA SİNOĞLU

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

December, 2022

INVESTIGATION OF THE VIEWS ATTRIBUTED TO EBÛ YÛSUF IN IBN HAZM'S BOOK El-MUHALLÂ

ABSTRACT

One of the leading faqihs of Zâhirî sect Abu Muhammad Ali b. Ahmed b. Said b. Hazm al-Andalusi al-Qurtubi known as "Ibn Hazm" is lived in Andalusia in the 19th century. As he is known for his works in the field of fiqh, Ibn Hazm also wrote works in fields such as kalam, hadith, literature, history, medicine, language and logic. This study is prepared with the aim of examining the views in the work of İbn Hazm, named "*el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l Mücellâ bi'l-ihtisâr*" attributed to Ebû Yûsuf Ya'kûb b. Ibrahim b. Habib b. Sa'd al-Kûfî. In the eleven-volume work called al-Muhallâ, 185 views attributed to Abu Yusuf were identified and these views were compared and evaluated through the primary sources of the Hanafi sect.

Our study consists an introduction and three chapters. In the introduction part, the study's subject, importance, purpose, method, and limitations are mentioned. Ibn Hazm's life, his scientific personality, and his works are talked about, along with the work named "al-Muhallâ" under seperate title in the first chapter. On the following chapter, second, it is given a place of Abu Yusuf's life, scientific personality of his, and his work. In the third chapter of our study, the views attributed to Abu Yusuf in the whole of Ibn Hazm's al-Muhallâ were examined. As the conclusion part the number of erroneous opinions identified and a short critique were made and the study was concluded.

Keywords : Islamic Law, Ibadat, Law of Obligations, Family Law, Criminal Law, Ebû Yûsuf, Ibn Hazm.

Number of Pages : XI + 143

Thesis Advisor : Assoc. Dr. Mehmet Selim ASLAN

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... **iv**
ABSTRACT ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **vi**
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ ..... **ix**
ÖNSÖZ ..... **x**
GİRİŞ **1**
A. Araştırmanın Konusu 1
B. Araştırmanın Önemi 1
C. Araştırmanın Amacı 4
D. Araştırmanın Metodu 4
1. İBN HAZM'IN HAYATI İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ **7**
1.1. İbn Hazm'ın Hayatı 7
1.2. İbn Hazm'ın İlmî Şahsiyeti 10
1.3. İbn Hazm'ın Eserleri 14
1.3.1. El-Muhallâ Bi'l-Âsâr Fi Şerhi'l-Mücellâ Bi'l-İhtisâr 16
1.3.1.1. El-Muhallâ adlı eserin fıkıhtaki yeri ve önemi 18
1.3.1.2. El-Muhallâ adlı eserle ilgili yapılan çalışmalar 18
2. EBÛ YÛSUF'UN HAYATI İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ **20**
2.1. Ebû Yûsuf'un Hayatı 20
2.2. Ebû Yûsuf'un İlimi Şahsiyeti 24
2.3. Ebû Yûsuf'un Eserleri 25
3. El-MUHALLÂ'DA EBÛ YÛSUF'A NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ **27**
3.1. İbâdat 27
3.1.1. Tahâret 27
3.1.1.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 28
3.1.1.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüşler 42
3.1.2. Namaz 45
3.1.2.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 45
3.1.2.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 55
3.1.3. Cenaze 55
3.1.3.1. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 56

3.1.4. İ'tikâf 56
3.1.5. Zekât 57
3.1.5.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 57
3.1.5.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 66
3.1.6. Oruç 66
3.1.7. Hac 67
3.1.7.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 67
3.1.7.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüşler 73
3.1.8. Cihad 74
3.1.9. Yiyecekler 76
3.1.10. Avlanma 76
3.1.11. İçeceklerde Helaller ve Haramlar 77
3.1.12. Adak 78
3.1.13. Yemin 80
3.2. Borçlar Hukuku 81
3.2.1. Karz/Borç 81
3.2.2. Havâle 82
3.2.3. Kefâlet 83
3.2.4. Mallar Üzerindeki İstihkak Gasp ve Suçlar 84
3.2.5. İcâre 85
3.2.6. Âbık/Kaçak ve Cûalede Ödül 85
3.2.7. Müzâraa ve Mugârese 88
3.2.8. Ürün Üzerine Muamele 89
3.2.9. İhyâ-ı Mevât ve İktâ 89
3.2.10. İkrar 90
3.2.11. Hacr/Kısıtlama 91
3.2.12. Bey'/Satım Akdi 93
3.2.12.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 93
3.2.12.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüşler 100
3.2.13. Hibe 100
3.2.14. Itk/Âzâd 101
3.2.15. Kitâbet 102
3.2.16. Ferâiz/Miras 102
3.2.17. Vasiyet 103

3.2.18. Hastanın Fiilleri 105
3.2.19. Kazâ/Yargılama 105
3.2.20. Şahitlik 106
3.3. Aile Hukuku 110
3.3.1. Nikâh 110
3.3.2. Radâ‘ 112
3.3.2.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüş 112
3.3.2.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 113
3.3.3. Zıhâr 113
3.3.3.1. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 113
3.3.4. Nikâhın Feshi 114
3.3.5. Talâk 116
3.3.5.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 116
3.3.5.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 121
3.4. Ceza Hukuku 122
3.4.1. Öldürme Kısas ve Diyet 122
3.4.2. Âkıle, Kasâme ve İsyancıların Öldürülmesi 128
3.4.3. Hadler 129
3.4.3.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler 129
3.4.3.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş 131
3.4.4. Muharibîn 131
3.4.5. Hırsızlık 132
SONUÇ 134
KAYNAKÇA 138
ÖZGEÇMİŞ
TEZ ORJİNALLİK RAPORU

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	**Açıklamalar**
a.g.e.	**:** Adı geçen eser
a.mlf.	**:** Aynı müellif
bk.	**:** Bakınız
çev.	**:** Çeviri
DİA	**:** Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed.	**:** Editör
haz.	**:** Hazırlayan
ö.	**:** Ölüm Tarihi
MEB	**:** Milli Eğitim Basımevi
(s.a.v.)	**:** Sallallâhü aleyhi ve sellem
TDV	**:** Türkiye Diyanet Vakfı
trc.	**:** Tercüme Eden
ts.	**:** Tarihsiz
thk.	**:** Tahkik
vb.	**:** Ve benzeri
vd.	**:** Ve devamı
vs.	**:** Vesaire

ÖNSÖZ

Fıkıh, ibâdat ve hukuk konularından müteşekkildir. İslâm dini de kişiye ilk vazifesinin Allah'a kulluk görevi olduğunu bildirmekte ve öncelikle bu vazifeyi en iyi şekilde yerine getirmesi gerektiğini telkin etmektedir. Dolayısıyla kişi kulluk görevini yerine getirebilmek adına dini vecibeler hususunda titizlikle hareket etmeyi vazife bilmeli ve istenilen doğrultuda yaşamaya azami derecede önem vermelidir. Kişi hem dini vecibelerini yerine getirebilmek hem de hukuki hususlar için ilk etapta Kur'ân-ı Kerîm'e akabinde yüce kitabın açıklayıcısı konumunda olan sünnet-i seniyyeye müracaat etmelidir. Aynı zamanda kişi amelî ve şer'i hükümleri en doğru şekilde hayata geçirebilmek adına konunun uzmanı mezhep kurucularına ve bu mezhepler içerisinde de kendi yetkinliğini kanıtlamış fakîhlere yönelme ihtiyacı hissedebilmektedir. Fakîhlerin görüşlerine ulaşabilmek adına ise alanın muteber kaynaklarına başvurulmaktadır. Bu sebeple eserler içerisinde yer alan bilgilerin doğruluğunun ehemmiyeti hususu ortaya çıkmaktadır.

Literatürde ise *el-Muhallâ* üzerine yapılan çalışmalar dikkatleri celbetmektedir. Nitekim bu çalışmalar sonucunda İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *el-Muhallâ* adlı eserinde Ebû Hanîfe, Ahmed b. Hanbel, İmam-ı Şafiî, Mâlik b. Enes ve diğer âlimlerin görüşlerini aktarırken bazı hataların sâdır olduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmaların yanı sıra eser üzerinde Ebû Yûsuf'a (ö. 182/798) dair herhangi bir tahkik çalışmasının bulunmaması sebebiyle çalışmamızda sıklıkla müracaat edilen ve Mukayeseli İslâm Hukuku'nun ana kaynaklarından biri olan İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinde, Ebû Yûsuf'a ait görüşlerin tahkik edilmesi esas alınmıştır.

El-Muhallâ adlı eserle ilgili yapılan tahkik çalışmalarında 6 yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bu çalışmalar; Hülya Akman tarafından *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği)*, Jauharıl Ulya tarafından, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği),* Ömer Faruk Takım tarafından, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ahmed b. Hanbel'e Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği),* Vezbet Kartal tarafından, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şafiî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tespit ve Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)*, Mia Siti Nurazizah tarafından, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)* ve Canan Kösetürk tarafından, *İbn*

Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (Aile Hukuku Örneği) ile ilgili bitirilmiş yüksek lisans tezleri mevcuttur.

Tez giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Birinci bölümde İbn Hazm'ın hayatı, ilmi şahsiyeti, eserleriyle müellifin *el-Muhallâ* adlı eseri ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. İkinci bölümde Ebû Yûsuf'un hayatı, ilmi şahsiyeti, eserleri yer almaktadır. Üçüncü bölüm tezin ana konusunu teşkil etmektedir. Bu bölümde İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinde, Ebû Yûsuf'a nispet ettiği görüşler Hanefî mezhebinin temel kaynakları üzerinden tahkik edilmiş ve değerlendirilmiştir.

Büyüklerimiz tarafından ilmin başlangıcının acı, nihayete erdirme hususun ise tatlı olduğu söylenegelmiştir. Öncelikle ele almış olduğum çalışmayı nihayete erdirme hususunu bahşeden Rabbim'e sonsuz hamdolsun. Bilgilendirme ve yönlendirme noktasındaki desteğinden ve çalışmama göstermiş olduğu titizlikten dolayı danışmanım Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN hocama teşekkür ederim. Yoğunluğumun yorgunluğa dönüştüğü bu süreçte maddi, manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli annem Nermin SİNOĞLU hanımefendiyle, kıymetli babam Mehmet Ali SİNOĞLU beyefendiye ve aileme teşekkür ederek bu âcizane çalışmayı tüm okuyucuların istifadesine saygılarımla sunarım.

Ümmüebiha SİNOĞLU

Van - 2022

GİRİŞ

A. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu, V/XI. yüzyılda Endülüs'te yaşamış Zâhiri mezhebinin önde gelen fakîhlerinden İbn Hazm'a ait olan *el-Muhallâ* adlı eserde, II/VIII. yüzyılda Kûfe'de yaşamış Hanefî Mezhebinin önde gelen fakîhlerinden Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan görüşlerin tahkikini teşkil etmektedir. Eser, Mukayeseli İslâm Hukuku alanında yazılmış olması sebebiyle Zahîrî mezhebi fakîhlerinin benimsemiş olduğu görüşlerin yanı sıra diğer mezheplere mensup fakîhlerin görüşlerini de ihtiva etmektedir.

el-Muhallâ adlı eser, ibâdât, muamelât, ukubât, ferâiz gibi İslâm Hukuku'nun furû'a dair hemen hemen tüm konularını kapsamaktadır. Eser, hacimli bir yapıya sahip olması sebebiyle de ansiklopedik bir niteliğe sahiptir. Eserin kapsam itibarıyla geniş olması ve temelde tek bir mezhebi değil de birçok mezhebi barındıracak şekilde mukayese sistematiği içerisinde yazılmış olması, ister istemez bazı eksikliklerin veya hataların oluşmasına sebebiyet verebilmektedir. Bundan dolayı eser üzerinde tahkik çalışmalarının yürütülmesi ihtiyacı sadır olmaktadır.

Çalışmanın sınırlandırılması açısından eser içerisinde görüşleri yer alan diğer fakîhler tezin kapsamı dışında bırakılmıştır. Ayrıca Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerin tahkiki üzerine yürüttüğümüz tez çalışması *el-Muhallâ* adlı eserin herhangi bir bölümüyle kayıtlı kalınmadan gerçekleştirilmiş olup eserde yer alan bütün bölümleri kapsamaktadır.

B. Araştırmanın Önemi

Tez çalışmamız ibâdat, muamelât, ukubât, ferâiz gibi fürû'a dair hemen hemen tüm konuları kapsayan *el-Muhallâ* adlı eser üzerinde yapılmıştır.

Çalışmamızda Ebû Yûsuf'a ait görüşleri tespit etmek amacıyla on bir ciltlik eserin tamamı taranmıştır. Dolayısıyla eserde yer alan altmış iki bölüm taranmış, Ebû Yûsuf'a ait görüşlere ulaşılmıştır. Eserde yer alan bölüm başlıklarını sırasıyla şu şekilde zikredebiliz;

- Tevhid
- Usul
- Tahâret
- Namaz
- Cenaze
- İ‘tikâf
- Zekât
- Oruç
- Hac
- Cihad
- Kurban
- Yiyecekler
- Hayvan Kesimi
- Avlanma
- İçeceklerde Helaller ve Haramlar
- Akîka
- Nezir/ Adak
- Yemin
- Karz/Borç
- Rehin
- Havâle
- Kefâlet
- Şirket
- Kısmet/Taksimat
- Mallar Üzerindeki İstihkak, Gasp ve Suçlar
- Sulh
- İflâs
- İcâre
- Âbık/Kaçak ve Cûalede Ödül
- Müzâraa ve Mugârese
- Ürün Üzerine Muamele

- İhyâ-ı Mevât ve İktâ
- Vekâlet
- Mudârebe
- İkrar
- Buluntu, Yitik ve Âbık/Kaçak
- Kimsesiz Çocuklar
- Vediâ
- Hacr/Kısıtlama
- İkrah
- Bey‘/Satım Akdi
- Şüf‘a
- Selem
- Hibe
- Köle
- Itk/Âzâd
- Kitâbet
- Ferâiz/Miras
- Vasiyet
- Hastanın Fiilleri
- Kazâ/Yargılama
- Şahitlik
- Nikâh
- Radâ‘
- Zıhâr
- Nikâhın Feshi
- Talâk
- Öldürme, Kısas, Diyet
- Âkıle, Kâsame ve İsyancıların Öldürülmesi
- Hadler
- Muharibîn
- Hırsızlık

Zikredilen başlıklardan da anlaşılacağı üzere çalışmamız geniş çaplı bir eser üzerinden yapılarak Ebû Yûsuf'un furû'a dair hemen hemen her alandaki görüşlerini ihtiva edecek zenginlikte bir bilgi birikimi ortaya konulmuştur.

C. Araştırmanın Amacı

El-Muhallâ Mukayeseli İslâm Hukuku alanında yazılmış olması hasebiyle farklı mezheplere mensup fakîhlerin görüşlerini ihtiva etmektedir. Bu hususta eser üzerinde yapılan araştırmalarda diğer mezheplere mensup fakîhlerin görüşlerinden bazılarının nispetinde hataların tespit edildiği görülmüştür. Bu hataların tespit edilmiş olması *el-Muhallâ*'da Zahirî mezhebi dışında yer alan fakîhlere nispet edilmiş olan görüşlere karşı, ister istemez soru işaretleri oluşmasına sebebiyet vermiştir.

Çalışmamız *el-Muhallâ* adlı eser içerisinde sadece Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş görüşlerin isabetli olup olmadığının belirlenmesi gayesi üzerine gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı Ebû Yûsuf'un görüşleri haricinde *el-Muhallâ* adlı eserde atıfta bulunulan diğer fakîhlere ait görüşler araştırmamızın kapsamına dâhil değildir.

Eserde Ebû Yûsuf'a ait olduğu belirlenen görüşler ilk olarak Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî'ye (ö. 189/805) ait *Câmiu's-Sağîr* adlı esere akabinde Ebû Yûsuf'a ait kaynaklara müracaat edilerek teyit edilmeye çalışılmıştır. Zikredilen kaynaklarda tespit edilemeyen görüşlerde Hanefî mezhebine ait diğer temel kaynaklara müracaat edilerek tahkik edilmiştir. Sonuç itibarıyla *el-Muhallâ* adlı eserde Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş görüşlerden hatalı olanların tespiti amacıyla, *el-Muhallâ* üzerinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş bilgiler, Hanefî mezhebine ait temel kaynaklarda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş bilgilerle mukayese edilmiştir.

D. Araştırmanın Metodu

Araştırmamızın metoduna geçmeden önce çalışmamızın daha doğru bir bakış açısıyla okunabilmesi adına tahikike dair kısa bir açıklama yapma ihityacı sadır olmaktadır. Nitekim tahkik çalışmaları bilgisayar ortamına aktarılmamış el yazması bir eserin mevcut nüshalarının bir araya getirilip, karşılaştırmalar yapılarak bilgisayar

ortamına aktrılması şeklindedir. Mevcut nüshaların mukayasesi sonucunda tespit edilen faklılıkların şerhler ve notlar şeklinde belirtilip ilim dünyasına kazandırılması amacıyla ele alınan çalışmalar yaygın olarak bilinen tahkik çalışmalarındandır. Fakat ele almış olduğumuz tahkik çalışmasıyla kastettiğimiz mana *el-Muhallâ* üzerinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş bilgilerin, Hanefî mezhebine ait temel kaynaklarda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş bilgilerle mukayese edilmesi sonucunda doğru bir şekilde aktarılıp aktarılmadığının tespiti vasfına haizdir.

Araştırma esnasında belirlenmiş olan plan doğrultusunda ilk olarak İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinin Muhammed Münîr ed-Dımaşkî tarafından tahkiki yapılan on bir ciltlik baskısından, Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşler tespit edilmiştir. Daha sonra *el-Muhallâ* üzerinden Ebû Yûsuf'a ait olduğu tespit edilen görüşler tercüme edilmiştir. Tercümesi yapılan görüşlerin Arapça metinlerine dipnotta yer verilmiş, görüşler de sırasıyla numaralandırılmıştır. Eserde birden fazla zikredilmiş olan görüşlerin bir önceki görüşün devamı niteliğinde olduğu belirtilmiştir. *el-Muhallâ* adlı eserde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerin tahkiki ise Hanefî Mezhebinin muteber kaynakları dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşlerin ona ait olup olmadığını belirlemek amacıyla ilk etapta İbn Hazm'ın *el-Muhallâ*'da zikretmiş olduğu İmam Muhammed'in *Câmiu's-Sağîr* adlı eserine müracaat edilmiştir. Burada tespit edilemeyen görüşler Ebû Yûsuf'un *Kitabü'l -Harâc* adlı eseri üzerinden tespit edilmeye çalışılmıştır. Akabinde ise sırasıyla İmam Muhammed'in *el-Asl* ve *Câmiu'l-kebîr*, Serahsî'nin *el-Mebsut*, Merğınânî'nin *el-Hidâye*, Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi'* ve Mevsılî'nin *el-İhtiyâr* adlı eserine müracaat edilerek tahkik edilmiştir. Zikredilen kaynaklarda tespit edilemeyen görüşler Hanefî mezhebine ait diğer eserlere ve bu eserler üzerine yazılmış şerh çalışmalarına müracaat edilerek tahkik edilmiştir.

Yapılan araştırmalar neticesinde, nispetinde hata olmadığı sonucuna ulaşılmış görüşler kısa bir değerlendirmeye tabi tutulduktan sonra "Kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir." ifadeleriyle aktarılmıştır. Aynı şekilde nispetinde hata olduğu sonucuna ulaşılan görüşler kısa bir değerlendirmenin ardından "Kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinin

hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.” ifadeleriyle aktarılmıştır. Kaynaklar üzerinden yapılan araştırmalar neticesinde mezhep içerisinde ihtilaf olmadan aktarılmış olan hususlar İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf’a atfedilen görüşle aynı hükme sahip nitelikte ise doğru kabul edilmiş, farklı bir hükme sevk edecek nitelikte ise hatalı sayılmıştır. Ayrıca *el-Muhallâ’*daki kullanımına uygun olarak belirlediğimiz konu başlıkları altında, nispetinde hata bulunan ve bulunmayan görüşler farklı başlıklar oluşturularak tasniflendirilmiştir.

1. İBN HAZM'IN HAYATI İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Bu bölüm İbn Hazm'ın hayatı, ilmi şahsiyeti ve eserlerini ihtiva etmektedir. Eserleri içerisinde çalışmanın ana konusu olan *el-Muhallâ* ise ayrı bir başlık altında ele alınacaktır.

1.1. İbn Hazm'ın Hayatı

İbn Hazm hicri 384 yılı Ramazan ayının son gününde (7 Kasım 994) Kurtuba'nın Rabaz-ı Minyetü'l-Muğire şehrinde dünyaya gelmiştir.[1] Künyesi Ebû Muhammed olan ve İbn Hazm ismiyle şöhret kazanan Zâhiri fakîhin tam ismi ise Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el- Endelüsî el-Kurtubî'dir.[2] Ekseriyetle Fars asıllı olduğu kabul edilen İbn Hazm'ın[3] bazı kesimler tarafından İspanyol asıllı olduğu iddia edilmekte[4] bir kesim tarafından da sadece anne tarafından İspanyol asıllı olduğu ileri sürülmektedir.[5]

İbn Hazm'ın babası Ahmed b. Saîd (ö. 402/1011) Endülüs'ün ileri gelenlerindendir. Babası II. Hişâm'ın (Müeyyed) (ö. 403/1012) hâcibi ve halifelik yetkilerini kullanan İbn Ebû Âmir'e (Mansûr) (ö. 392/1002) ve İbn Ebû Âmir'in oğlu Abdülmelik el-Muzaffer'e (ö. 399/1008) vezirlik yapmıştır.[6]

---

[1] Ebû Abdillâh Muhammed el-Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis fî vülâti'l-Endelüs,* thk. Muhammad Beşşâr Avvâd Maruf-Beşşâr Avvâd Maruf (Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1429/2008), 450; Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed b.Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dârüs-Sadr, 1398/1978), 3/325; Îmâm Şemsüddîn Muhammed ez-Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ* (Beyrut: Müesesetü Risalet, 1405/1984), 18/185; Hüseyin Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi İbn Hazm ve Eş'arîlik Örneği* (Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 1428/2007), 21; Jose Miguel Puerto Vilchez, "Abû Muhammad 'Alî Ibn Hazm: A Biographical Sketch", *Ibn Hazm of Cordoba,* ed. Camilia Adang vd. (Brill: Leiden-Boston, 2013), 5.

[2] Ebü'l-Felâh Abdülhay es-Sâlihî el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb,* thk. Abdulkadir el-Arnavut-Mahmud el-Arnavut (Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1406/1986), 1/37; Muhammed Ebû Zehrâ, *İbn Hazm* (Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabiye, ts.), 21.

[3] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/325; Ebü'l-Kâsım Halef b. Beşküvâl el-Hazrecî el-Ensârî el-Endelüsî, *Kitâbü's-sıla fî târîhi eʾimmeti'l-Endelüs* (Tunus: Dârü'l-Arabi'l-el-İslâmiyye, 1432/2010), 2/31; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/239; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 21.

[4] Cornelis Van Arendonk, "İbn Hazm", *İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1978), 5/748.

[5] Zehebî, *Siyer,* 18/184-185; H. Yunus Apaydın, "İbn Hazm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 20/39.

[6] İbn Beşküvâl, *Kitâbü's-sıla,* 2/31-32; Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* thk. İhsan Abbas (Beyrût: Dâru'l-Arabi'l-İslâmiye, 1413/1993), 4/1651; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/325; Zehebî, *Siyer,* 18/186; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz* (Haydarâbâd: Dâiratu'l-Meârifi'l-Osmaniyye, 1378/1958), 3/1148; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/37; Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi İbn Hazm ve Eş'arîlik Örneği,* 21.

Ahmed b. Saîd'in devlet yönetiminde önemli bir konumda olması İbn Hazm'ın çocukluk yıllarını refah içinde geçirmesine ve iyi bir eğitim almasına vesile olmuştur.[7] Fakat bu müreffeh yaşam İbn Hazm henüz 14-15 yaşındayken tam tersine dönmüş ve sıkıntılı bir sürece girilmiştir.[8] Nitekim babasının vezirliğini yaptığı Abdülmelik el-Muzaffer'in vefat etmesiyle Endülüs Emevi Devleti'nde taht kavgaları yaşanmıştır.[9] Endülüs Emevi Devleti'nde yaşanan taht kavgaları merkezi otoritenin giderek zayıflamasına sebebiyet vermiştir. Nihayetinde Mülûkü't Tavâifin olarak anılan Devletçikler döneminde de Endülüs Emevi Devletinin parçalandığı görülmektedir.[10] Yaşanan bu olumsuzluklar akabinde, Endülüs Emevi Devleti'nin toparlanıp eski otoritesini ve hâkimiyetini kurmasını hedefleyen bir grubun, Kurtuba'da siyasi faaliyetler sürdürdüğü bilinmektedir. İbn Hazm da yürütülen siyasi faaliyetleri desteklemek amacıyla Kurtuba'da bulunmuştur.[11] Hicri 401 yılında Kurtuba'da yaşanan veba salgınında babası ve ağabeyi Ebû Bekir Ömer'i kaybeden İbn Hazm yaşadığı acı kayıplara rağmen Kurtuba'da kalmaya devam etmiştir. Hicri 403/404 yılında Berberilerin Kurtuba'da hâkimiyeti ele geçirmesiyle[12] beraber İbn Hazm Elmeriye'ye göç etmek durumunda kalmıştır.[13] Hicri 407 yılında Elmeriye Valisi, İbn Hazm'ı Emevi hanedanını ihya etmeye çalıştığı gerekçesiyle tutuklamıştır. İbn Hazm birkaç ay tutuklu kaldıktan sonra yine Elmeriye Valisi tarafından Hısnülkasr'a sürgün edilmiştir.[14]

Hısnülkasr'a sürgün edilen İbn Hazm, Hısnülkasr'ın hâkimi konumunda olan Ebü'l-Kâsım Abdullah et-Tücîbî'nin (ö. ?) ilgisini kısa sürede üzerine çekmiştir.[15] Akabinde Hısnülkasr'dan Belensiye'ye geçen İbn Hazm burada da şehrin

---

[7] Zehebî, *Siyer,* 18/186; Arendonk, "İbn Hazm", 5/748.
[8] Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 21-22.
[9] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* çev. Mahmut Kanık (İstanbul: İnsan Yayınları, 1426/1995), 31.
[10] Ebû Muhammed Alî b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî, *Dinler ve Mezhepler Tarihi*, çev. Halil İbrahim Bulut (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1438/2017), 1/25-26; Şahabettin Ergüven, "Ana Hatlarıyla XI. Yüzyılda Endülüs'te Sosyal Hayat", *İSTEM* 7/14 (Aralık 2009), 147.
[11] Apaydın, "İbn Hazm", 20/40.
[12] Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 78.
[13] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 32; Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 22.
[14] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 33; Bruna Soravia, "Portrait of the ʿâlim as a Young Man: The Formative Years of Ibn Hazm, 404/1013–420/1029", *Ibn Hazm of Cordoba,* ed. Camilia Adang vd. (Brill: Leiden-Boston, 2013), 31.
[15] Apaydın, "İbn Hazm", 20/40.

hâkimiyetini ele geçiren Abdurrahman el-Murtazâ'ya (ö. 408/1018) vermiş olduğu destekler neticesinde vezirlik makamına getirilmiştir.[16]

Vezirliğini yaptığı Abdurrahman el-Murtazâ'nın öldürülmesiyle, İbn Hazm baskılara maruz kalarak tutuklanmıştır. Hicri 409/410 yılında Kurtuba'ya dönerek[17] 412 yılına kadar Kurtuba'da kalmıştır. İbn Hazm'ın Kurtuba'ya döndüğü yıllarda hilafet makamında Kâsım b. Hammûd'un (ö. 433/1042) olduğu bilinmektedir. İbn Hazm aynı yıllarda kısa süreliğine tahtta bulunan V. Abdurrahman el-Müstazhir b. Hişâm'a (ö. 414/1024) da vezirlik yapmıştır.[18] Müstazhir–Billâh'ın hicri 414 yılında öldürülmesiyle III. Muhammed el-Müstekfi–Billâh (ö. ?) tahta geçmiş, 414-416 yılları arasında da halifelik görevini icrâ etmiştir. İbn Hazm da tahta geçen Muhammed el-Müstekfi–Billâh tarafından tutuklanmış ve tekrar hapis hayatı yaşamıştır.[19]

Müstekfi'nin zorba ve zalim olduğunu belirten İbn Hazm, tutuklanmasının altında yatan sebebin ise Müstazhir-Billâh ile olan dostluğundan kaynaklandığını belirtmektedir. İbn Hazm'ın Müstekfi-Billâh döneminde başlayan tutukluluk süresi III. Hişâm el-Mu'ted-Billâh'ın (ö. 428/1036) Endülüs Emevileri adına son kez hilafeti almasıyla bitmiştir. Birçok kez vezirlik görevini üstlendiği bilinen İbn Hazm'ın Endülüsün son Emevi halifesi olan III. Hişâm el-Mu'ted-Billâh döneminde de vezirlik yaptığı bilinmektedir.[20]

İbn Hazm Kurtuba'dan Kâsım b. Hammûd'a karşı Berberîler tarafından çıkarılan ayaklanma sebebiyle Şâtıbe'ye geçmiştir.[21] *Tavku'l-hamâme* adlı eserini hicri 417 yılında Şâtıbe'de kaleme almıştır. İbn Hazm'ın *Tavku'l-hamâme* adlı eserini kaleme aldığı tarihten sonra siyasetten uzaklaşıp telif çalışmalarına yöneldiği bilinmektedir.[22]

İbn Hazm *el-Ahlak ve's-siyer* adlı eserini de *Tavku'l-hamâme* adlı eserinden hemen sonra kaleme almıştır. Şâtıbe'den Bünt Kalesine geçen İbn Hazm burada ise Endülüs'ü anlatan risalesini yazmıştır. Endülüs'te Mâliki mezhebinin hâkimiyeti

---

[16] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 33; Soravia, "Portrait of the ʿâlim as a Young Man", 31.
[17] Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 79.
[18] Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 24.
[19] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 33; Soravia, "Portrait of the ʿâlim as a Young Man", 31.
[20] Arendonk, "İbn Hazm", 5/748; Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 24; Apaydın, "İbn Hazm", 40; Soravia, "Portrait of the ʿâlim as a Young Man", 31-32.
[21] Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 23;
[22] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 33; Arendonk, "İbn Hazm", 5/748-749.

sebebiyle rahat bir şekilde düşüncelerini ifade edemeyen İbn Hazm, Vali Ahmed b. Reşîk'in (ö. ?) daveti üzerine Mayurka adasına gitmiş, düşünce ve görüşlerini burada rahat bir şekilde ifade edebilme fırsatı yakalamıştır. İbn Hazm'ın hicri 439 yılında Mâliki mezhebi âlimlerinden el-Bâcî (ö. 474/1081) ile Mayurka adasında fıkıh usulüyle ilgili tartıştıklarına dair bilgiler kaynaklarda mevcuttur.[23] İbn Hazm ertesi yıl Mayurka adasından ayrılıp İşbîliye'ye geçmiştir. Bir kısım âlim bu yer değişikliğini Ebü'l-Velid el-Bâcî ile aralarında yaşanan tartışmaya bağlamaktadır.[24] İşbîliye'de, Abbâsî hükümdarı Mutazıd-Billâh Abbâd b. Muhammed (ö. 461/1069) İbn Hazm'ın eserlerini yakmıştır.[25] Bu durum üzerine İbn Hazm, *Naktü'l-'arûs* adlı eseri Abbâsi hükümdarının aleyhine yazmıştır. İşbîliye'de de büyük sıkıntılar yaşayan İbn Hazm büyüklerinin yaşadığı topraklar olan Lebye'ye giderek ömrünün kalan kısmını orada geçirmiştir.[26] Oğlundan nakledilen bilgilere göre İbn Hazm hicri 456 yılında[27] (16 Ağustos 1064)[28] 72 yaşında vefat etmiş[29] ve Kurtuba'da defnedilmiştir.[30]

1.2. İbn Hazm'ın İlmî Şahsiyeti

Eğitim hayatına Kurtuba şehrinde başlayan İbn Hazm okuma yazmayı babası Ahmed b. Said'in vezirlik yaptığı haremde görev alan mürebbiyelerden öğrenmiştir.[31] İbn Hazm'ın Kurtuba'da bulunduğu süre zarfında fıkıh, kelâm ve hadis dersleri de aldığı bilinmektedir.[32] İbn Hazm, kaleme aldığı *Tavku'l-hamâme*

---

[23] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâ',* 4/1651-1652; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/327; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1154.

[24] İbn Hazm, *Dinler ve Mezhepler Tarihi,* 1/72.

[25] İbn Hazm, *Dinler ve Mezhepler Tarihi,* 1/72-73.

[26] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâ',* 4/1655; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/239; Güneş, *el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 23.

[27] Humeydî, *Cezvetü'l- muktebis,* 450; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/328; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1154.

[28] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 36; Alejandro Garcîa Sanjuân, "Ibn Hazm and the Territory of Huelva: Personal and Family Relationships", *Ibn Hazm of Cordoba,* ed. Camilia Adang vd. (Brill: Leiden-Boston, 2013), 62-63.

[29] Zehebî, *Siyer,* 18/198; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1150; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/239.

[30] İbn Beşküvâl, *Kitâbü's-sıla,* 2/32-33; Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâ',* 4/1650; Şeyh Ahmed sel-Kureşî el-Makkarî et-Tilimsânî, *Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb,* thk. İhsan Abbas (Beyrût: Dâru's-Sadr, 1388/1968), 2/78; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/38; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 22.

[31] Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1146; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 32.

[32] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 36; a.mlf., *Dinler ve Mezhepler Tarihi,* 1/48; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 26 vd.

adlı eserinde ilk hocası olarak bahsettiği Ebü'l-Kâsım Abdurrahman b. Ebû Yezîd el-Ezdî'den (ö. 410/1019) kelâm, cedel, dil ve hadis derslerinden rahle-i tedrisatını tamamlamıştır. Hocası Ebû Yezîd el-Ezdî'nin yanında ders aldığı dönemde tanıştığı Ebû Ali Hüseyin b. Ali el-Fâsi'yle (ö. ?) dostluk kurduğunu ve kendisinden de oldukça istifade ettiğini belirtmektedir.[33] İbn Hazm'ın hemen hemen aynı dönemde Ebû Ubeyde Hassân b. Malik'ten (ö. ?) de dil alanında dersler aldığı tahmin edilmektedir.[34]

İbn Hazm'ın şer'î ilimlerin yanında edebiyat, tarih, dinler tarihi ve felsefe alanlarında da ilmi birikime sahip olduğu ve bu alanlarda dersler aldığı kaynaklar içerisinde yer alan bilgilerdendir.[35] Mantık alanında ders aldığı ismin Ebû Abdullah Muhammed b. Hasan el-Mezhîcî el-Kurtubî el-Kettânî[36] (ö. ?) olduğu bilinmektedir.[37] Ebü'l-Fidâ İbn Kesîr'den (ö. 774/1373) nakledilen bilgiler neticesinde İbn Hazm'ın ayrıca tabip olduğu ve tıp alanında da eser kaleme aldığı ifade edilmektedir.[38]

İbn Hazm 16 yaşından önce hicri 399/400 senesinde Ebû Ömer Ahmed b. Muhammed b. Cesûr'dan (ö. 401/1010) ders almıştır.[39] İbn Hazm, Yâhya b. (Abdurrahman b.) Mes'ûd b. Vechi'l- Cenne'den (ö. 402/1011),[40] Ahmed b. Ömer b. Enes el-Uzrî (ö. 478/1085), Kadı Yûnus b. Abdullah b. Mugis (ö. 429/1037), Ebü'l-Hıyâr Mesûd b. Süleymân b. Müflit (ö. 426/1035), Abdullah b. Yûsuf b. Nemî (ö. ?), Muhammed b. Saîd b. Nebât (ö. ?), Ebû Bekir Hümâm b. Ahmed el-Kâdî (ö. ?), Abdullah b. Rebî' (ö. ?) gibi âlimlerden ve bu isimler dışında adını zikredemediğimiz daha birçok âlimden istifade etmiştir.[41] Bizzat İbn Hazm tarafından aktarılan bilgilere

---

[33] Ali b. Hazm el- Endelüsî, *Tavku'l-hamâme fil-ülfe ve'l-üllâf* (Kahire: Hindawi, 1437/2016), 152; Apaydın, "İbn Hazm", 20/40; Şahabettin Ergüven, *Arap Dili ve Edebiyatı Açısından İbn Hazm* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Doktora Tezi, 2007), 51.

[34] Ebû Muhammed Alî b. Hazm, *el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm*, thk. Ahmed Muhammed Şâkîr (Beyrût: Dâru'l-Îfâki'l-Cedîde, ts.), 4/13; Apaydın, "İbn Hazm", 20/40.

[35] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* 4/1654; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1151; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/37; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 59; Güneş, e*l-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi,* 28.

[36] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/326; Apaydın, "İbn Hazm", 20/40.

[37] Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 83.

[38] Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1151; Apaydın, "İbn Hazm", 20/40.

[39] Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis,* 449; İbn Beşküvâl, *Kitâbü's-sıla,* 2/32; İbn Hazm, *Dinler ve Mezhepler Tarihi,* 1/49; Arendonk, "İbn Hazm", 5/748.

[40] İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/239-240.

[41] Zehebî, *Siyer,* 18/185; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1146; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/37; Apaydın, "İbn Hazm", 20/40-41.

göre kendisi İbn Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071) ile de görüşmüştür.[42] *Tavku'l-hamâme* adlı eserinde Belensiye Kadısı olan Abdurrahman b. Abdullah b. Abdurrahman el-Cehhâf el-Meârifî'den (ö. ?) de kıymetli bilgiler edindiğini aktararak kendisinin tanımış olduğu en iyi kadı olduğunu belirtmektedir.[43] Hülasa İbn Hazm devrin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır.

Kurtuba'nın Berberi hâkimiyeti altına geçmesiyle Meriye şehrine geçen İbn Hazm[44] burada dinler tarihine ilgi duymuştur. Bu ilgisi sebebiyle Yahudiliğe dair merakını giderebilmek için Yahudi çevresine girdiği ve İsrailli bir doktor olan İsmail b. Yunus (ö. ?) adında biriyle tanıştığı bilinmektedir.[45] Akabinde Yahudi cemaati lideri olan İbn Nağrîle (ö. 1056) ile tanışmış ayrıca kendisine reddiye yazmıştır. Muhammed b. Îsâ es-Sûfî el-El-bîrî'nin (ö. ?) ziyaterine ise arkadaşı Yahyâ b. Abdülkesîr b. Vâfid (ö. 467/1075) ile birlikte gitmiştir.[46] İbn Hazm'ın bu dönem içerisinde Meserrecilik ismiyle bilinen felsefi akımın kurucusu İbn Meserre (ö. 319/931) ile tanıştığına dair bilgiler de kaynaklarda yer almaktadır.[47]

Ulaşılan mevcut bilgilerin değerlendirilmesi sonucunda İbn Hazm'ın fıkıh ilmine 26 yaşında yöneldiğine dair bilgiler tespit edilmiştir.[48] Kaynaklarda bu tarz bilgilerin yer alması Ebû Bekîr İbnü'l-Arabî'yi (ö. 543/1148) İbn Hazm'ın fıkıh ilmine yönelinceye kadar ibadetlerden bihaber yaşadığı sonucunu çıkarmaya sevketmiştir.[49]

İbn Hazm fıkıh alanında ise ilk olarak İmam Mâlik b. Enes'in (ö. 179/795) *el-Muvatta'* adlı eserini okumuştur.[50] İbn Hazm, Endülüs'te ikamet eden Mâlikî mezhebine mensup âlimlerin, siyasilere yakın olmalarından ve zaman zaman

---

[42] İbn Hazm, *el-İhkâm,* 5/102; Apaydın, "İbn Hazm", 20/41.
[43] İbn Hazm, *Tavku'l hamâme,* 152; Apaydın, "İbn Hazm", 20/41.
[44] İbn Hazm, *Tavku'l hamâme,* 144-145; Apaydın, "İbn Hazm", 20/40.
[45] İbn Hazm, *Tavku'l hamâme,* 23-24; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 60; Apaydın, "İbn Hazm", 20/41.
[46] Îmâm Ebû Muhammed Alî b. Hazm ez-Zâhirî, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-evâ ve'n-nihâl,* thk. Muhammed İbrahim Nasîr-Abdurrahman Umeyre (Beyrût: Dâru'l Cîl, 1416/1996), 5/74; Apaydın, "İbn Hazm", 20/41.
[47] Apaydın, "İbn Hazm", 20/41; İbn Hazm, *Dinler ve Mezhepler Tarihi,* 1/74.
[48] İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 34.
[49] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* 4/1652; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 32; Apaydın, "İbn Hazm", 20/41.
[50] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* 4/1652; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1151; İbn Hazm, *Güvercin Gerdanlığı,* 35.

siyasilerin yapmış oldukları hatalara sessiz kalmalarından dolayı bu mezhepten uzaklaşmıştır.[51]

İbn Hazm, Mâlikî mezhebinden sonra Şâfiî mezhebine ilgi duymuş ve bu mezhebin fıkhını öğrenmeye başlamıştır.[52] Şâfiî mezhebine intisab eden İbn Hazm için bu durum da fazla uzun sürmemiş, nihayetinde kendisi isminin şöhret bulduğu Zâhirîlik mezhebine dâhil olmuştur.[53] Nitekim Zâhirîlik mezhebine dâhil olan İbn Hazm'ın, Muhammed Ebû Zehre (ö. 1974) tarafından mutlak müçtehid olarak nitelendirildiği bilinmektedir.[54]

İbn Hazm'ın fıkıh alanında istifade etmiş olduğu hoca sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Bu hususta *Tavku'l-hamâme* adlı eserinde ismi zikredilen tek fıkıh hocasının Ebü'l-Hiyâr el-Lugavî'i (ö. 426/1034) olduğu yönününde bilgiler mevcuttur.[55] Fakat bu bilgilerin yanı sıra İbn Hazm'ın bu alanda Abdullah b. Dahvan'dan (ö. ?) da ders aldığı yönünde rivayetlerin mevcut olduğu bilinmektedir.[56]

İbn Hazm'ın keskin bir zekâya sahip olması, kaynaklarda kayayı yaracak kılıç misaline benzetilerek aktarılmaktadır.[57] Ayrıca kendisinin hâfız olduğu, hadis ve fıkhü'l-hadis alanındaki ilmi birikimi gibi önemli özellikleri de kaynaklarda sıkca zikredilmektedir. İbn Hazm'ın yazmış olduğu eserlerden de anlaşılacağı üzere kendisi siyer, tarih, dil, şiir ve edebiyat gibi alanlarda önemli bir yere haizdir.[58]

İbn Hazm'ın "*Selefimizi severiz, ama bizim için gerçek, onlardan daha değerli ve daha üstündür.*"[59] sözünden de anlaşılacağı üzere gerek selefi gerekse çağdaşı olan bir çok âlimi eleştirmekten kaçınmamış ve doğru bildiğini her zaman açık bir şekilde dile getirmiştir. Fakat kaleme aldığı eserlerde bu eleştrilerdeki üslûbunun sert olduğunu hatta zaman zaman eleştirlerindeki dozu kaçırarak kaşısındaki kişi için rencide edici, hakarete varan ifadeler kullandığı görülmektedir. Bu durumla ilgili çalışmamızı üzerinde yürüttüğümüz *el-Muhallâ*'da İbn Hazm selefi

---

[51] Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 79.
[52] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/325; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1146; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 80.
[53] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* 4/1655; Zehebî, *Siyer,* 18/189; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/240; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 83.
[54] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/325.
[55] İbn Hazm, *Tavku'l hamâme,* 131; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 82; Apaydın, "İbn Hazm", 20/41.
[56] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* 4/1652; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1151; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 31.
[57] Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1154; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/38.
[58] İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/240.
[59] Ebû Muhammed Ali, *et-Takrîb li-haddi'l-mantık ve'l-medhal ileyhi bi'l-elfâzi'l-âmmiyye ve'l-emsileti'l–fıkhiyye*, thk. İhsân Abbâs (Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hayat, 1379/1959), 160.

olduğu birçok âlimi eleştirmiş olup, Ebû Yûsuf'a karşı da yer yer sert ifadeler kullanmıştır. Yine eserlerinde kıraat ilmiyle ilgili Mekkî b. Ebû Tâlib (ö. 437/1045)[60] ile fıkıh usulü alanında ise daha önce belirttiğimiz gibi Ebü'l-Velîd el-Bâcî ile tartışmıştır.[61] İbn Hazm tartışmalarında muhatabını baz alarak kimi zaman aklî, kimi zaman da naklî deliller kullanmıştır.

Endülüs'te amelî ve ahlâkî özellikleriyle örnek bir şahsiyet olarak anılan İbn Hazm, eleştirilerinde kullanmış olduğu sert üslûbu ile kendisine karşı toplumda olumsuz bir bakış açısına sebebiyet vermiştir. Nitekim İbn Hazm'a karşı oluşan bu olumsuz tavırlar içerisinde; bazı ilmi kesimler tarafından dışlanmış, dönemin siyasetçileri tarafından baskılanmış, birçok kez hapsedilmiş ve bazı eserleri imha edilmiş olduğu görülmektedir. İbn Hazm tepkilere *"Bizim kitaplarımızı bu eserler hakkında hiçbir bilgisi olmayan, onları mütalaa edemeyen, tek bir kelimesini dahi görmemiş kişiler tenkit etmiştir."*[62] şeklinde cevap vermektedir. Büyük bir kesim tarafından kendisine karşı olumsuz tavır takınılmış olmasına karşın Zehebî'nin (ö. 748/1348) İbn Hazm hakkında nisbeten daha olumlu bir tutuma sahip olduğu görülmektedir. Nitekim bu olumlu tutumun bir tezahürü olarak Zehebî'nin, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî'nin, İbn Hazm'a karşı yönelttiği eleştirileri hoş karşılamadığını ve ilmi birikim hususunda İbnü'l-Arabî'nin, İbn Hazm'a yetişemeyeceğini ifade ettiği görülmektedir.[63]

1.3. İbn Hazm'ın Eserleri

Kitap telifi açısından velûd bir şahsiyet olduğu anlaşılan müellifimizin eserlerinin içeriği bakımından burada bilgi vermek çalışmamızın hacmi sebebiyle mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla araştırmamız doğrultusunda eserlerinin isimlerini zikretmekle yetineceğiz.

Fakîh, tarihçi, muhaddis, edip ve şair gibi kimliklerle ön plana çıkan İbn Hazm bu alanlara dair birçok eser kaleme almıştır. Kaleme aldığı eserler, şu şekilde sıralanabilir.

---

[60] İbn Hazm, *el-İhkâm,* 4/167.
[61] Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâ',* 4/1651-1652; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/327; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1154.
[62] İbn Hazm, *el-Fasl,* 2/237.
[63] Zehebî, *Siyer,* 18/190.

Fıkıh ve Usule dair eserleri;

- *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*[64]
- *el-Îsâl ilâ fehmi'l-kitâbi'l-hisâl*[65]
- *Merâtibü'l- icmâ'*[66]
- *Manzûmetü İbn Hazm fi kavâ'idi usûli'l-fıkhi'z-Zâhirî* [67]
- *el-Muhallâ bi'l-âssâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr*[68]
- *el-Mücellâ*[69]
- *Mülahhasu (telhîsu) ibtâli'l- kıyâs ve'r-re'y ve'l-istihsân ve't-taklîd ve't-ta'lîl*[70]
- *en-Nübzetü'l-kâfiye fî usûli ahkâmi'd-din*[71]
- *es-Siyâse*[72]

Biyografi, tarih ve dinler tarihi alanına dair eserleri;

- *Cemheretü ensâbi'l-'Arab*[73]
- *Cevâmi'u's- sîre*[74]
- *Haccetü'l- vedâ'*[75]
- *Hulâsa fî usûli'l-İslâm ve târîhî*[76]
- *Kitâbu izhâr-ı tebdîli'l-Yahûdi ve'n-Nasârâ li'l-kitâbeyni et-Tevrât ve'l-İncil*[77]
- *Nuktü'l-arûs fi tevârihi'l-hulefâ*[78]

---

[64] Humeydî, *Cezvetü'l-muktebis,* 450; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,* 3/326; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147.
[65] Humeydî, *Cezvetü'l- muktebis,* 449; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,* 3/325; Zehebî, *Siyer,* 18/195; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/240.
[66] Zehebî, *Siyer,* 18/195.
[67] Apaydın, "İbn Hazm", 20/49-50.
[68] Zehebî, *Siyer,* 18/194; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/37; Arendonk, "İbn Hazm", 5/750.
[69] Zehebî, *Siyer,* 18/194; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147.
[70] Apaydın, "İbn Hazm", 20/50.
[71] Apaydın, "İbn Hazm", 20/50.
[72] Apaydın, "İbn Hazm", 20/50.
[73] İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 1/37.
[74] Apaydın, "İbn Hazm", 20/50.
[75] Zehebî, *Siyer,* 18/194.
[76] Apaydın, "İbn Hazm", 20/50.
[77] Humeydî, *Cezvetü'l- muktebis,* 450; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,* 3/326; Zehebî, *Siyer,* 18/201; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/241.
[78] Zehebî, *Siyer,* 18/195; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/241; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 151.

Kelam ve felsefeye dair eserleri;

- *el-Fasl fi'l milel ve'l-ehvâ' ve'n-nihal*[79]
- *Müdâvâtü'n-nüfûs ve tehzîbü'l-ahlâk ve'z-zühd fi'r-rezâ'il*[80]
- *et-Takrîb li-haddi'l-mantık ve'l-medhal ileyhi bi'l-elfâzi'l'âmmiye ve'l-emsileti'l-fıkhiyye*[81]
- *el-Usûl ve'l-fürû*[82]

Edebiyata dair eserleri;

- *Dîvânü şi'ri İbn Hazm*[83]
- *Tavku'l-hamâme fi'l-ülfeti ve'l-üllâf*[84]

Tıp alanında kaleme aldığı eser;

- *Risâletün fi tıbbi'n-Nebî*[85]

Hadise dair eserleri ise;

- *Kitabü'l fi merâtibü'l-'ulûm*[86]
- *Muhtasaru fi ileli'l-Hadis*[87]
- *Risâle fi'l-ahlâk*[88]

1.3.1. El-Muhallâ Bi'l-Âsâr Fi Şerhi'l-Mücellâ Bi'l-İhtisâr

Eserin tam adı *el-Muhallâ bi'l-âsâr fi şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr*'dır. *el-Muhallâ* İbn Hazm'ın fıkıh alanında ele aldığı son eserdir. İbn Hazm ilk etapta *el-Mücellâ* adlı eseri kaleme almıştır. Akabinde *el-Mücellâ*'nın ihtisârı olan *el-Muhallâ* adlı eserin yazımına başlamıştır. *el-Muhallâ* İbn Hazm'ın vefat etmesiyle oğlu Ebû

---

[79] Humeydî, *Cezvetü'l- muktebis,* 450; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/326; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147; Makkarî, *Nefhu't-tîb,* 2/79.
[80] Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 153-156.
[81] Humeydî, *Cezvetü'l- muktebis,* 450; Yâkût el-Hamevî, *Muʿcemü'l-üdebâʾ,* 4/1651; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/326; Zehebî, *Siyer,* 18/195; a.mlf., *Tezkiretu'l-huffâz,* 3/1147; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb,* 5/241; Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 142.
[82] Apaydın, "İbn Hazm", 20/50-51.
[83] Abdullah Çollak, "İbn Hazm ve el-Muhallâ'sı", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 2/2 (Nisan 2002), 172; Apaydın, "İbn Hazm", 20/51.
[84] Makkarî, *Nefhu't-tîb,* 2/83.
[85] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 3/326; Zehebî, *Siyer,* 18/197.
[86] Zehebî, *Siyer,* 18/196.
[87] Zehebî, *Siyer,* 18/195.
[88] Ebû Zehrâ, *İbn Hazm,* 153-154.

Râfi el-Fazl[89] (ö. 478/1085) tarafından ikmal edilmiştir. Bu eser hakkında iki farklı rivayet mevcuttur. Birincisi Ebû Râfi'in eseri tamamladığı, ikincisi ise hicri 479 yılında Zellâka savaşında Ebû Râfi'nin şehid edilmesiyle tamamlanamadığı yönündedir.[90] Fakat genel kanaat Ebû Râfi'nin eseri tamamladığına yöneliktir.

Ebû Râfi *el-Muhallâ*'ya, *el-Îsâl* adlı eserin genelinden özetler halinde çıkarttığı 285 meseleyi ekleyerek eserin muhtevasını genişletmiştir.[91] *el-Muhallâ*'da yer alan tekrarların mevcudiyeti sonraki dönemlerde eser üzerinde herhangi bir tashih çalışmasının gerçekleştirilmediğinin göstergesidir.

el-Muhallâ, on bir ciltlik eserde, altmış iki ana başlık ve bu ana başlıklar altında sıralanan 2308 meseleyi ihtiva etmektedir. Ana başlıkların tasniflendirilmesi ve sıralaması fıkıh literatüründeki genel kullanıma tek bir farklılıkla (miras) uygun olduğu görülmektedir. Fakat ana başlıklar altında sıralanan meselelerin ise iç tasniften yoksun şekilde sıralandığı görülmektedir. Eserde bölümlerin iç tasniften yoksun olması da aranan bir meselenin bulunmasını güçleştirmektedir.

Kitâbü't-Tevhîd bölümüyle girizgâhta bulunulan eser, kelamî konular ile başlamış akabinde fıkıh usulü özet olarak anlatılmış, daha sonra furû'a dair konular ele alınmıştır. Dolayısıyla eser ibâdât, muamelât, ukubâtla ilgili İslâm Hukukunun furû alanındaki hemen hemen tüm konularını ihtiva etmektedir. Furû'a dair konuların dizilimi ise genel itibarıyla Hanefî mezhebine ait fıkıh kitaplarındaki başlık dizilimlerinden farklılık göstermektedir. Nitekim klasik fıkıh eserlerinde sonda yer alan miras konusu *el-Muhallâ* adlı eserde ortalarda aktarılmıştır.

Ana başlıklar altında meseleler numaralandırılarak sunulmuştur. Müellif her bir meseleyi ele alırken ilk etapta kendi görüşüne yer vermiş ve görüşünü Kur'ân, sünnet ve sahâbe icmâı ile delillendirmiştir. Akabinde ise farklı görüşlere yer veren müellif zaman zaman muhatabı karşısındaymışcasına görüşleri tartışmış ve yer yer bu görüşlerin sahiplerini rencide edici ifadeler kullanarak eleştirmiştir.

---

[89] Makkarî, *Nefhu't-tîb,* 2/83.
[90] Apaydın, "İbn Hazm", 20/49; a.mlf., "el-Muhallâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2005), 30/404.
[91] Arendonk, "İbn Hazm", 5/750.

1.3.1.1. El-Muhallâ adlı eserin fıkıhtaki yeri ve önemi

V/XI. yüzyılda yazımı tamamlanan *el-Muhallâ* adlı eser İslâm Hukuku açısından erken sayılacak bir dönemde, mukayeseli İslâm Hukukunu ihtiva edecek şekilde ele alınmış ve bu haliyle de fıkıh literatüründe sıklıkla müracaat edilen eseler içerisinde önemli bir yer edinmiştir. Eserin erken dönemde bu kadar zengin bir içeriğe sahip olması ve meselelerin değerlendirilmesi yapılırken görüşlerine yer verilen fakîh sayısının da fazla olması, eserin fıkıhtaki yeri ve önemini ortaya koymaktadır.

Eserin Türkçe tercümesi bulunmamaktadır. Arapçayla yazılan eserde sade ve anlaşılır bir üslûp belirlenmiştir. Konuların her biri de ayet ve hadisler ile delillendirilmiştir. Bu noktada delil olarak sunulan hadislerin senetlerine de yer verildiği görülmektedir. İbn Hazm'ın hadislerin senetlerine yer vermesi *el-Muhallâ* adlı eserin, hadis ilmi yönünden de önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir.

1.3.1.2. El-Muhallâ adlı eserle ilgili yapılan çalışmalar

Yapılan tahkik çalışmalarında İbn Hazm'ın hataya düştüğü görüş sayısının toplamda 105[92] olduğu tespit edilmiştir. Aile hukuku örneği üzerinden aynı sene içerisinde İmam Şâfiî ile ilgili kaleme alınan iki farklı tahkik çalışmasının birinde 7[93] diğerinde 6[94] hatalı görüş saptanmıştır. Bu farklılığa sebep olan hususun ortadan kaldırılması için tekrardan gözden geçirilmesi gerektiğini de âcizane bir fikir olarak beyan etmek isteriz.

İbn Hazm'ın Zâhiri olması bilhassa Hanefî mezhebinin görüşlerini değerlendirmede taraflı olduğu kanısını oluşturmaktadır. Nitekim bu noktada yapılan

---

[92] Hülya Akman, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 246; Jauharıl Ulya, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016), 140; Ömer Faruk Takım, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ahmed b. Hanbel'e Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 82; Canan Kösetürk, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 189; Mia Siti Nurazizah, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)* (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 189.

[93] Vezbet Kartal, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şafiî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tespit ve Tahkiki (Aile Hukuku Örneği)* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 130.

[94] Nurazizah, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki,* 89.

6 tez çalışması içerisinden tespit edilen 105 hatalı görüşten 80'nine[95] Ebû Hanîfe ile ilgili yapılan iki tezde ulaşılmıştır. Bu sebeple *el-Muhallâ*'da görüşlerine sıklıkla yer verilen Hanefî mezhebine mensup Ebû Yûsuf'un görüşlerini tahkik etmeyi amaç edinmiş bulunmaktayız. Konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı düşüncesiyle Ebû Yûsuf'un hayatından kısaca söz etmeyi uygun görmekteyiz.

[95] Kösetürk, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki,* 189; Akman, *İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki*, 246.

2. EBÛ YÛSUF'UN HAYATI İLMİ ŞAHSİYETİ VE ESERLERİ

Çalışmanın ikinci kısmını oluşturan bu bölümde Ebû Yûsuf'un hayatına, ilmi şahsiyetine ve eserlerine yer verilecektir.

2.1. Ebû Yûsuf'un Hayatı

Hanefî mezhebinin önde gelen isimlerinden Ebû Yûsuf'un tam adı Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb Sa'd el-Kûfî'dir. Ebû Hanîfe'nin (ö. 150/767) en önemli öğrencilerinden biri ve Hanefî mezhebinde de görüşlerine sıklıkla müracaat edilen Ebû Yûsuf hicri 113 yılında[96] Kûfe'de dünyaya gelmiştir.[97] Fakat M. Zâhid Kevserî (1879/1952), Ebû Yûsuf'un 89[98] yaşında vefat etmiş olduğunu ileri sürerek doğum tarihinin hicri 93 yılı olduğunu ifade etmektedir.[99] M. Zâhid Kevserî'nin, Ebû Yûsuf'un doğum yılıyla ilgili ileri sürmüş olduğu tarih, Ebû Yûsuf'un 69 yaşında vefat ettiğine[100] dair tabakat kitaplarında yer alan bilgilerle çelişmekte olduğundan zayıf kabul edilmektedir.[101]

---

[96] Ebû Abdillâh el-Hüseyn es-Saymerî, *Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih* (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1405/1985), 98; Ebû Bekir Ahmed Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd),* thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2001), 16/361; Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî, *Menâkıbu Ebî Hanîfe* (Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1401/ 1981), 1/465; Zehebî, *Siyer,* 8/536; Hâfızüddîn Muhammed Şihâb el-Kerderî el-Hârizmî el-Bezzâzî, *Menâkıbü'l-İmâmi'l-Aʿzam Ebî Hanîfe* (Haydarabad: Daru'l-Mearif, 1321/ 1903), 2/117; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn* (İstanbul: Müessetü't-Târihi'l-Arabî, 1370/1951), 2/536.

[97] Zehebî, *Menâkibu'l-İmam Ebî Hanîfe ve sahibeyhi Ebî Yûsuf ve Muhammed b. Hasen,* thk. Muhammed Zahid el-Kevserî-Ebû'l-Vefâ el-Efganî (Haydarabad: Lecnetu İhyai'l- Meârifi'n-Numaniyye, 1407/1987), 58; Ömer Rızâ Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn: terâcimu musannifi'l-kutubi'l-Arabiyye* (Beyrût: Muessese- tu'r-Risâle, 1414/1993), 4/122; Cağfer Subhânî, *Mevsûatu tabakâti'l-fukahâ* (İran: el-Lecnetü'l-İlmiyye fi Müesseseti'l-İmami's-Sadık, 1424/2003), 2/640; Ahmet Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2013), 20-21.

[98] Ebû'l-Kâsım Ali es- Simnânî b. Ahmed er-Rahbî, *Ravdatü'l-kudât ve tarîkü'n-necât,* thk. Selahaddîn en-Nâhî (Beyrût: Müessesetü'r- Risâle, 1404/1984), 4/1504; Şihâbüddîn Ahmed b. Yahyâ b. Fazlullâh el-Ömerî, *Mesâliku'l-ebsâr fî memâliki'l-emsâr,* thk. Kâmil Selmân el-Cebûrî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1391/1971), 6/30.

[99] Muhammed Zahid el-Kevseri, *Hüsnü't-tekâdî fi sîret-i Ebi Yûsuf el-Kâdî* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, 1423/2002), 6-7.

[100] Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâʾ fî fezâʾili's-selâseti'l-eʾimmeti'l-fukahâʾ Mâlik, Ebî Hanîfe ve'ş-Şâfiʿî* (Beyrût: Darü'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1317/1997), 217; Zehebî, *Siyer,* 8/538; a.mlf., *Menâkib,*74.

[101] Salim Öğüt, "Ebû Yûsuf", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/260.

Sa'd b. Büceyr'in (ö. ?) Ebû Yûsuf'un dedesi olduğu ve kendisinin Uhud savaşına yaşının küçük olması sebebiyle katılamadığı,[102] fakat Hendek savaşına iştirak eden sahâbelerden olduğu bilinmektedir. Sa'd b. Büceyr ve soyu, kendisinin Hendek savaşında göstermiş olduğu özveri sebebiyle Hz. Peygamber'in duasına nail olmuştur.[103] Ebû Yûsuf dedesi Sa'd b. Büceyr'in, Hz. Peygamber'in duasına nail olmasını "*O anın bereketi şu an bile bizimle beraberdir*." sözleriyle ifade ederek büyük bir şeref duyduğunu her fırsatta dile getirmiştir. Siyasi ve fikri hayatında önemli bir yere sahip olan Kûfe şehrine de Ebû Yûsuf'un dedesi Sa'd b. Büceyr'in gittiği, oraya yerleştiği ve orada vefat ettiği bilinmektedir.[104] Kûfe'nin siyasi ve ilmi anlamda zengin bir kültüre sahip olması, Ebû Yûsuf'un fikri hayatının gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır.[105]

Ebû Yûsuf'un maddi imkânlarının kısıtlı olması onu zaman zaman eğitim hayatından uzaklaştırmıştır. Ebû Yûsuf gerek kendi ailesi gerekse evlendikten sonra ailenin maişetini temin etmek zorunda olduğundan ders halkalarından uzaklaşmıştır. Bu durum Ebû Hanîfe'nin dikkatini celb etmiştir. Dolayısıyla Ebû Yûsuf'un feraseti ve azmini bilen Ebû Hanîfe öğrencisinin nafakasını üzerine alarak derslere devam etmesini sağlamıştır.[106] Ebû Yûsuf edindiği tecrübelerle öğrencilerine evliliğin sorumluluklarının fazla olmasından ötürü eğitim süresince evlenilmemesini salık vermiştir.[107]

Ebû Yûsuf tahsil hayatına hadis ilmiyle başlamış akabinde fıkıh ilmine yönelmiştir.[108] Fıkıh alanında İbn Ebû Leylâ'dan (ö. 83/702) dokuz yıl boyunca ders almış[109] ve Ebû Hanîfe'nin ders halkasına katılmıştır. Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'nin

---

[102] Ebû Bekir Muhammed Vekî' ed-Dabbî, *Ahbârü'l-kudât* (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, ts.) 3/254; Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd,* 16/360.

[103] Abdülkâdir el-Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mudıyye fî tabakâti'l-Hanefîyye* (Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifi'l-Nizamiye, 1332/1914), 2/220.

[104] Saymerî, *Ahbâr,* 97-98; Mekkî, *Menâkıb,* 1/466-467; Bezzâzî, *Menâkıb,* 2/118; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 260.

[105] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/260.

[106] Saymerî, *Ahbâr,* 99; Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd,* 16/361; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 6/380; Bezzâzî, *Menâkıb,* 2/122.

[107] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/260.

[108] Ebû Abdillâh Muhammed el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-kübrâ,* thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 1421/ 2001), 9/332; Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kūb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist* (Beyrût: Dârul-Ma'rife, 1398/1978), 286.

[109] Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm eş-Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâʾ*, thk: İhsan Abbas (Beyrût: Dârü Râidi'l-Arabî, 1389/1970), 134; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 6/379.

vefatına kadar yanında kalmış ve on yedi yıl boyunca kendisinden ders almıştır.[110] Ebû Yûsuf'un hocasının vefatından sonra yaklaşık on beş yıllık süre zarfında ne yaptığı, geçimini nasıl sağladığı gibi hususlar tam olarak bilinmemektedir.[111]

Ebû Yûsuf'un üç Abbâsî halifesine kadılık yaptığı bilinmektedir. Kadılık yaptığı halifeler Mehdî (ö. 169/785), Hâdî (ö. 170/786), Hârûnürreşîd'dir (ö. 193/809).[112] Ebû Yûsuf'un Abbâsî Halifesi Mehdî-Billâh zamanında geçim sıkıntısı sebebiyle Kûfe'den Bağdat'a gittiği bilinmektedir. Ailesi ile birlikte Bağdat'a yerleşen Ebû Yûsuf'un burada halifeyle tanıştığı ve hicri 166 yılında kadılık görevine tayin edildiği yönünde bilgiler kaynaklarda yer almaktadır. Hicri 166 yılında Bağdat'a kadı olarak tayin edilen Ebû Yûsuf, Cürcan'a vali olarak tayin edilen Mûsâ el-Hâdî ile birlikte Bağdat'tan Cürcan'a geçmiştir.[113] Kadılık görevine Cürcan'da devam eden Ebû Yûsuf'un Bağdat'taki makamına oğlu Yûsuf kadı olarak tayin edilmiş[114] ve babası ile arasında kazâî konularda yazışmalar gerçekleşmiştir.[115]

Abbâsî Halifesi Mehdi-Billâh'ın vefatıyla Hadî halifelik makamına geçmiştir. Halifelik makamında yaşanan bu değişimle beraber Ebû Yûsuf, Cürcan'dan Bağdat'a dönerek kadılık görevine başlamıştır.[116] Ebû Yûsuf Bağdat'ta icra ettiği kadılık görevine, Halife Hârûnürreşîd döneminde de bir müddet devam etmiştir. Takibi süreçte halife tarafından ilk defa kurulan kâdılkudâtlık makamına getirilmekle birlikte[117] bu ünvanı alan ilk kişi de Ebû Yûsuf olmuştur.[118]

Kadılar kadısı anlamına gelen kâdılkudâtlık kurumunun ihdas edilmesiyle, İslâm Devletinin yargı sisteminde birlik sağlanmıştır. Kâdılkudâtlık makamında olan kişi Abbâsî hilafetine bağlı olan tüm bölgelere kadı tayin etme veya azletme yetkisini

---

[110] Saymerî, *Ahbâr,* 100; Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd,* 14/ 371; İbn Abdilberr, *el-İntikâ',* 217; Mekkî, *Menâkıb,* 1/469; Zehebî, *Siyer,* 8/537.

[111] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

[112] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,* 6/379; Ebü'l-Adl Zeynüddîn Kâsım b. Kutluboğa es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısrî, *Tâcü't-terâcim fi tabakâti'l- Hanefîyye* (Beyrût: Darû'l-Kalem, 1413/1992), 316; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn,* 4/122.

[113] İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ,* 9/333; Vekî', *Ahbârü'l-kudât,* 3/256; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641.

[114] Vekî', *Ahbârü'l-kudât,* 3/255-256.

[115] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

[116] İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ,* 9/333.

[117] Carl Brockelmann, *Geschichte Der Arabischen Litteratur Von,* (Leiden: E.J. Brill, 1937), 288.

[118] Saymerî, *Ahbâr,*97; Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd,* 16/361; Mekkî, *Menâkıb,* 1/467; Bezzâzî, *Menâkıb,* 2/119; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâliku'l-ebsâr,* 6/30; Kureşî, *el-Cevâhir,* 2/221; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 316; Habib Ahmed el-Kirânevi, *Ebû Hanife ve Ashâbuhu* (Beyrût: Daru'l-Fikri'l-Arabiye, 1410/1989), 95; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,*21; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

elinde bulundurmaktaydı.[119] Kâdılkudâtın yetki alanının bu denli geniş olması ve kadı tayin etme ve azletme gibi önemli bir yetkiyi elinde bulundurması "kâdî kudâti'd-dünya" ifadesiyle anılmasını sağlamıştır.[120]

Ömrünün sonuna kadar kâdılkudâtlık görevine devam eden Ebû Yûsuf, Abbâsî hilafetine bağlı olan Şam, Irak, Mısır ve Horasan gibi bölgelere kadı tayin etme yetkisine sahip olmuş ve kendisinin izni olmaksızın bu bölgelere kadı tayin edilmemiştir.[121]

Ebû Yûsuf'un vefat tarihiyle ilgili farklı rivayetler mevcuttur. Bu rivayeler içerisinde Ebû Yûsuf'un hicri 172[122] (Miladi 788) yılında, 181[123] (Miladi 797) yılında, 183[124] (Miladi 799) yılında vefat ettiği, aylardan ise Rebîülahir olduğu yönünde rivayetler bulunup, başka bir rivayette ise 192[125] (Miladi 808) yılında vefat ettiği aktarılmıştır. Fakat genel kanaat doğrultusunda Ebû Yûsuf'un yakın arkadaşı olan Bişr b. Velîd el-Kindî'nin (ö. 238/853) aktardığı 5 Rebîülevvel 182[126] tarihi kabul edilmektedir. Ebû Yûsuf'un ilgili tarihlerde 69 veya 89 yaşında Bağdat'ta[127] vefat ettiği aktarılan rivayetler arasındadır.[128]

Ebû Yûsuf, Halife Hârûnürreşîd döneminde vefat etmiş[129] ve cenaze namazı da bizati kendisi tarafından kıldırılmıştır. Hârûnürreşîd, Ebû Yûsuf'u aile

---

[119] Şükrü Özen, "Kâdılkudât", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001) 24/78.

[120] Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn ez-Ziriklî ed-Dımaşkî, *el-Aʿlâm* (Beyrût: Dârü'l-ilm li'l-Melâyîn, 1423/2002), 8/193; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

[121] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

[122] Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd,* 16/382.

[123] Saymerî, *Ahbâr,* 108; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 316; el-Kureşî, *el-Cevâhir,* 2/221.

[124] Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay es-Sihâlevî el-Leknevî, *el-Fevâʾidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye* (Kahire: Matbaatu's-Saâde, 1324/1906), 225.

[125] İbn Hibbân, *Kitâbü's-sikât,* 7/646.

[126] İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-kübrâ,* 9/333; Vekî', *Ahbârü'l-kudât,* 3/264; İmâm el-Hâfız Muhammed b. Hibbân el-Temîmî el-Büstî, *Kitâbü's-sikât* (Haydarabad: Dâiretü'l- Maârifi'l-Osmaniyye, 1393/1973), 7/646; Saymerî, *Ahbâr,* 108; Hatîb el-Bağdadî, *Târîhu Bağdâd,* 16/382; İbn Abdilberr, *el-İntikâʾ,* 217; Zehebî, *Menâkib,* 74; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâliku'l-ebsâr,* 6/30; Kureşî, *el-Cevâhir,* 2/221; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 316; Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (Beyrût: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.) 1/46; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn,* 2/536; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21.

[127] İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 316; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21.

[128] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

[129] Leknevî, *el-Fevâʾid,* 225.

kabristanına defnettirmiştir. Bağdat'ta vefat eden Ebû Yûsuf'un kabri, Kâzımiye bölgesinde, kendi ismiyle anılan camiiye bitişik olarak bulunmaktadır.[130]

2.2. Ebû Yûsuf'un İlimi Şahsiyeti

Hayatını ilme adamış ve zamanının ilimlerini öğrenip dönemin önde gelen hocalarından ders almış olan Ebû Yûsuf'un bu birikime sahip olmasında hocalarının büyük payı vardır. Ebû Yûsuf'un ilim tahsiline Kûfe'de başladığı ve fıkıh ilminde Ebû Hanîfe'den, hadis ilminde de Huseyn b. Abdurrahman (ö. ?) başta olmak üzere birçok âlimden istifâde ettiği bilinmektedir. Ebû Yûsuf'un yetişmesinde emeği geçen âlimler içerisinde İbn Ebû Leylâ, Süleyman et-Temîmî (ö. ?), Â'meş (ö. 148/765), Yahyâ b. Saîd el-Ensârî (ö. 143/760), Hişâm b. Urve (ö. 146/763) ve Hasan b. Dînâr (ö. ?) gibi dönemin önemli isimleri yer almaktadır.[131]

Ebû Yûsuf temel islâmi ilimlerde derin vukufiyet iktisab etmiştir. Fıkıh ilminde derinleşmek isteyen Ebû Yûsuf bu gaye ile Ebû Hanîfe'nin de hocası olan İbn Ebû Leylâ'nın derslerine katılmış ve kendisinden dokuz yıl boyunca ders almıştır. İbn Ebû Leylâ'dan yargılama hukuku ve fıkıh alanında ders alan Ebû Yûsuf akabinde Ebû Hanîfe'nin ders halkasına katılmıştır.[132]

Ebû Yûsuf'un, hocasının vefatına kadar yanında ders aldığı ve bu sürenin yaklaşık olarak on yedi yıl[133] olduğu bilinmektedir. Bu süre zarfında İbn İshak'ın (ö. 151/768) Kûfe'ye geldiği, Ebû Yûsuf'un da yaklaşık bir ay kadar kendisinden "megâzi" dersi aldığı kaynaklarda yer alan bilgiler içerisindedir.[134]

Ebû Yûsuf'un fıkıh alanına yöneldikten sonra hadis ilmini ihmal etmediği ve alanda da çeşitli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Hadis ilmine olan ilgisi sebebiyle iştirak ettiği bir mecliste hadis alanının üstadlarından sayılan Haccâc b. Erât (ö. 145/762) ile tanışma fırsatı yakalayan Ebû Yûsuf, kendisinin övgüsüne mazhar olmuştur. Böylece kendisini hadis alanında da kanıtlayan Ebû Yûsuf'un ehl-i re'y içerisinde hadis ilmi açısından önemli bir yer edinmiş olduğu görülmektedir.[135]

---

[130] Saymerî, *Ahbâr,* 108; Bezzâzî, *Menâkıb,* 2/120; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.
[131] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân,* 6/379; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 261.
[132] Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ',* 134; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.
[133] İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâliku'l-ebsâr,* 6/30.
[134] Saymerî, *Ahbâr,* 100; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.
[135] Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/261.

Ebû Yûsuf aynı zamanda siyer, tefsir, megâzî ve eyyâmü'l-Arab alanlarında da kendi döneminin önemli âlimleri arasında yer almaktaydı.[136]

Ebû Yûsuf, uzun ve meşakkatli çalışmalar sonucunda edinmiş olduğu ilmi aynı özveriyle birçok talebeye de aktarmıştır. Talebeleri içerisinde o dönemin önemli isimleri de yer almaktadır. Nitekim Ebû Yûsuf'tan fıkıh ve hadis alanlarında ilim tahsil etmiş olan talebeler arasında; Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî[137], Ahmed b. Hanbel[138] (ö. 241/855), Esed b. Furât (ö. 213/828), Bişr b. Gıyâs (ö. 213/833), Yahyâ b. Âdem (ö. 203/818), Bişr b. Velîd el-Kindî,[139] Hasan b. Ziyâd el-Lü'lüî[140] (ö. 204/819), Yahyâ b. Maîn[141] (ö. 233/848) ve Ca'fer b. Yahyâ el-Bermekî (ö. 187/803) gibi isimler bulunmaktadır.[142]

2.3. Ebû Yûsuf'un Eserleri

Ebû Yûsuf'un Hanefî mezhebi içerisinde eser telif eden ilk fakîh olduğu bilinmektedir.[143] Fıkıh ile ilgili Ebû Yûsuf'un 36 eserinin olduğuna dair bilgiler tespit edilmiştir.[144]

Ebû Yûsuf'un İslâm hukuku açısından önem taşıyan mevcut eserlerini şu şekilde sıralayabiliriz;

- *İhtilafu Ebû Hanife ve İbn Ebû Leyla*[145]
- *Kitâbü'l-Âsâr*[146]
- *Kitâbü'l -Harâc/ Risâle fi'l-Harac ile'r-Reşîd*[147]
- *Kitâbü'r-Red'ale's-Siyeri'l-Evzâî*[148]

---

[136] Saymerî, *Ahbâr,* 99; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/640-641; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/262.
[137] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 287; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21.
[138] Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21.
[139] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286.
[140] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 288.
[141] Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21.
[142] İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-aʿyân,* 6/379; Öğüt, "Ebû Yûsuf", 10/262.
[143] Leknevî, *el-Fevâʾid,* 225.
[144] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317; Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî,* 32.
[145] Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî,* 31; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 22.
[146] Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 23.
[147] İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; Kureşî, *el-Cevâhir,* 2/220; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ʿÂrifîn,* 2/536; Leknevî, *el-Fevâʾid,* 225; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 21-22.
[148] Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî,* 31; Özel, *Hanefî Fıkıh Alimleri,* 22.

Ebû Yûsuf'a nispet edilen fakat günümüzde ulaşmayan eserlerin olduğu zikredilmektedir. Ebû Yûsuf'a nispet edilen eserleri şu şekilde sıralayabiliriz;

- *Kitâbü'l-Cevami'*[149]
- *Dîvânu Ebî Yûsuf*[150]
- *Kitâbü'l-fi Edebî'l Kâdî*[151]
- *Kitâbü'l-Emâli fî Fıkıh*[152]
- *Kitâbü'l-İhtilafül-Emsar*[153]
- *Kitâbü'l-Letâif*[154]
- *Kitâbü'l-Mebsüt/ el-Mebsût fi furûi'l-fıkıhi'l-Hanefî*[155]
- *Kitâbü'l-Meharici'l-fî'l-Hiyel*[156]
- *Müsned'ül-İmam Ebû Yûsuf* [157]
- *Kitâbü'l-Nevadır*[158]
- *Kitâbü'r-Red ala Mâlik İbn-i Enes*[159]
- *Kitâbü'l- fî Usüli-Fıkıh*[160]

Usul ve imla'ya dair eserleri;

- *Kitâbü'l- Büyû, Kitâbü'l-Hudûd, Kitâbü's-Sayd ve'z-Zebâih, Kitâbü'l-Vekâlet, Kitâbü'l-Vesâyâ, Kitâbü'z-Zekât*[161]
- *Kitâbü'l-Ferâiz, Kitâbü's-Salât, Kitâbü's-Siyâm*[162]
- *Kitâbü'l-Gasbî ve'l-İstibrâ*[163]

---

149 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; Kureşî, *el-Cevâhir,* 1/609; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317.
150 Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn,* 1/ 774.
151 İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-'Ârifîn,* 2/536; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 8/193.
152 İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317; Leknevî, *el-Fevâʾid,* 225; Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 8/193; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641
153 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-'Ârifîn,* 2/536; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 8/193.
154 Ebü'l-Fadl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalâni, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdussened Hasan Yemâme (Kahire: Darü'l-Hicr li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1429/ 2008), 3/191.
155 Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn,* 4/122.
156 Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî,* 32.
157 Çelebi, *Keşfü'z-zunûn,* 2/1680; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 8/193.
158 İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-'Ârifîn,* 2/537; Leknevî, *el-Fevâʾid,* 225; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 8/193.
159 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317; İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-'Ârifîn,* 2/536; Ziriklî, *el-Aʿlâm,* 8/193.
160 Kureşî, *el-Cevâhir,* 2/221; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641.
161 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; İbn Kutluboğa, *Tâcü't-terâcim,* 317; Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî,* 32; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641.
162 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286; Kevserî, *Hüsnü't-tekâdî,* 32; Subhânî, *Mevsûatu tabakât,* 2/641.
163 İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist,* 286.

3. El-MUHALLÂ'DA EBÛ YÛSUF'A NİSPET EDİLEN GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

Çalışmamızın üçüncü bölümü asıl konuyu teşkil etmekte olup *el-Muhallâ'*nın on bir cildinin tamamında Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşlerin tahkikinden oluşmaktadır. Konu *el-Muhallâ*'daki dizilişi itibarıyla ele alınacaktır. Tertibi hususunda *el-Muhallâ'*daki usul takip edilecek olup meseleler eserdeki numaralandırmayla uyumlu şekilde aktarılacaktır. Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşler de birden başlanarak sıralanacak ve bu şekliyle Ebû Yûsuf'a atfedilen tüm görüşlere yer verilecektir. Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerin Arapça metnine ise okuyuşu rahat kılmak adına dipnotta yer verilecektir.

Belirtildiği üzere Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşlerin ona ait olup olmadığını belirlemek amacıyla ilk etapta İbn Hazm'ın da *el-Muhallâ'*da zikretmiş olduğu İmam Muhammed'e ait *Câmiu's-Sağîr* adlı esere müracaat edilecektir. Burada tespit edilemeyen görüşler Ebû Yûsuf'un bizzat kaleme aldığı eser olan *Kitabü'l–Harâc* üzerinden tespit edilecektir. Akabinde ise sırasıyla İmam Muhammed'in *el-Asl, Câmiu'l-kebîr*, Serahsî'nin *el-Mebsut*, Merğınânî'nin *el-Hidâye*, Kâsânî'nin *Bedâiu's-Sanâi'* ve Mevsılî'nin *el-İhtiyâr* adlı eserlerine müracaat edilerek tahkik edilecektir. Zikredilen kaynaklarda tespit edilemeyen görüşler ise Hanefî mezhebine ait diğer eserlere ve bu eserler üzerine yazılmış şerh çalışmalarına müracaat edilerek tahkik edilecektir.

3.1. İbâdat

İbâdat başlığı altında Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşler on üç konuda bulunmaktadır.

3.1.1. Tahâret

Tahâret başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen otuz iki görüş bulunmaktadır.

3.1.1.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

111. Mesele: Abdestin geçerliliği hususunda niyetin gerekliliği.[164]

1. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; cünüp bir insan kuyuya bir kap su çıkarmak için dalsa cünüplüğü ortadan kalkmaz.[165]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî, Ebû Yûsuf'a göre niyetin, abdestin geçerli olması için gerekli olduğunu aktarmışlardır.[166] Merğınânî ise Ebû Yûsuf'a göre abdestin geçerli olabilmesi için niyetle birlikte dalmak eyleminin yeterli olmayacağı, dolayısıyla kişinin başından aşağı su dökmesi gerektiğini bildirmiştir.[167] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

136. Mesele: Su, yağ, süt, gül suyu, bal, esans vb. sıvıların içine necâset veya haram olan bir şeyin (ölü/leş) düşmesi.[168]

2. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; şayet kuyuya tavuk vs. düşer ve orada ölürse kuyunun temizlenmesi kırk kova suyun çıkarılmasıyla olur. Kuyuya düşen koyun ve kuş orada ölür, çürür veya dağılırsa kuyunun temizlenmesi boşaltılmasıyla gerçekleşir. Ebû Yusuf'a göre kuyunun boşaltılması suyun vasıfları itibarıyla galip hale gelmesidir.[169]

Tahkiki: Burada necâset ifadesiyle ölmüş tavuk, kanarya, fare, keçi, kedi gibi hayvanlar ile bunlara kıyas edilebilecek hayvanlar kastedilmektedir. Bu hayvanların suda öldükten sonra şişmesi ve ayrıca koyunun kuyuya düşmesi durumundaki hükmü beyan edilmektedir. Bu hususta Ebû Yûsuf'a göre, kuyuya necâset düştüğü zaman onun temizlenmesi, kuyunun sudan boşaltılmasından ibarettir. Kuyudaki suyun dipten sürekli olarak kaynaması sebebiyle de bu boşaltılma işlemi, kuyunun içindeki suyun vasıfları (renk, tat, koku açısından) normal hale gelinceye kadar devam edecek şekilde gerçekleştirilmelidir.

---

[164] Îmâm Ebû Muhammed Alî b. Hazm ez-Zâhirî, *el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr,* thk. Muhammed Münîr ed-Dımaşkî (Mısır: İdaretü't-Tabaati'l-Münire, 1352/1933), 1/73.

[165] (**قال أبو يوسف: إن انغمس جنب في بئر ليخرج دلوا منها لم يجزه ذلك من غسل الجنابة.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/73.

[166] İmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın (Beyrût: Dâru-l İbn Hazm, 1433/2012), 1/66; Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed es-Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût* (Beyrut: Dâru'l-Marife, 1409/1989), 1/53.

[167] Burhânüddîn Ebû Hasan Alî el-Merğınânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî,* thk. Abdülhay el-Leknevî (Pakistan: İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumi'l- İslamiyye, 1417/1996), 1/144-146.

[168] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/135.

[169] (**فإن كانت دجاجة أو سنورا فأخرجا حين ماتا فطهورها أربعون دلوا والباقي طاهر، فإن كانت شاة فأخرجت حين ماتت أو بعدما انتفخت أو تفسخت، أو لم تخرج الفأرة ولا العصفور ولا الدجاجة أو السنور إلا بعد الانتفاخ أو الانفساخ، فطهور البئر أن تنزح، وحد النزح عند أبي حنيفة وأبي يوسف أن يغلبه الماء.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/143.

İmam Muhammed ihtilafsız bir şekilde kuyunun tamamen boşaltılması gerektiğini bildirmektedir. Ebû Yûsuf'un bu konudaki görüşü sarahaten Merğınânî tarafından "galip" ibaresi kullanılmaksızın aktarılmış ve kuyunun sudan tamamen boşaltılması gerektiği ifade edilmiştir.[170] Aynı zamanda bu boşaltma işleminin en sağlıklı şekilde gerçekleştirilebilmesi için de iki kişinin boşaltıldığına kanaat getirmesi gerektiği vurgulanmaktadır.[171]

Mevsılî ise kuyunun tamamen boşaltılması mümkün olmaması halinde kişinin zannının galip gelene kadar kuyunun boşaltılması gerektiğini ifade etmektedir.[172] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir adam tâhir haliyle, bir kaptaki temiz suyla abdest alırsa, sonra da bu suyu bir kuyuya dökerse, kuyunun suyu necis olur ve kuyunun tamamen boşaltılması gerekir.[173]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan bu görüşten açıkça anlaşılacağı üzere, temiz birinin abdest aldığı su müsta'meldir. Müsta'mel suyun bir kuyuya dökülmesi kuyuyu necis yapar.[174] Kuyunun temizliği suyunun tümünün boşaltılmasıyla hâsıl olur. Buna göre müsta'mel su necistir ve temiz bir suya karıştığında onu da necis yapar. Ancak genel olarak Hanefî mezhebinde kabul gören görüş, müsta'mel suyun, kendisi temiz olmakla birlikte temizleyici olmaması yönündedir.[175]

Bu görüşü Hanefî fıkıh kaynaklarından yapmış olduğumuz taramalara rağmen birebir tespit edemedik. Ancak İmam Muhammed müsta'mel sudan abdest

---

[170] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/27*;* Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/156-158.

[171] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/59.

[172] Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsılî el-Hanefî, *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr,* thk. Şeyh Mahmûd Ebû Dakîka (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1/18.

[173] (**فلو توضأ رجل مسلم طاهر في طست طاهر بماء طاهر وصب ذلك الماء في البئر، قال أبو يوسف: قد تنجست البئر وتنزح كلها**.) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/144.

[174] Ebü'l-Hasen Rüknülislâm Alî es-Suğdî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ,* thk. Prof. Dr. Selahattin en-Nahi (Beyrût: Müessesetu'r-Risâle ve Amman: Dâru'l-Furkan, 1405/1984), 1/12; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/46; Ebû Muhammed Bedrüddîn el-Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* thk. Ayman Salih Şaban (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1420/2000), 1/401-402.

[175] Şeyhîzâde Abdurrahman el-Gelibolulî, *Mema'u'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhur,* thk. Halil Omran el-Mansûr (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1/37; Îmâm Alâüddîn Ebû Bekr el-Kâsânî el-Hanefî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i' fî tertîbi'ş-şerâ'i',* thk. Şeyh Ali Muhammed Muavvid- Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 1/416.

alınamayacağına dair benzer bir görüşü kaleme almıştır.[176] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

4. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir su testisi/küpü içine fare düşüp ölürse daha sonra bu su bir kuyuya dökülür ve fare de başka bir kuyuya atılırsa, farenin atıldığı kuyudan fare çıkartılıp yirmi su kovası kadar su boşaltılmalıdır. Diğer kuyudan da ona döküldüğü suyun aynı miktarı boşaltılmalı ve ondan yirmi kova su daha boşaltılmalıdır.[177]

Tahkiki: Bu konu hakkında iki farklı durum bulunmaktadır. Bunlardan ilki ölü olan bir farenin kuyuya atılması halinde kuyudan yirmi kova suyun boşaltılması gerektiğidir. Mevsılî de *İhtiyâr'*da Ebû Yûsuf'a göre ölü farenin kuyuya atılması durumunda, kuyudan yirmi kova suyun boşaltılması gerektiğini ifade etmektedir.[178]

İkinci durumda ise içinde fare ölen testideki/küpteki necis suyun temiz bir kuyuya dökülmesi halinde, bu kuyunun temiz hale getirilebilmesi için kuyuya dökülen necis suyla beraber yirmi kova suyun boşaltılması gerekir.

Serahsî de Ebû Yûsuf'a göre kuyunun temiz duruma getirilebilmesi için kuyuya dökülen necis suyla beraber yirmi kova suyun boşaltılması gerektiğini belirtmiştir.[179] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen iki görüşün de doğruluğu teyit edilmiştir.

5. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; at bevlinin elbiseye bir karış miktarı sıçraması halinde bu elbiseyle ile namaz kılmak caiz olmaz ve kılnan namaz bozulur. Sıçrayan miktar bir karışın altındaysa bu elbiseyle namaz kılınabilir.[180]

Tahkiki: İmam Muhammed, Ebû Yûsuf'un bu mesele hakkındaki görüşünü aktarırken, karış miktarı sınırından bahsetmeksizin, elbiseye bulaşan at bevlinin çok olamaması durumunda namazın geçerli olacağını bildirmiştir.[181] Ebû Yûsuf'un

---

[176] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Ahmed Ferid el-Mezidi (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1438/2017), 1/91.

[177] **قال أبو يوسف: لو ماتت فأرة في خابية فرميت الفأرة في بئر ورمي الماء في بئر أخرى، فإن الفأرة تخرج ويخرج معها (عشرون دلوا فقط ويخرج من الماء من البئر الأخرى مثل الماء الذي رمي فيها عشرون دلوا زيادة فقط.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/144.

[178] Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/17.

[179] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/96-97.

[180] **(بول ذلك الفرس نفسه يكون في الثوب فلا يفسد الصلاة، ... ، وشبرا في شبر عند أبي يوسف)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/159.

[181] Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Câmiu's-sağîr* (Pakistan: İdâratü'l-Kuran, 1411/1990), 80.

miktarın çok olmaması halinde namazın geçerli olacağını bildirdiği görüşünden tam olarak hangi miktarı kastetmiş olabileceğini İmam Muhammed'in *el-Asl* ve Serahsî'nin *Mebsût* adlı eserinden öğrenmekteyiz. Bu miktarın sınırı zikrettiğimiz müellifler tarafından "eni boyu bir karıştır" şeklinde aktarılmıştır.[182] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

137. Mesele: Her hayat sahibi için bevlin içilmesi haramdır. Ancak zaruri haller tedavi, ikrâh, açlık, susuzluk gibi durumlar müstesna sayılır.[183]

6. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; eti yenilen tüm hayvanların (at, koyun, deve, inek) bevli bir elbise üzerine sıçradığında çok bariz olmadığı müddetçe o elbiseyi necis yapmaz. Bu elbiseyle kılınan namazlar da iade edilmez. Çok bariz olup olmamasının ölçüsünü Ebû Hanîfe yapmayıp Ebû Yûsuf ise bir karış ile sınırlandırmıştır. Bunun yanında Ebû Yûsuf göre; bir koyunun, kuyunun suyuna bevletmesi durumunda o kuyunun suyunun hepsi necis olur ve kuyununun boşaltılması gerekir. [184]

Tahkiki: Burada Ebû Yûsuf'a iki görüş nispet edilmektedir. İlk görüş yukarıda belirttiğimiz görüşün tekrarıdır ve bevlin elbiseye sıçradığı miktarın bir karıştan fazla yer kaplaması durumunda necâset teşkil edeceği ve o elbiseyle namaz kılınamayacağı yönündedir.[185]

İmam Muhammed ve Merğınânî; Ebû Yûsuf'a göre eti yenilen hayvanların bevlinin elbiseye bulaşması halinde miktarın bir karıştan az olması gerektiğini, bu miktardan fazla olması durumunda ise böyle bir elbiseyle kılınacak namazların geçersiz olduğunu belirtmektedirler.[186]

---

[182] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/29-30; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/55.

[183] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/168.

[184] **فبول كل ما يؤكل لحمه ـ من فرس أو شاة أو بعير أو بقرة أو غير ذلك ـ لا ينجس الثوب ولا تعاد منه الصلاة، إلا أن يكون) كثيرا فاحشا فينجس حينئذ وتعاد منه الصلاة أبدا. ولم يحد أبو حنيفة في المشهور عنه في الكثير حداوحده أبو يوسف بأن يكون شبرا في شبر. قال: فلو بالت شاة في بئر فقد تنجست وتنزح كلها. قالوا: وأما بول الإنسان وما لا يؤكل لحمه فلا تعاد منه الصلاة ولا ينجس الثوب، إلا أن يكون أكثر من قدر الدرهم البغلي،** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/168.

[185] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/55.

[186] Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/29-30; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/240-241.

Ayrıca Ebû Yûsuf'un *Kitâbu'l-Âsâr* adlı eserinde deve ve sığır bevlinin kerih olduğuna, işkembesi olan hayvanların bevlinde ise herhangi bir sakınca olmadığına dair rivayetler mevcuttur.[187]

İkinci olarak Ebû Yûsuf'a, koyunun kuyuya bevletmesi durumunda kuyudaki suyun necis olacağı ve bu necâsetinde kuyudaki suyun tamamen boşaltılmasıyla temizleneceği yönündeki görüş atfedilmiştir. Serahsî eti yenilen hayvanların kuyuya bevletmesi durumunun ihtilaflı olduğunu aktarmış bu hususta kuyu suyunun necis hale geleceği yönündeki görüşü Ebû Yûsuf'a atfetmiştir. Ebû Yûsuf'un bu konudaki dayanağının ise;*"Kendinizi sidikten sakının. Şüphesiz ki kabir azabının çoğu sidik sebebiyledir."* şeklindeki hadis olduğunu belirtmiştir.[188]

Zikredilen bilgilerden Ebû Yûsuf'un koyunun kuyuya bevletmesi durumunda kuyudaki suyun necis olduğunu kabul ettiğine vakıf olmaktayız. Bu durumda kuyudaki suyun tamamen boşaltılması gerektiğine dair hükme ise Merğınânî'ni tarafından nakledilen bilgiler doğrultusunda ulaşılmıştır.[189] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen iki görüşün de doğruluğu teyit edilmiştir.

141. Mesele: Müsta'mel su.[190]

7. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; müsta'mel sudan elbiseye sıçrayan su, karış miktarı kadarsa elbise necis olur, karıştan daha az ise necis olmaz.[191]

Tahkiki: Müsta'mel su ile kast edilen kendisiyle abdest alınan sudur. Ebû Yûsuf tarafından necis olduğu, bir karış miktarı müsta'mel su bulaşan elbiseyle kılınan namazların geçersiz olduğu kabul edilmektedir.

Serahsî, Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşte elbiseye bulaşan müsta'mel suyun çok olmaması halinde kılınan namazların geçerli olacağını belirtmiştir. Daha önce de belirttiğimiz üzere Ebû Yûsuf'a göre çokluk kavramı karış olarak belirtilmiştir.[192] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

---

[187] Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî, *Kitâbü'l-Âsâr*, thk. Ebû'l-Vefâ el-Efganî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 7.
[188] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/53-54.
[189] Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/153.
[190] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/183.
[191] (**قال أبو يوسف: إن كان الذي أصاب الثوب منه شبر في شبر فقد نجسه، وإن كان أقل لم ينجسه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.
[192] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/46.

8. Görüş: Kişi namaz için abdestli veya abdestsiz olsa da bir kuyudan abdest alırsa kuyunun suyu necis olur. Bu kuyunun da tamamen boşaltılması gerekmektedir. O kişi de daha önce abdestli değilse bu kuyudan aldığı abdesti geçerli olmaz. Şayet bu kuyunun necis suyuyla bir yeri yıkarsa o yerin hepsi necis olur.[193]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden açıkça anlaşılacağı üzere bir kişinin hükmi taharet-i bulunsa da bulunmasa da bir kuyudan abdest alması veya yıkanması halinde o kuyunun suyu necis olur. Çünkü bu su müsta'mel olur ve müsta'mel su necistir.

İmam Muhammed ve Serahsî de Ebû Yûsuf'a göre bir kuyudan abdest alınması veya yıkanılması halinde o kuyudaki suyun necis olacağını aktarmışlardır.[194] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

9. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kuyuda alınan gusül geçersizdir ve böyle bir durumda kuyudaki su necis olur. Nitekim kişi kuyuda elini veya ayağını yıkasa da kuyudaki suyun hepsi necis olur.[195]

Tahkiki: Bu husus ile ilgili İmam Muhammed ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'a göre kuyunun suyuyla alınan guslün geçersiz olduğunu bildirmiştir.[196] Bununla birlikte guslün geçerli olabilmesi için kişinin başından aşağı su döker vaziyette abdest alması gerektiğini, abdest alınan bu suyun da müsta'mel hükmünü alması sebebiyle necis olarak nitelendirdiğini görmekteyiz.[197]

Nesefî de bu duruma; "*Bir adam bir kaptaki sudan abdest alıp sonra bu suyu bir kuyuya dökerse İmam Muhammed'e göre kuyudan, dökülen su miktarı ile birlikte yirmi kovadan fazla suyun boşaltılması gerekir. Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre ise kuyudaki suyun hepsinin boşaltılması gerekir, çünkü onlara göre müsta'mel su*

---

[193] **(وقال أبو حنيفة و)أبو يوسف إن كان رجل طاهر قد توضأ للصلاة أو لم يتوضأ لها فتوضأ في بئر فقد تنجس ماؤها كله وتنزح) كلها، ولا يجزيه ذلك الوضوء إن كان غير متوضئ، فإن اغتسل فيها أرضا أنجسها كلها. وكذلك لو اغتسل وهو طاهر غير جنب (في سبعة آبار نجسها كله.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.

[194] İmam Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî, *el-Câmiu'l-kebîr,* thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî (Mısır: Lecnetu İhyai'l-Meârifi'n-Numaniyye, 1356/1937), 11; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/94.

[195] **وقال أبو يوسف: ينجسها كلها ولو أنها عشرون بئرا، وقالا جميعا: لا يجزيه ذلك الغسل، فإن طهر فيها يده أو رجله فقد) تنجست كلها،)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.

[196] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/65.

[197] Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/144-146.

necistir." ifadeleriyle değinmiştir.[198] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

10. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi el parmaklarının üzerindeki alçıyı meshetme niyetiye kuyunun suyuna daldırırsa meshi geçerli olur ve kuyunun suyu necis olmaz. Ancak el dışındaki diğer uzuvlar böyle değildir.[199]

Tahkiki: Burada abdestsiz kişinin sadece elini veya parmaklarını meshetmek niyetiyle kuyuya daldırması halinde hem meshinin geçerli olacağı hem de suyun necis olmayacağı bildirilmektedir. Bu durum ise elin bir zaruret olmasına bağlanmaktadır. Ayrıca elin kapsam itibarıyla da küçük sayılmasından ötürü olduğu söylenmektedir. Konuyla alakalı Aynî tarafından zikredilen rivayetlerden biri de; yarası üzerinde alçılar bulunan bir adamın, alçı üzerine meshetmesi için elini bir su kabının içine daldırması durumunda, meshinin geçerli olacağı, suyun ise necis olmayacağı yani temiz kalacağı yönündedir.[200] Burada Ebû Yûsuf'a göre, hükmi tahareti bulunmayan birinin, kuyudan veya kaptan avucuyla su almasının ya da kuyunun kovasını çıkarmak amacıyla elini suya daldırması suyu necis yapmaz. Bu da sadece ele has bir hükümdür. Çünkü elin kullanılmasında bir zaruret söz konusudur fakat diğer uzuvlarda böyle bir zaruret bulunmamaktadır. Dolayısıyla kişinin ayağını kuyuya daldırırmasıyla su müsta'mel olur ve necis sayılır. [201] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

11. Görüş: Bir kimse kuyu suyuna dalıp ne gusül ne de abdest için niyet etmezse ve o suyla ovulmazsa gusül ve abdeste niyet edene kadar kuyunun suyu necis olmaz. Ebû Yûsuf bu kimsenin suya batmasıyla tâhir sayılmayacağını söylemiştir.[202]

Tahkiki: Zikredilen görüşte dikkat çekilen ana nokta abdestin geçerli olabilmesi için kişinin niyet etmesi gerektiği ve ancak bu durumda kuyudaki suyun necis olacağıdır. İmam Muhammed ve Serahsî de Ebû Yûsuf'a göre abdestin geçerli

---

[198] Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah en-Nesefî, *el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzü'd-dekâik,* thk. Şeyh Zekeriya Umeyrât (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/132.

[199] **(فلو كان على أصابع يده جبائر فغمسها في البئر ينوي بذلك المسح عليها أجزأه ولم ينجس ماؤها اليد بخلاف سائر الأعضاء،)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.

[200] Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* 1/402.

[201] Suğdî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ,* 1/12.

[202] **(فلو انغمس فيها ولم ينو غسلا ولا وضوءا ولا تدلك فيها لم ينجس الماء حتى ينوي الغسل أو الوضوء وقال أبو يوسف: لا يطهر بذلك الانغماس،(وقال محمد بن الحسن: يطهر به.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.

olması, suyunda müsta'mel olarak kabul edilebilmesi için niyetin gerekli olduğunu aktarmışlardır.[203] Daha öncede belittiğimiz gibi Merğınânî de Ebû Yûsuf'a göre gusül niyetiyle alınan abdestin geçerli olabilmesinin bir diğer şartının, kişinin suyu başından aşağı dökmesi gerektiğini belirtmiştir.[204] Hanefî kaynaklarında yer alan bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

12. Görüş: Kişi başını meshetmek niyetiyle kuyunun içine daldırırsa kuyunun suyu necis olmaz, çünkü yıkanması gerekli olan bir organın kuyuya daldırılması durumunda kuyunun suyu necis olur. Kişi elinin bir kısmını abdest almak veya gusül almak niyetiyle kuyudaki suyla yıkarsa kuyunun suyu necis olmaz, fakat tam bir organı kuyunun suyuyla yıkadığı zaman kuyunun suyu necis olur. Bu sebeple kişi başını veya mesti meshetmek niyetiyle kuyunun suyuna daldırırsa başının yıkanması ve mestin meshedilmesi geçerli olur ve kuyunun suyu da temiz kalır. Çünkü suyun tahâretini bozan, yıkama niyetidir meshetmek değildir.[205]

Tahkiki: Kuyudaki suyun necis olmasına sebebiyet veren nokta, tam bir organın meshedilmesindeki niyet değildir, yıkanmasındaki niyettir. Merginânî de buna benzer bir durumun *el-Uyûn* adlı eserde geçtiğini Ebü'l-Leys'ten nakletmiştir. Rivayette muhdis kişinin başını veya mestinin üzerini meshetmek için bir kabın içine daldırmasıyla meshin geçerli olduğunu, suyun temizliğininde bozulmayacağını nakletmiştir. Bu da Ebû Yûsuf'tan nakledilen *el-Muhallâ'*daki rivayete benzemektedir. Çünkü mesh suyun tamamıyla değil sadece onunla temas eden su ile yapılır. Sonra aynı kaynakta, alçılı elin bir kabın içine daldırılmasındaki hükmünde aynı olduğu aktarılmıştır. Kişi meshi kastetmese de meshi geçerli sayılır, su da müsta'mel olmaz. Çünkü Ebû Yûsuf'a göre farz, kalan su ile değil temas eden su ile yerine gelir. Bu da suyun yıkanması farz olan bölge ile temas etmesi durumunda hâsıl olur, üzerine akmasıyla hâsıl olmaz. Suyun müsta'mel olarak kabul edilmesi, yıkanması farz olan bölge üzerinden akmasıyla gerkçekleşir.[206] Dolayısıyla

---

[203] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/66; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/53.

[204] Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/144-146.

[205] **قال أبو يوسف: فإن غمس رأسه ينوي المسح عليه لم ينجس الماء، وإنما ينجسه نية تطهير عضو يلزم فيه الغسل، قال فلو (غسل بعض يده بنية الوضوء أو الغسل لم ينجس الماء حتى يغسل العضو بكماله، فلو غمس رأسه أو خفه ينوي بذلك المسح أجزأه ولم يفسد الماء، وإنما يفسده نية الغسل لا نية المسح.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.

[206] Burhâneddin Mahmûd el-Buhârî el-Merginânî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Numânî,* thk. Abdülkerim Sami el-Cündî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004), 1/123.

meshetmede su kullanılmış sayılmaz. Semerkandî bu hususta İmam Muhammed'e göre de meshin geçerli olmadığını, suyunda müsta'mel olduğunu aktarmıştır.[207] Konuyla alakalı kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde zikredilen görüşün Ebû Yûsuf'a olan nispetinin doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

148. Mesele: Sıvı, kuru üzüm şerbeti gibi içecekler su tabirinden genel olarak uzaktır ve bu sıvılarla abdest ve gusül abdesti almak caiz değildir. Dolayısıyla suyun bulunmaması durumunda uygulanabilecek hüküm teyemmümdür.[208]

13. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre, su dışındaki sıvılarla abdest almak caiz değidir.[209]

Tahkiki: İmam Muhammed tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşte su bulunmadığı takdirde kişinin hurma nebîzi ile dâhi abdest alamayacağı ve böyle bir durumda sadece teyemmüm alabileceği bildirilmiştir.[210] Serahsî de aynı şekilde aktarmış olup ayrıca Ebû Yûsuf'un konuyla ilgili hükmündeki delilinin "*Eğer su bulamazsanız teyemmüm edin.*"[211] ayeti olduğunu bildirmiştir. Ebû Yûsuf hurma nebîzi ile ilgili hadisi delil olarak sunan fakîhlere bu hadisin Mekke dönemine ait olduğunu, söz konusu ayetin ise Medine döneminde nazil olduğunu ve dolayısıyla bu hadisi nesh ettiğini belirtmektedir.[212] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün nispeti doğrudur.

158. Mesele: Uyumanın, abdeste etkisi.[213]

14. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi secde ederken kasıtsız olarak uyursa abdesti devam eder, bozulmaz. Şayet kasıtlı olarak uyursa abdesti bozulur.[214]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten, kişinin uyumasıyla abdestinin bozulacağı fakat kişinin secdedeyken istemsiz bir şekilde uyuması halinde abdestinin bozulmayacağı ve namazının da geçersiz sayılmayacağı anlaşılmaktadır.

---

[207] Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr es-Semerkandî, '*Uyûnü'l-mesâ'il,* thk. Seyyid Muhammed Muhanna (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998),15.

[208] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/202.

[209] **ولما كان اسم الماء لا يقع على ما غلب عليه غير الماء حتى تزول عنه جميع صفات الماء التي منها يؤخذ حده، صح أنه ليس ماء، ولا يجوز الوضوء بغير الماء، وهذا قول مالك والشافعي وأحمد وداود وغيرهم، وقال به الحسن وعطاء بن أبي رباح وسفيان الثوري وأبو يوسف وإسحاق وأبو ثور وغيرهم.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/202.

[210] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 74; a.mlf., *el-Asl*, thk. Mehmed Boynukalın, 1/58.

[211] el-Mâide 5/6.

[212] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/88.

[213] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/222.

[214] **وقال أبو يوسف: إن نام ساجدا غير متعمد فوضوءه باق، وإن تعمد ذلك بطل وضوءه ،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/225.

Serahsî ve Kâsânî'nin Ebû Yûsuf'un bu görüşüne sarahaten atıfta bulunduğu görülmektetir.[215] Dolayısıyla İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan bu görüşün nispetinde hata olmadığı teyit edilmiştir.

168. Mesele: İstihâze konusu.[216]

Ebû Yûsuf'tan nakledilen rivayet: Ebû Yûsuf'un Ebû Hanîfe'den naklettiğine göre: Hayzı biten fakat istihâzesi devam eden bir kadın, güneşin doğuşundan sonra namaz için abdest alırsa öğle namazının vaktinin bitmesine kadar temiz ve abdestli sayılır. Burada nakil tartışması yer almaktadır ve İbn Hazm, Ebû Yûsuf'un bunu kabul etmeyip inkâr ettiğini aktarmıştır. Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'den sadece öğle namazının vaktinin girmesine kadar temiz ve abdestli kalacağını rivayet ettiğini söylemiştir. İbn Hazm, Ebû Yûsuf'un görüşünün Ebû Hanîfe'nin görüşlerine yakın olduğunu belirtmiştir.[217]

Tahkiki: Burada bizzat Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan bir görüşün bulunmadığı, mevzunun nakil tartışmasından ibaret olduğu görülmektedir. Bu hususa dair rivayette İmam Muhammed tarafından, güneşin doğuşundan sonra namaz için alınan abdestin öğle namazının vaktinin bitimine kadar devam edeceği yönünde aktarıldığı görülmektedir.[218]

169. Mesele: Burun veya vücudun herhangi bir yerinde meydana gelen kanamanın abdesti bozup bozmaması.[219]

15. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; mideden ağıza kadar kusulan her şey, ağzı doldurursa abdesti bozar, ağzı doldurmazsa abdesti bozmaz. Ebû Hanîfe, balgamı bundan ayrı tutulmuştur. Nitekim ağız dolusu veya daha fazla olacak şekilde balgam kusmanın abdesti bozmayacağını kabul etmektedir. Ebû Yûsuf'a göre ise ağız dolusu balgam kusmak abdesti bozmaktadır.[220]

---

[215] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/79; Îmâm Alâüddîn Ebû Bekr el-Kâsânî el-Hanefî, *Bedâʾiʿu's-sanâʾiʿ fî tertîbi'ş-şerâʾiʿ,* thk. Şeyh Ali Muhammed Muavvid-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1424/2003), 1/252.

[216] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/225.

[217] **وروى عن محمد بن الحسن عن أبي يوسف عن أبي حنيفة في هذه: إذا توضأت إثر طلوع الشمس للصلاة أنها تكون طاهرا) إلى خروج وقت الظهر، وأنكر ذلك عليه أبو يوسف، وحكى أنه لم يرو عن أبي حنيفة إلا أنها تكون طاهرا إلى دخول وقت الظهر. (وغلب بعض أصحابه رواية محمد.) قال أبو محمد: وليس كما قال. بل قول أبي يوسف أشبه بأقوال أبي حنيفة.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/253.

[218] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 73.

[219] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/255.

[220] **(قال أبو يوسف: بل فيه الوضوء إذا ملأ الفم.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/257.

Tahkiki: Ebû Yûsuf ağız dolusu olarak göğüsten çıkan balgamı kusma olarak kabul etmekte ve bu sebeple de görüşünü abdestin bozulacağı yönde beyan etmektedir.

İmam Muhammed de Ebû Yûsuf'a göre ağız dolusu balgam kusan kişinin abdestinin bozulacağını aktarmaktadır.[221] Zikredilen bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan bu görüşün nispetinde hata olmadığı teyit edilmiştir.

212. Mesele: Ayaklara giyilen mestin meshedilmesi.[222]

16. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre mestlerin üzerine mesh caizdir.[223]

Tahkiki: Ebû Yûsuf mestlerin üzerine meshetmenin caiz olduğunu kabul etmektedir. Konuyla alakalı İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a mestleri meshetmenin caiz olduğu görüşünü atfetmektedirler.[224] Bu bilgiler doğrultusunda İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata olmadığı teyit edilmiştir.

219. Mesele: Meshedilen mestlerin çıkarılması.[225]

17. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre, mestin üzerine yine mestin yerini tutacak ve şartlarını taşıyacak herhangi bir çorabın giyilmesi halinde, o çorap meshedilebilir. Ancak kişinin mestlerinin üzerine giydiği çoraplarından bir tanesini bile çıkarması halinde tümünü yeniden meshetmesi gerekir.[226]

Tahkiki: İmam Muhammed tarafından, Ebû Yûsuf'a çorapların üzerine mestin geçerli olduğu ve mestin çoğunun çıkması halinde abdestin bozulacağı yönde sarahaten atfedilmiş bir görüşün bulunduğu tespit edilmiştir.[227] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş görüşün nispetinde hata olmadığı teyit edilmiştir.

---

[221] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 71-72.

[222] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/80.

[223] **(وعن أبي نعيم الفضل بن دكين قال: سمعت الأعمش سئل عن الجوربين أيمسح عليهما من بات فيهما؟ قال نعم.وعن قتادة عن الحسن وخلاس بن عمرو أنهما كانا يريان الجوربين في المسح بمنزلة الخفين.وقد روي أيضا عن ...، لا يعرف لهم ممن يجيز المسح على الخفين من الصحابة - رضي الله عنهم - مخالف.ومن التابعين ... وأبي يوسف ... وغيرهم.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/86.

[224] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/72; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/97-98; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/23.

[225] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/105.

[226] **(أبو حنيفة فإنه قال: من توضأ ثم مسح على خفيه ثم أخرج قدمه الواحدة من موضعها إلى موضع الساق، أو أخرج كلتيهما كذلك فقد بطل مسحه، ويلزمه أن يخرج قدميه جميعا ويغسلهما، وكذلك عنده لو أخرجهما بالكل.قال أبو يوسف وكذلك إذا أخرج أكثر من نصف القدم إلى موضع الساق.قال فلو لبس جرموقين على خفين ثم مسح عليهما ثم خلع أحد الجرموقين فعليه أن يمسح على الخف الذي كان تحت الجرموق ويمسح أيضا على الجرموق الثاني ولا بد، لأن بعض المسح إذا انتقض انتقض كله.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/105.

[227] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 16; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/81.

18. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre, abdestli olan birinin tıraş olması veya tırnaklarını kesmesi halinde abdesti zarar görmez.[228]

Tahkiki: İmam Muhammed, Ebû Yûsuf'tan; abdesti olan kişi tıraş olur ya da tırnaklarını keserse abdestinin bozulmayacağı görüşünü aktarmıştır.[229] İbn Hazm tarafından aktarılmış olan görüşün Ebû Yûsuf'a olan nispetinde hata olmadığı zikredilen bilgiler neticesinde teyit edilmiştir.

232. Mesele: Suyun deve yükünde unutulması durumunda teyemmümle namaz kılınması.[230]

19. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre yakınında su olduğunu unutan birinin, namaz için teyemmüm alarak kıldığı namazların hepsini iade etmesi gerekir. [231]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'a atfettikleri görüşte yakınında su olduğunu unutarak teyemmümle namaz kılan kişinin namazlarını iade etmesi gerektiğini nakletmiştir.[232] İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

20. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi kuyuya bir ok atışı kadar yakınsa ve bu durumdan haberi yoksa teyemmüm onun için geçerlidir. Ancak kuyunun kenarında veya yakınında olmasına rağmen bunun farkında değilse teyemmüm alması caiz değildir.[233]

Tahkiki: Teyemmüm alamanın caiz olması yönündeki hüküm, okun atışı kadar yakın bir mesafede, su veya kuyu olduğunu bilmeyen kişi için geçerlidir. Fakat kuyunun belirtilen mesafeden daha yakın bir yerde bulunması halinde, kişinin bu durumdan haberdar olup olmaması nazarı itibara alınmaksızın teyemmüm abdestinin geçersiz olduğu kabul edilmektedir.

Serahsî de aynı görüşü Ebû Yûsuf'a atfetmektedir. Ebû Yûsuf'a göre bu hususun gerekçesini de kişinin çevresinde su olup olmadığı yönde bir kanaate varıncaya kadar suyu arama yükümlülüğü içerisinde bulunmasından kaynaklandığını

---

[228] **(قال: فلو توضأ ثم جز شعره وقص شاربه وأظفاره فهو على طهارته، وليس عليه أن يمس الماء شيئا من ذلك.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/105.

[229] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/36.

[230] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/122.

[231] **(وقال أبو يوسف والشافعي: يعيد أبدا.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/122.

[232] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/104; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/121; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/187-188.

[233] **(وقال أبو يوسف إن كانت البئر منه على رمية سهم أو نحوها وهو لا يعلم بها أجزأه التيمم، فإن كان على شفيرها أو بقربها وهو لا يعلم بها لم يجزه التيمم.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/122.

ifade etmektedir.[234] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşte herhangi bir hata olmadığı teyit edilmiştir.

246. Mesele: Hapsedilen veya çarmıha gerilen kişinin, namaz vakti girdiğinde abdest alacak suyu, teyemmüm yapacak toprağı bulamaması durumu.[235]

21. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hapsedilen veya çarmıha gerilen kişi bulunduğu durumda olduğu gibi namazını kılmalı, suyu bulduğu zaman abdestsiz olarak kıldığı namazlarını iade etmelidir. Şayet toprak ile teyemmüm edebilirse, teyemmüm alarak namazını kılmalı ve abdestsiz kıldığı namazları iade etmelidir. Suyu bulduğunda da teyemmümle kıldığı namazını mutlaka iade etmelidir.[236]

Tahkiki: Bu görüşte kişiyi abdest almaktan alıkoyacak herhangi bir engelin var olması halinde, kişinin o engeli hiçe sayıp namazını bulunduğu şartlarda kılması gerektiği ifade edilmektedir. Şartlar normale dönüp suya ulaşılması veya teyemmüm abdesti alabileceği temiz toprağa ulaşılması durumunda da kılınan namazların iade edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu görüş Müslüman kişinin tek bir namaz vaktini bile kaçırmaması gerekçesinden kaynaklanmaktadır.

Yapılan araştırmalarda İmam Muhammed ve Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşte kişinin bulunduğu her durumda namazını kılması gerektiği görülmektedir.[237] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm, "*Amellerinizi boşa çıkarmayın!*" ayetini delil göstererek, Ebû Yûsuf'un görüşünü eleştirip bu şartlarda kılınan namazın geçersiz olacağını ifade etmiştir.[238]

248. Mesele: Teyemmüm alan kişinin su ile abdest alanlara imamlık yapması veya su ile abdest alan kişinin teyemmüm alan kişilere imamlık yapması.[239]

22. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; abdest alanlar, teyemmüm abdesti alanlara, meste meshedenler ve ayaklarını suyla yıkayanlara imamlık yapıp birbirlerine tabi olabilirler. Dolayısıyla abdest alma konusunda ruhsattan yararlananlar imamlık

---

[234] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/115.
[235] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/138.
[236] **(وقال أبو يوسف ومحمد بن الحسن والشافعي: يصلي كما هو، فإذا وجد الماء أعاد متى وجده، فإن قدر في المصر على التراب تيمم وصلى، وأعاد أيضا ولا بد إذا وجد الماء.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/139.
[237] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/92; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/116.
[238] **(وأما قول أبي يوسف ومحمد فخطأ، لأنهما أمراه بصلاة لا تجزيه ولا لها معنى، فهي باطل، وقد قال الله تعالى: {ولا تبطلوا أعمالكم} [محمد: 33])** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/140.
[239] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/143.

hakkını kaybetmezler. Bunun yanında imamete en layık olan kişi de okuması en güzel ve iyi olandır.[240]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşte de abdest hususunda ruhsattan yararlanmanın imamlık hakkını düşürmeyeceği görülmektedir. [241] Bu sebeple İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde herhangi bir hata olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

252. Mesele: Topraktan başka bir şeyle teyemmüm almak caiz değildir.[242]

23. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; sadece toprakla teyemmüm alınır, topraktan başka hiçbir şeyle teyemmüm alınmaz. Bu hüküm "*Toprak da bizim için temiz yaratılmıştır.*" ve "*Yeryüzü benim için hem temizleyici hem de mescit kılınmıştır.*" hadisleriyle gerekçelendirilmiştir.[243]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan bu görüşte, toprağın temizleyici olduğu ve sadece onunla teyemmüm edilebileceği vurgulanmıştır. Ebû Yûsuf'un bu hususta öne sürmüş olduğu gerekçe ise "*Temiz toprakla teyemmüm ediniz*."[244] ayetidir.

İmam Muhammed ve Serahsî de Ebû Yûsuf'un görüşünü, sadece toprakla teyemmüm alınabileceği yönünde ifade etmektedirler.[245] Hanefî kaynaklarında yer alan bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

254. Mesele: Hayız konusu.[246]

24. Görüş: Ebû Yûsuf; küdrenin (hayız esnasında gelen bulanık kan) hayız dönemi öncesinde gerçekleşmesini istihâze olarak kabul edip, hayız döneminden sonra olması durumunu ise hayza tabi tutmaktadır.[247]

---

240 **وجائز أن يؤم المتيمم المتوضئين، والمتوضئ المتيممين، والماسح الغاسلين والغاسل الماسحين، لأن كل واحد ممن ذكرنا قد أدى فرضه، وليس أحدهما بأطهر من الآخر، ولا أحدهما أتم صلاة من الآخر، وقد أمر رسول الله - صلى الله عليه وسلم - إذا حضرت الصلاة أن يؤمهم أقرؤهم، ولم يخص - عليه السلام - غير ذلك، ولو كان ههنا واجب غير ما ذكره - عليه السلام - لبينه ولا أهمله، حاشا لله من ذلك، وهو قول أبي حنيفة وأبي يوسف** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/143.

241 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/86; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/111.

242 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/158.

243 **وقال الشافعي وأبو يوسف: لا يتيمم إلا بالتراب خاصة، لا بشيء غير ذلك، فادعوا أن قول رسول الله - صلى الله عليه وسلم - : «وجعلت تربتها لنا طهورا» بيان لمراد الله تعالى بالصعيد، ولمراده - عليه السلام - بقوله «جعلت لي الأرض مسجدا وطهورا» .** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/160.

244 en-Nisâ 4/43.

245 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/85; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/108.

246 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/162.

247 **وقال أبو يوسف ومحمد: الصفرة والدم فكل ذلك في أيام الحيض حيض وأما الكدرة فهي في أيام الحيض قبل الحيض ليست حيضا، وأما بعد الحيض فهي حيض، وكل ذلك ليس في غير أيام الحيض حيضا، على عظيم اضطرابهم في الدم في غير أيام الحيض،** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/169.

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerde küdrenin, hayız öncesinde istihâze olarak kabul ettiği, sonrasında ise hayızdan saydığı görülmektedir.[248] İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu bu görüşün doğruluğu kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde teyit edilmiştir.

267. Mesele: Kadının temizlenmesinin süre açısından sınırı.[249]

25. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; iddetin en alt sınırı otuz dokuz gündür.[250]

Tahkiki: Bir kadının boşandıktan sonra iddette beklemesi, daha sonra da iddetten çıkması, yani üç defa hayız görmesi Ebû Yûsuf'a göre en az otuz dokuz gün sürer ve bundan daha az bir süre kabul edilemez.

Serahsî ve Mevsılî de iddetin en alt sınırının Ebû Yûsuf'a göre otuz dokuz gün olduğunu belirtmiştir.[251] İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün nispetinde hata bulunmamaktadır.

268. Mesele: Nifasın süresi.[252]

26. Görüş: Ebû Yûsuf göre; nifasın en az müddeti on bir gündür. [253]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî, Kâsânî, İbn Mâze, Nesefî, ve Haddâd tarafından da Ebû Yûsuf için nifasın en alt süresinin on bir gün olduğu belirtilmiştir.[254] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.1.2. Nispetinde Hata Bulun7an Görüşler

27. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir leğenin içindeki suda farenin ölmesi, sonra da bu suyun bir kuyuya dökülmesi durumunda, kuyudan yirmi kova su boşaltılmalıdır.[255]

---

[248] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 240-241; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/150; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/206-207.

[249] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/200.

[250] (**وقال أبو يوسف: تصدق في تسعة وثلاثين يوما لا أقل،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/202.

[251] Serahsî, *el-Mebsût,* 3/218-219; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/175.

[252] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/203.

[253] (**وقال أبو يوسف أقل أمد النفاس أحد عشر يوما.**)İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 2/ 207.

[254] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/45; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/218; Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i',* 4/436; İbn Mâze, *el-Muhîtü'l-Burhânî,* 1/263; Nesefî, *el-Bahrü'r-râik,* 1/380; Radıyyüddîn Ebû Bekr el-Haddâd, *el-Cevheretü'n-neyyire,* thk. İlyas Kaplan, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1427/2006), 1/96.

[255] (**قال أبو يوسف ومحمد: لو ماتت فأرة في ماء في طست وصب ذلك الماء في بئر فإنه ينزح منها عشرون دلوا فقط.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/144.

Tahkiki: Nispet edilen bu görüşünden anlaşılacağı üzere, bir leğen kadar necis olan su, temiz olan bir kuyunun suyuna döküldüğünde, kuyunun temizliği için kuyudan yirmi kova su boşaltılması gerekir. İmam Muhammed herhangi bir ihtilaftan söz etmeksizin kuyuya dökülen miktardaki su ile yirmi kova suyun boşaltılması gerektiğini belirtmektedir.[256]

Konuyla alakalı hem İmam Muhammed'in herhangi bir ihtilaftan söz etmemiş olması hem de diğer kaynaklarda bu görüşü teyit edeceğimiz bir bilgiye ulaşamamış olmamız sebebiyle bizlerde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün nispetinde hata olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

28. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir su testisinin/küpünün içine fare düşüp ölürse daha sonra bu su bir kuyuya dökülürse, kuyudan sadece dökülen miktar kadar su boşaltılmalıdır.[257]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden açıkça anlaşılacağı üzere; suyu temiz olan kuyuya bir su testisi kadar necis su döküldüğü zaman, kuyunun temizliği için dökülen su miktarı kadar suyun kuyudan boşaltılması gerekmektedir.

Hanefî mezhebi kaynaklarından yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan görüşte kuyunun temiz hâle gelebilmesi için dökülen necis suyla beraber kuyudan yirmi kova suyunda boşaltılması gerektiği ifade edilmiştir.[258] Nazarı itibara aldığımız bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan bu görüşün nispetinde hata bulunduğu kanaati hâsıl olmuştur.

29. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir kuyuya fare düşerse daha sonra bu kuyudan hem fare hem de yirmi kova su çıkarılıp başka bir kuyuya dökülürse, bu kuyudan fare çıkarılarak yirmi kova su boşaltılmalıdır.[259]

Tahkiki: Serahsî'nin Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşte böyle bir durum karşısında kuyuya dökülen suyun aynı miktarda boşaltılması gerektiği, ayrıca buna ilaveten yirmi kova suyun boşaltılması gerektiği yönünde hüküm vermiş olduğu

---

[256] İmam Muhammed, *el-Asl*, thk. Mehmed Boynukalın, 1/68-69.

[257] **(فلو وقعت فأرة في خابية ماء فماتت، فصب ذلك الماء في بئر، فإن أبا يوسف قال: ينزح منها مثل الماء الذي رمي فيها فقط.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/144.

[258] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/96-97.

[259] **(فلو أن فأرة وقعت في بئر فأخرجت وأخرج معها عشرون دلوا، ثم رميت الفأرة وتلك العشرون دلوا معها في بئر أخرى فإنه يخرج الفأرة عشرون دلوا فقط)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/144.

görülmektedir.[260] Bu bilgiler sonucunda İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün nispetinde hata bulunduğu kanaati hâsıl olmuştur.

30. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin kolu veya ayak parmakları üzerinde alçı varsa, sonra kişi alçılı kısmı kuyuya daldırarak meshetmeye niyet ederse meshi geçersiz sayılır ve kuyudaki suyun hepsi necis olur.[261]

Tahkiki: Burada kişinin kolunda veya ayağında alçı bulunmasına rağmen mest etmek niyetiyle kolunu veya ayağını kuyuya daldırması halinde mesttin geçersiz, kuyudaki suyun da necis olacağı nakledilmiştir. Ebû Yûsuf'un *Kitâbu'l-Âsâr* adlı eserinde sargı üzerine mest etmenin caiz olduğuna dair rivayetler mevcuttur.[262]

Konuyla alakalı Serahsî, Ebû Yûsuf'un görüşünü: alçı ibaresinden bahsetmeksizin cünüp olan birinin ayağını veya elini kuyuya daldırması halinde kuyudaki suyun bozulmayacağı fakat bir kaba daldırması halinde kaptaki suyun bozulacağı şeklinde aktarmıştır.[263]

Yapmış olduğumuz araştırmalara rağmen kaynaklarda alçılı el ile alçılı ayak arasında bir ayrımın yapıldığını tespit edemedik. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi kişi mesti kastetmese de meshi geçerli sayılır, su da müsta'mel olmaz. Çünkü Ebû Yûsuf'a göre farz, kalan su ile değil temas eden su ile yerine getirilir. Bu da yıkanması farz olan uzvun suya temas etmesi ile hâsıl olur, üzerine akmasıyla değil. Suyun müsta'mel olabilmesi de suyun yıkanması farz olan bölge üzerine akmasıyla gerçekleşir.[264]

Son olarak da Ebû Yûsuf'a ve klasik Hanefî fıkıh kaynaklarını taramamıza rağmen alçılı el ile alçılı ayak arasında bir ayrımın yapıldığını tespit edemedik. Zikretmiş olduğumuz bilgiler ışığında Hanefî mezhebinde böyle bir ayrımın yapılması söz konusu olmadığı ve alçıda yapılan ayrım ile ilgili İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşün nispetinin hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

---

[260] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/91.

[261] **فإن كان على ذراعيه جبائر أو على أصابع رجليه جبائر فغمسها في البئر ينوي بذلك المسح عليها لم يجزه وتنجس ماؤها** (**كله،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 1/185.

[262] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,*16-17.

[263] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/53.

[264] Burhâneddin Mahmûd el-Buhârî el-Merginânî, *el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Numânî,* thk. Abdülkerim Sami el-Cündî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1425/2004), 1/123.

179. Mesele: Cuma guslü.[265]

31. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Cuma guslü, Cuma günü içindir.[266]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan görüşten, Cuma guslünün Cuma namazı için değil de Cuma günü için olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Serahsî ve Merğınânî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerde, Cuma guslününü, Cuma namazı için alındığı görülmektedir.[267] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün nispetinin hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

32. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; lohusalıkta lochianın kesilmesiyle, kırkıncı günün sonunda tekrar meydana gelmesi durumu nifastan sayılmaktadır.[268]

Tahkiki: Söz konusu olan görüşün İmam Muhammed tarafından Ebû Hanîfe'ye nispet edildiği fakat Ebû Yûsuf'un bu görüşe katılmadığını görülmektedir. Ebû Yûsuf böyle bir durumda kadının temizlik süresine bakılması gerektiğini bu temizlik süresinin on beş gün ve üzerinde olması halinde kadının ne nifas ne de hayız sayılamayacağını öne sürmektedir.[269]

Yapılan araştırmalar sonucunda, Ebû Yûsuf'a ait bu yönde bir görüş tespit edilememiştir. Dolayısıyla İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a nispet ettiği görüşün hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.1.2. Namaz

Namaz başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen on yedi görüş bulunmaktadır.

3.1.2.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

284. Mesele: Kılınan bir namazın, cemaate katılarak iade edilmesi.[270]

33. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; evde kılınan bir namazın, cemaatle iade edilmesi halinde, ilk kılanan namaz geçerli sayılmaktadır. Ancak söz konusu Cuma

---

[265] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/19.

[266] (**فإن قالوا: من قال قبلكم إن الغسل لليوم؟ قلنا: كل من ذكرنا عنه في ذلك قولا من الصحابة - رضي الله عنهم-، فهو ظاهر قولهم، وهو قول أبي يوسف نصا وغيره، وأعجب شيء أن يكونوا مبيحين للغسل يوم الجمعة في كل وقت، ومبيحين لتركه في اليوم كله، ثم ينكرون على من قال بالغسل في وقت هم يبيحونه فيه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/22.

[267] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/89-90; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/126-127.

[268] (**وقال أبو يوسف: إن عاودها دم في الأربعين يوما فهو دم نفاس،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/203.

[269] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/46-48.

[270] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/258.

namazı ise kişinin imama tabi olduğu anla birlikte evde kıldığı öğle namazı geçersiz sayılmaktadır.[271]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'a göre evde kılınan bir namazın daha sonra cemaatle iade edilmesi halinde geçerli sayılacağını fakat Cuma günü öğle namazını evde kılan kişinin, Cuma namazında imama tabi olmasıyla evinde kıldığı öğle namazının geçersiz olacağını ifade etmişlerdir.[272] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün nispetinde hata bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

286. Mesele: Kişinin kaçırdığı farz namazının kazasını bilerek geciktirmesi.[273]

34. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: Kişi güneşin doğuşundan önce teşehhüd miktarı kadar kade-i ahirede otururs a, sabah namazını tamamlamış olur. İkindi namazında ise kişinin tekbirini getirmesinden sonra güneşin tamamı veya bir kısmı batarsa, bu durumda namazına devam etmesi gerekmektedir. Zikredilen durumlar namaza zarar vermemektedir. Ayrıca Ebû Yûsuf'a göre, sabah namazının iki rekâtlık sünnetini evinde kıldıktan sonra mescide giden kişi, oturmalı ve tekrar namaz kılmamalıdır.[274]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a göre, güneş doğmadan önce teşehhüdün tamamlanması sabah namazının geçerliliğini ifade eder. Dolayısıyla kişi sabah namazında güneşin ilk doğuşu olmadan namazın teşehhüdünü bitirmiş olmalı ki namazı geçerli sayılsın. Bu durum ikindi namazı için de geçerlidir. Nitekim ikindi namazında ilk tekbirin getirilmesi akabinde güneşin batışı gerçekleşmişse kişinin namazına devam etmesi gerekir. Bu, Hanefî mezhebine göre "Bir namazın lüzumiyet vakti namaz vaktinin sonudur." kaidesiyle alakalıdır.

İbn Hazm'ın, Ebû Yûsuf'a atfettiği diğer görüş ise; kişinin sabah namazının sünnetini evde kıldıktan sonra, farzını kılmak üzere camiye gitmesi halinde, tekrardan namaz kılmaması gerektiği yönündedir. İmam Muhammed ve Serahsî, Ebû

---

[271] **وقال أبو يوسف ومحمد بن الحسن: لا تبطل صلاته التي صلى في بيته بخروجه إلى الجامع، لكن بدخوله مع الإمام في صلاة (الجمعة تبطل التي صلى في منزله.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 2/258.

[272] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/307-308; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/115-116.

[273] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/7.

[274] **وقال أبو يوسف، ومحمد: إذا قعد مقدار التشهد قبل طلوع أول الشمس فصلاته تامة، فلو دخل في صلاة العصر فصلى أولها (ولو تكبيرة أو أكثرها فغربت له الشمس كلها أو بعضها فليتماد في صلاته، ولا يضرها ذلك شيئا عند أبي حنيفة وأصحابه.قالوا: فإن صلى في منزله ركعتي الفجر ثم جاء إلى المسجد فليجلس ولا يركع.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/9.

Yûsuf'a atfedilen görüşü, Peygamberimizin bu vakitte nafile namaz kılmadığı gerekçesine dayandırarak, sabah namazının sünneti ile farzı dışında namaz kılınamayacağını ifade etmektedirler.[275] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

35. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi güneş battıktan sonra camiye gelirse kâmet getirilene kadar oturmalı ve namaz kılmamalıdır.[276]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşten, akşam namazından önce kılınması gereken sünnet namazı olmadığından, kişinin camiye akşam namazını cemaatle kılmaya gitmesi durumunda tahiyyetü'l-mescid namazını kılmadan oturup kâmetin getirilmesini beklemesi gerektiği anlaşılmaktadır.

İhtilaf konusu tahiyyetu'l-mescid namazının kılınıp kılınmamasında değil, camiye girdikten sonra oturur vaziyette mi, yoksa ayakta durarak mı kâmetin beklenmesi hususunda olmuştur. Bu konuya Nesefî'nin, âlimlerin umumuna göre kişinin camiye girer girmez tahiyyetu'l-mescid namazı kılması gerektiğini belirterek kısmen değindiği görülmektedir.[277]

Bununla birlikte akşam namazının vakti girdikten sonra camiye girilmesi halinde kâmetin oturarak mı, yoksa ayakta mı beklenmesi gerektiği yönünde ihtilaf yaşanmaktadır. Yaşanan bu ihtilaf araştırıldığında İmam Muhammed'in, Ebû Yûsuf'a çok kısa bir süre oturduktan sonra kalkıp cemaatle namazın kâmetini getirmesinin daha faziletli olduğu görüşünü atfettiği görülmektedir.[278]

Netice itibarıyla İmam Muhammed, Serahsî, Merğınânî ve Şeyhîzâde kanalıyla gelen bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.[279]

297. Mesele: Uzanarak veya her hangi bir mazeret olmaksızın binek üzerinde kılınan nafile namazlar.[280]

36. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin yolculukta veya ikamet ettiği yerde dahi olsa binek üzerinde nafile namaz kılması caizdir.[281]

---

[275] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1//130; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/152.
[276] **قال أبو حنيفة: فإن جاء إلى المسجد بعد تمام غروب الشمس فليقف حتى تقام الصلاة ولا يجلس ولا يركع)** **قال أبو يوسف: يجلس ولا يركع.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/9.
[277] Nesefî, *el-Bahrü'r-râik,* 2/63; Haddâdî, *el-Cevheretü'n-neyyire,* 1/186.
[278] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, 1/120.
[279] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/139; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/279-280.
[280] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/56.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden açıkça anlaşılacağı üzere nafile namazlarının binek üzerinde kılınması (günümüz imkânlarıyla uçakta, arabada, otobüste, trende vs.) yolculukta da olsa ikamet yerinde de olsa caizdir.

Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a seferi veya mukim ayrımına gidilmemeksizin binek üzerinde kılınanan nafile namazların geçerli olduğu görüşü atfedilmiştir.[282] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

299. Mesele: Mazeret olmadıkça farz namazın oturarak kılınması caiz değildir.[283]

37. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hasta olmasından ötürü oturarak namaz kılan birinin, ayakta duranlara imamlık yapması caizdir.[284]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden, hastalığından ötürü namazda ayakta duramayan birinin, sağlıklı ve namazda ayakta duranlara imamlık yapmasında herhangi bir sakıncanın bulunmadığı anlaşılmaktadır.

İmam Muhammed ve Serahsî'nin de hasta olan birinin oturarak, ayakta duranlara imamlık yapabileceği görüşünü Ebû Yûsuf'a atfettikleri görülmektedir.[285] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

331. Mesele: Ezanın vasfı.[286]

38. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hem ezanda hem de kâmette "Allah-u Ekber, Allah-u Ekber" ifadesi başlangıçta sadece iki kez okunur.[287]

Tahkiki: Aslında Hanefî mezhebinde kabul gören görüşe göre hem ezanda hem de kâmette "Allah-u Ekber, Allah-u Ekber" ifadesi dört defa okunur. Fakat burada ise Ebû Yûsuf'un, Ebû Hanîfe'den naklettiği belirtilerek bu ifadenin hem namazda hem de kâmette sadece iki defa okunması gerektiğine dair görüşüne yer verildiği görülmektedir. Yapılan araştırmalar neticesinde Ebû Yûsuf'un bu durumu

---

281 **قال علي: فهذا عموم للراكب أي شيء ركب، وفي كل حال من سفر أو حضر، وهذا العموم زائد على كل خبر ورد في هذا الباب، ولا يجوز تركه - وهو قول أبي يوسف وغيره.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/58.

282 Serahsî, *el-Mebsût,* 1/250; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/68.

283 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/58.

284 **(وبإمامة الجالس للأصحاء يقول أبو حنيفة، وأبو يوسف،)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/71.

285 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 107; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/213-214.

286 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/149.

287 **(وعن أبي يوسف عن أبي حنيفة في كلا الأمرين الأذان والإقامة " الله أكبر، الله أكبر " في ابتدائهما مرتين فقط.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/153.

Kelime-i Şehadete kıyas ederek iki defa okunmasını kabul ettiğini görmekteyiz. Bu durum Serahsî tarafından da aynı şekilde zikredilmiştir.[288] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İbn Hazm tarafından yapılan yorum: İbn Hazm, "Allah-u Ekber" ifadesinin ezanda ve kâmette kaç defa okunduğuna dair Hanefî mezhebinde yaygın olan görüşü eleştirirek, Ebû Yûsuf'un konuyla alakalı görüşünü teyit edecek bir hadisin delil olarak bulunduğunu dile getirmektedir.[289]

338. Mesele: Fecir ve şafak vakitleri.[290]

39. Görüş: Ebû Yûsuf göre; yatsı namazı vaktinin başlangıcı ve bitişi kırmızı şafağın batmasıyla hâsıl olur.[291]

Tahkiki: Ebû Yûsuf yatsı namazının girişini ve bitişini gökyüzünde belirgin bir şekilde görünen kırmızı şafağa bağlamaktadırlar. Bunu da yatsı namazının başlangıç vaktini gökyüzünde görünen kırmızı şafağa, bitiş vaktini ise gökyüzünde sahur vakitlerinde görünen yatay beyaz şafağa içinde ortaya çıkan kırmızı şafağa tabi tutmaktır. İmam Muhammed, Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'un yatsı namazı vaktinin başlangıç ve bitişini kırmızı şafağa bağlı olduğunu kabul ettiğini belirtmektedirler.[292] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

344.Mesele: Kaçınılması farz olan necâsetlerin vücuda, elbiselere veya ibadet yerine bulaşması.[293]

40. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; namazdayken, kişinin ayaklarının olduğu yerde dirhem-i baglî'den[294] (avuç içinin boşluğu) fazla olan bir necâset bulunuyorsa, kişinin bilip bilmemesi farketmeksizin namazı bozulmaktadır. Şayet bu necâset dirhem-i baglî kadar veya daha az ise kişinin bilip bilmemesi farketmeksizin namazı

---

[288] Serahsî, *el-Mebsût,* 1/129.

[289] **وقد جاء حديث بمثل رواية أبي يوسف في الأذان، وما نعلم خبرا قط روي في قول " الله أكبر، الله أكبر " أربع مرات في أول (الإقامة ولولا أنها ذكر الله تعالى لوجب إبطال الإقامة بها؛ وإبطال صلاة من صلى بتلك الإقامة، ولكن هذه الزيادة بمنزلة من زاد في الإقامة " لا حول ولا قوة إلا بالله " أو غير ذلك مما ليس من الإقامة في شيء؟.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/153.

[290] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/196.

[291] **الأمة وأما الشفقان: فأحدهما الحمرة - والثاني: البياض، فوقت المغرب عند ابن أبي ليلى، وسفيان الثوري، ومالك، والشافعي، (وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن، والحسن بن حي، وداود وغيرهم -: يخرج ويدخل وقت صلاة العتمة بمغيب الحمرة؟**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/192.

[292] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/123; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/144-145; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/258-259; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/39.

[293] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/203.

[294] Dirhem-i baglî: (درهم بغلي) Sekiz danik=64 habbe=3.776 gr. ağırlığıda olan dirhem. bk.: Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları,1419/1998), 80.

bozulmamaktadır. Aynı zamanda bu necâset dirhem-i baglî'den fazla olup ellerini, dizlerini koyacağı yerde ya da koltuk altının hizasında ise kişinin bilip bilmemesi farketmeksizin namazı bozulmamaktadır. Şayet necâset secde edilen yerde olursa, o secde geçersiz olur. Bu geçersiz olarak sayılan secde yerine, kişinin namazdayken yine secde etmesi halinde namazı tamamlanmış olur. Kişi namazını bitirinceye kadar o secdeyi iade etmezse, bütün namazı batıl olur.[295]

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm bu konuda Hanefîlerin dayandıkları delilleri ve görüşleri sert bir şekilde eleştirmektedir.[296]

Tahkiki: Necâsetin kılınan namazın sıhhatine zarar verip vermemesi durumunda bahsi geçen dirhem-i baglî fakîhler arasında kabul gören necâsetin çokluk ve azlık miktarından kaynaklanmaktadır. Namazda alın hariç tüm secde uzuvlarının örtünmesi caiz olduğundan fakîhler alında ihtilafa düşerek diğer uzuvlarda caiz olarak kabul etmektedirler. Fakat necâsetin secde edilen yerde olması durumunda bu secdenin temiz olan bir yerde iade edilmesi gerektiği belirtilmiş aksi takdirde necis yerde yapılan secdenin geçersiz olacağı durumu vurgulanmıştır.

İmam Muhammed ve Serahsî de yukarıda zikrettiğimiz görüşü Ebû Yûsuf'a atfetmiştir.[297] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen Hanefî görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

41. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; namaz kılan kişinin elbisesinin herhangi bir yerinde bir dirhemden fazla necâset bulunması halinde kıldığı namaz geçersiz sayılmaktadır.[298]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünde dikkat çekilen husus necâsetin çokluk ve azlık miktarıdır. Bu miktar ise bir dirhemle sınırlı tutulmuştur.

---

[295] **وقال أبو حنيفة: من كانت النجاسة في موضع قدميه في الصلاة وكانت أكثر من الدرهم البغلي: - أي نجاسة: بطلت صلاته) عامدا كان أو ناسيا؟ فإن كانت قدر الدرهم البغلي فأقل؛ فصلاته تامة في العمد؛ والنسيان؟ فإن كانت أكثر من قدر الدرهم البغلي، وكانت في موضع وضع يديه، أو في موضع وضع ركبتيه، أو حذاء إبطيه: فصلاته تامة في العمد، والنسيان واختلف عنه إذا كانت في موضع وقوع جبهته في السجود.فمرة قال: صلاته تامة في العمد، والنسيان، ومرة قال: صلاته باطلة في العمد، والنسيان؛ وبه يقول زفر.وقال أبو يوسف كذلك في كل ما ذكرنا، إلا أنه قال: إن كانت في موضع سجوده: فسدت تلك السجدة - وحدها خاصة - وكأنه لم يسجدها؟ وإن سجدها ما دام في صلاته تمت صلاته - وإن لم يسجدها حتى أتم صلاته بطلت صلاته كلها؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/207-208.

[296] **وكانت حجتهم في هذا أسقط من قولهم؛ وهو أنهم قالوا: لو لم يضع يديه ولا ركبتيه في السجود لم يضر ذلك صلاته شيئا) بخلاف قدميه قال علي: وهذا احتجاج للباطل بأشنع ما يكون من الباطل وإنما هو استخفاف بالصلاة، ويلزم على أحد قوليه أن تتم صلاته، وإن لم يضع جبهته بالأرض لغير عذر.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/208

[297] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/178; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/204.

[298] **وقال أبو يوسف: المصلي المبطن بمنزلة ثوب واحد، إن كان في الباطنة أكثر من قدر الدرهم غير نافذة إلى الوجه بطلت) الصلاة.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/208.

İmam Muhammed de Ebû Yûsuf'a *el-Muhallâ'*da yer alan görüşü atfetmiştir.[299] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

349. Mesele: Namazda örtülmesi gereken yerler.[300]

42. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kadının avret yeri hariç herhangi bir organın yarısının fazlası açılmadıkça kıldığı namaz geçerli sayılmaktadır.[301]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşüne göre namazdayken örtülmesi gereken uzuvların açılması hususunun namaza olan etkisine dikkat çekildiği görülmektedir. Ebû Yûsuf namazın bozulup bozulmadığı yönündeki ayrımı ise örtülmesi gereken uzvun yarısının örtülü olmasına bağlı kılmaktadır.

Nitekim İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'a göre namaz kılan kadının organlarının yarısından fazlasının açılmadığı sürece namazının bozulmayacağını belirtmişlerdir.[302] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

449. Mesele: İmam, arkasındaki cemaat saflarını düzeltinceye kadar tekbir getirmemelidir. Şayet imam, arkasındaki tabiler saflarını düzeltmeden tekbir getirirse hata yapmış olur.[303]

43. Görüş: Ebû Yûsuf'un bu konudaki iki görüşünden biri; İmam'ın tekbir getirmek için cemaatin saflarını düzeltinceye kadar beklemesi gerektiğidir.[304]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî de Ebû Yûsuf'a göre imamın tekbir getimek için cemaatin saflarını düzenlemelerini beklemesi gerektiğini aktarmışlardır.[305] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

480. Mesele: Kişinin namazı unuttuğundan emin olmasıyla birlikte hangi vakte ait olduğunu hatırlayamaması.[306]

---

[299] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 79-80-81; a.mlf., *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/47-48.
[300] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/210.
[301] (**وقال أبو يوسف: لا تبطل الصلاة إلا أن ينكشف مما عدا الفرج أكثر من نصف العضو،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 3/224.
[302] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 82; a.mlf., *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/173-174; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/197; Merğınânî, *el-Hidâye,* 1/290-291.
[303] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 4/114.
[304] (**ونستحب أن لا يكبر الإمام إلا حتى يستوي كل من وراءه في صف أو أكثر من صف، فإن كبر قبل ذلك أساء وأجزأه... وأحد قولي أبي يوسف**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 4/114-116.
[305] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/17; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/39.
[306] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 4/180.

44. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Kişi namaz kılmayı unuttuğundan emin olurda hangi vakte ait olduğunu hatırlayamazsa beş vakit namazının kazasını kılmalıdır.[307]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden, kişinin hangi vaktin olduğunu hatırlamadan herhangi bir namazını kılmayı unutması halinde ihtiyatlı davranıp tam bir günün namazlarını kılması gerektiği anlaşılmaktadır. Bu husus ihtiyatlı davravmanın öneminden kaynaklanmaktadır. Bu şekilde hareket eden kişinin kaçırdığı namaz kılacağı beş vakitten bir tanesine denk geleceğinden onu yerine getirmiş olacaktır.

Aynî, konuyla alakalı Hanefî mezhebinde ihtilafın bulunmadığını şu şekilde aktarmaktadır; "*Kişi namazı veya ondan bir rüknünü unuturda hangisi olduğunu hatırlayamazsa bir gün ve gecenin namazlarını iade etmelidir. Bunda arkadaşlarımızın arasında ihtilaf yoktur.*"[308] Bu durumu Kâsânî de, kişinin kaçırdığı namazın hangisi olduğunu derin bir surette araştırması ve incelemesi gerektiğini, şayet hangi vakit olduğu kanaatine varamazsa, bulunduğu bu durumdan kesin bir kanaatle çıkması için beş vakit namaz kılması gerektiğini belirtmektedir.[309] Zikrettiğimiz bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

519. Mesele: Korku namazı.[310]

45. Görüş: Ebû Yûsuf korku namazının kılınabileceği görüşünden vazgeçmiştir.[311]

Tahkiki: Konuyla alakalı Ebû Yûsuf'tan nakledilen son görüş; korku namazının Peygamberimiz'den sonraki dönemlerde kılınamayacağı yönündedir. Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî'nin, Ebû Yûsuf'a atfetmiş oldukları görüşte de bu

---

[307] **ومن أيقن أنه نسي صلاة لا يدري أي صلاة هي؟ فإن مالكا، وأبا يوسف، والشافعي، وأبا سليمان قالوا: يصلي صلاة يوم (وليلة؟ ويلزم على هذا القول إن لم يدر أمن سفر أم من حضر؟ أن يصلي ثماني صلوات؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 4/182.

[308] Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed es-Semerkandî, *Tuhfetü'l-fukahâ',* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1984), 1/233; Haddâdî, *el-Cevheretü'n-neyyire,* 1/182; Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* 2/597.

[309] Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i',* 1/602.

[310] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/33.

[311] **ومنها قول رويناه عن عبيد الله بن عتبة بن مسعود وإبراهيم النخعي، أخذ به أبو حنيفة وأصحابه إلا أن أبا يوسف رجع عنه (-: وهو أن يصفهم الإمام صفين: طائفة خلفه، وطائفة بإزاء العدو -: فيصلي بالتي خلفه ركعة بسجدتيها، فإذا قام إلى الركعة الثانية وقف، ونهضت الطائفة التي صلت معه فوقفوا بإزاء العدو، وهم في صلاتهم بعد.ثم تأتي الطائفة التي كانت بإزاء العدو فتكبر خلف الإمام، ويصلي بهم الإمام الركعة الثانية له وهي لهم الأولى، فإذا جلس وتشهد: سلم، وتنهض الطائفة الثانية التي صلت معه الركعة الثانية، وهم في صلاتهم، فتقف بإزاء العدو.وتأتي الطائفة التي كانت صلت مع الإمام الركعة الأولى فترجع إلى المكان الذي صلت فيه مع الإمام، فتقضي فيه الركعة التي بقيت لها، وتسلم، ثم تأتي فتقف بإزاء العدو.وترجع الطائفة الثانية إلى المكان الذي صلت فيه مع الإمام، فتقضي فيه الركعة التي بقيت لها.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/39.

namazın sadece Peygamberimizin içinde bulunduğu döneme has olduğuna dair ifadeler mevcuttur.[312] Netice itibarıyla korku namazının Resulullah döneminden sonra kılınamayacacığına dair Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm ise Ebû Yûsuf'un görüşünü "*Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; güzel bir örnek vardır.*"[313] ayetine muhalif olması sebebiyle eleşirmektedir.[314]

522. Mesele: Cuma namazı için oluşturulacak cemaatin niceliği.[315]

46. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Üçüncü kişinin imam olduğu bir cemaat, Cuma namazını hutbe ile birlikte iki rekât olarak kılar.[316]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden Cuma namazının, imamında dâhil olduğu üç kişilik bir cemaatle ile kılınabileceği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla üç kişi ile kılınan Cuma namazı tam ve sahih bir Cuma namazı olduğundan, hutbe okunarak iki rekât olarak kılınmalıdır.

Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a Cuma namazını kılanların sayısının imamla birlikte üç kişiden az olması halinde cemaat şartını oluşturmadığı ve bu sayı ile Cuma namazının kılınamayacağı yönündeki içtihad atfedilmiştir.[317] Zikredilen bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm bu görüşü eleştirerek, Ebû Yûsuf'un dayandığı hadisin bu durum için delil olamayacağını iddia etmiştir.[318]

523. Mesele: Cuma namazının niteliği.[319]

Ebû Yûsuf'tan nakledilen rivayet: Ebû Yûsuf'un Ebû Hanîfe'den naklettiği rivayete göre; Cuma namazının şehrin ancak tek bir yerinde geçerli olacağını

---

[312] Serahsî, *el-Mebsût,* 2/45; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/134-135; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/89.
[313] el-Ahzâb 33/21.
[314] (قال علي: وهذا خلاف قول الله تعالى: {لقد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة} [الأحزاب: 21] .) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/41.
[315] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/45.
[316] (وعن الحسن البصري: إذا كان رجلان والإمام ثالثهما صلوا الجمعة بخطبة ركعتين
وهو أحد قولي سفيان الثوري وقول أبي يوسف، وأبي ثور) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/46.
[317] Serahsî, *el-Mebsût,* 2/24; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/112-113; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/83.
[318] (وهذا خبر صحيح، إلا أنه لا حجة لهم فيه، لأن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لم يقل: إنه لا تكون جماعة ولا جمعة بأقل من ثلاثة؟) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/48.
[319] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/49.

söylemiştir. Eğer şehri iki kısma ayıran bir nehir varsa, her kısımda ayrı bir cuma namazı kılınması halinde de Cuma namazı geçerli olur.[320]

Tahkiki: Nakledilen rivayete göre Cuma namazı şehirin tek bir yerinde kılınmalıdır. Eğer şehri iki kısma bölen bir nehir varsa o halde her bir kısım ayrı bir şehir sayıldığından dolayı ayrı ayrı Cuma namazı kılmaları geçerlidir. Burada musallâ meselesi ortaya çıkmaktadır. Çünkü eski zamanlarda yerleşim yerleri günümüzdeki kadar kalabalık değildi ve bu sebeple her şehre ait bir musallâ vardı. Bu musallâda da bayram namazları, cuma namazları, husûf ve küsûf namazları kılınıyordu. Cuma namazının ise aynı şehirde farklı farklı musallâlarda kılınması caiz değildi. Bunun için, günümüzün şartlarını dikkate aldığımızda aynı şehir içerisinde farklı yerlerde Cuma namazı kılındığında öğle namazının ihtiyat olarak kaza edilmesi gerektiği uygun görülmüştür. Serahsî ve Mevsılî de Ebû Yûsûf kanalıyla nakledilen görüşe eserlerinde yer vermiştir.[321] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

47. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Cuma namazı şehrin sadece iki farklı camisinde kılınabilir. Üç farklı camide kılınması halinde ise kılınan Cuma namazı geçerli olmaz.[322]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'a göre Cuma namazının bir şehirde en fazla iki yerde kılınabilceğini ifade etmektedirler.[323] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ*'da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

551. Mesele: Namazların ardından tekbir getirmenin fazileti.[324]

48. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre, arife gününün sabah vaktinden teşrîk günlerinin sonu olan bayramın üçüncü günü ikindi vaktine kadar tekbir getirmek müstehaptır.[325]

---

[320] **فإن أصحاب أبي حنيفة حكموا عن أبي يوسف: أنها لا تجزئ الجمعة إلا في موضع واحد من المصر، إلا أن يكون جانبان (بينهما نهر، فيجزئ أن يجمع في كل جانب منهما.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/53.

[321] Serahsî, *el-Mebsût,* 2/120-121; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/83.

[322] **ورووا عن أبي حنيفة، ومحمد بن الحسن، وأبي يوسف أيضا: أن الجمعة تجزئ في موضعين في المصر، ولا تجزئ في ثلاثة (مواضع؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/53.

[323] Serahsî, *el-Mebsût,* 2/120-121; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/83.

[324] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/91.

[325] **(وروينا عن الزهري، وأبي وائل، وأبي يوسف، ومحمد: استحباب التكبير غداة عرفة إلى آخر أيام التشريق عند العصر.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/91.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten Kurban Bayramı'nda sünnet olan teşrîk tekbiri arife günü sabah namazından başlayıp teşrîk günlerinin sonu olan bayramın (üçüncü) günü ikindi vaktine kadar devam etmelidir. İbn Hazm ise buna muhalefet ederek teşrîk tekbirinin herhangi bir vakitle tahsis edilmediğini iddia etmektedir.

İmam Muhammed ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre teşrik tekbilerinin arefe günü sabah namazından başlayarak kurban bayramının üçüncü günü ikindi namazına kadar devam edeceğini belirtmektedir. [326] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.2.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

476. Mesele: Hasta olan ya da hayati tehlikesi bulunan kimsenin, namazına oturarak, îmayla veya binek üzerinde başladıktan sonra sağlığına veya emniyete kavuşması durumu.[327]

49. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; zaruret sebebiyle namazını oturarak veya imâ ile kılmaya başlayan kimse için kade-i ahireye oturmadan önce zaruret durumu ortadan kalkarsa aynı şekilde namazını bitirir. Şayet kade-i ahireden sonra bu durumlar ortaya çıkarsa o zaman kişinin namazını iade etmesi gerekir. Aynı durum sağlıklı ve zarureti bulunmayan kimseler içinde geçerlidir.[328]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî bu konuda Ebû Yûsuf'un, kişinin namazını tekrar iade etmesinin gerekli olmadığı görüşününü nakletmişlerdir.[329] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata bulunduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.1.3. Cenaze

Cenaze başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

---

[326] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 60; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 115; a.mlf., *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/124-125; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/88.

[327] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 4/177.

[328] (**وقال أبو يوسف: إن افتتح صحيحا قائما ثم مرض فانتقل إلى الإيماء أو إلى الجلوس، أو افتتحها مريضا قاعدا ثم صح -: فإن هؤلاء - ما لم ينتقل حالهم قبل أن يقعدوا مقدار التشهد -: فإنهم يبنون. قال: ومن افتتحها مريضا مومئا ثم صح فيها - قبل أن يقعد مقدار التشهد: - فإنه يبتدئ ولا بد؟ وقال محمد بن الحسن: من افتتحها مريضا قاعدا، أو مومئا ثم صح فيها فإنه يبتدئ الصلاة ولا بد.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 4/178.

[329] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/192; Serahsî, *el-Mebsût,* 1/218; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/87.

3.1.3.1. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

593. Mesele: İmamın cenaze namazını kıldırırken durması gereken yerin, ölünün kadın ya da erkek olması durumuna bağlı olarak şekillenmesi.[330]

50. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; cenaze namazını kıldıracak olan imam, cenazenin erkeğe ait olması halinde cenazenin başı, kadına ait olması halinde ise cenazenin göğsünün hizasında durmalıdır.[331]

Tahkiki: İmam Muhammed, Ebû Yûsuf'un Ebû Hanife'den aktarmış olduğu görüşü zikrederek; kadın, erkek farketmeksizin imamın cenazenin göğüs hizasında durarak namazı kıldırması gerektiğini ifade etmektedir.[332] İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a nispet ederek aktarmış olduğu görüşün Serahsî tarafından İbn Ebû Leyla'ya nispet edildiği görülmektedir.[333] Aynı hususun Merğınânî tarafından ise Ebû Hanife'ye atfedildiği görülmektedir.[334] Mevsılî de Ebû Yûsuf'un cenaze namazlarını, erkeklerin göğüs hizasında, kadınların cenaze namazlarını ise bellerinin hizasında durarak kıldırdığına dair bilgiler mevcuttur.[335] Zikredilen bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata bulunduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.1.4. İ'tikâf

İ'tikâf başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

628. Mesele: İtikâf'ı bozan ve bozmayan durumlar.[336]

51. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: İtikâfta kalan kişi, hasta ziyareti, cenaze namazı, cenaze defni veya Cuma namazı için çıkıp dışarıda yarım günden az bir süre

---

330 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/155.

331 **ويقف الإمام - إذا صلى على الجنازة - قبالة رأسه ومن المرأة قبالة وسطها -: قال مالك، وأبو حنيفة يقف من الرجل قبالة (وسطه، ومن المرأة عند منكبها. وروي عن أبي حنيفة أيضا: يقف قبالة الصدر من كليهما؟... وقولنا هذا هو قول الشافعي، وأحمد، وأبي سليمان، وإليه رجع أبو يوسف؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/155-156.

332 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr*, 115; a.mlf., *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 1/351.

333 Serahsî, *el-Mebsût,* 2/65.

334 Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/146-147.

335 Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/94.

336 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/188.

kalırsa itikâfına zarar vermez. Şayet dışarıda yarım günden fazla kalırsa kişinin itikâfı bozulur.[337]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşte de dışarı çıkılan sürenin yarım günle sınırlı tutulduğu görülmektedir.[338] İbn Hazm'ın konuyla alakalı Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün doğruluğunu teyit etmiş bulunmaktayız.

635. Mesele: İtikâfın süresi.[339]

52. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; İki gece itikâfa gireceğini adayan kişinin sadece iki gün bir gece itikâfa girmesi gerekmektedir. Kişinin iki gün itikâfa gireceğini adaması durumunda da hüküm değişmemektedir.[340]

Tahkiki: Merğınânî de Ebû Yûsuf'a göre iki gün ya da iki gece itikâfa girmeyi adayan kimsenin iki gün bir gece itikâfta kalması gerektiğini ifade etmektedir.[341] İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3.1.5. Zekât

Zekât başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen on altı görüş bulunmaktadır.

3.1.5.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

641. Mesele: Zekâtın kapsamı.[342]

53. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bütün sebzelerde ve meyvelerde zekât bulunmamaktadır. Ceviz, badem, incir, zeytin, fındık, çam fıstığı, kimyon, frenk kimyonu, hardal, hünnap ve rezene zekât'ın farz kılındığı bazı sebze ve meyvelerdendir. Aynı zamanda keten ve onun tohumları, aspur tohumu ve çiçekleri,

---

[337] **وقال أبو حنيفة: ليس له أن يعود المريض، ولا أن يشهد الجنازة، وله أن يخرج إلى الجمعة بمقدار ما يصلي ست ركعات قبل الخطبة، وله أن يبقى في الجامع بعد صلاة الجمعة مقدار ما يصلي ست ركعات، فإن بقي أكثر، أو خرج لأكثر لم يضره شيء، فإن خرج لجنازة، أو لعيادة مريض: بطل اعتكافه؟ وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: له أن يخرج لكل ذلك، فإن كان مقدار لبثه في خروجه لذلك نصف يوم فأقل لم يضر اعتكافه ذلك، فإن كان أكثر من نصف يوم: بطل اعتكافه؟** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/191.

[338] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/186; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/124-125; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/138.

[339] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/197.

[340] **(وقال أبو يوسف: إن نذر اعتكاف ليلتين؟ فليس عليه إلا يومان وليلة واحدة، كما لو نذر اعتكاف يومين ولا فرق.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/198.

[341] Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/296.

[342] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/209.

kenevir keteni hariç kenevir tohumu, kökboyası bitkisi beş vesk'e [343] ulaşırsa zekât farzdır. Safran, pamuk ve zerdeçal gibi mahsullerde de zekât vermek farzdır.[344]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un kendi eseri olan *Kitabu'l-Harâc*'da, İmam Muhammed, Serahsî Merğınânî ve Mevsılî'nin eserlerinde, zekâtın gerekli olduğu durumlara dair bilgiler yukarıdaki bilgilerle örtüşmektedir.[345] Dolayısıyla İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

54. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Safran, pamuk ve zerdeçaldan kazanılan mahsul; buğday, arpa, mısır, hurma veya kuru üzümden beş vesk ağırlığına eşit gelirse o zaman onlarda zekât vermek farzdır. Eğer safran, pamuk ve zerdeçalda, buğday, arpa, mısır, hurma veya kuru üzüm beş veskten daha az gelirse bunlarda zekât yoktur. Aynı zamanda aspur tohumu ve çiçekleri beş veske ulaşırsa zekâtı verilmelidir. Şayet aspur tohumu ve çiçekleri beş veskten azsa zekât düşmez. Bununla birlikte Ebû Yûsuf'un; armut, soğan, sarımsak ve kınada zekâtı farz kıldığına ve zekâtı düşürdüğüne dair görüşler bulunmaktadır. Ebû Yûsuf; kenevir iplerinde, pamuk tanelerinde, meşe meyvesinde, kestane meyvesinde, arabistan kirazında, elmada, armutta, kaysıda, halile otunda, acurda, şalgamda, dutta, harnup, tere tohumunda, kara kimyonda ve pırasada zekâtı gerekli bulmamaktadır.[346]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un kendi eseri olan *Kitabu'l-Harâc*'da, İmam Muhammed, Serahsî Merğınânî ve Mevsılî'nin eserlerinde yer alan bilgiler, İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a nispet ettiği görüşle örtüşmektedir.[347] Zikredilen bilgiler ışığında İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

---

[343] Vesk: Bir deve yükü yahut 60 sâ'lık yani 62400 dirhemlik (165 litre) bir ölçü birimi. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 487.

[344] (**وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: لا زكاة في الخضر كلها، ولا في الفواكه؟ وأوجبا الزكاة في الجوز، واللوز، والتين، وحب الزيتون، والجلوز والصنوبر، والفستق، والكمون، والكرويا والخردل، والعناب، وحب البسباس. وفي الكتان، وفي زريعته أيضا، وفي حب العصفر، وفي نواره، وفي حب القنب لا في كتانه، وفي الفوه إذا بلغ كل صنف مما ذكرنا خمسة أوسق، وإلا فلا؟ وأوجبا الزكاة في الزعفران، وفي القطن، والورس؟ ثم اختلفا**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/211.

[345] Kâdî Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm, *Kitabu'l-Harâc* (Beyrût: Dâru'l-Marife, 1399/1979), 51-52; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/119-120; a.mlf., *el-Câmiu's-sağîr,* 130-131; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/15; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/212; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/114.

[346] (**فقال أبو يوسف: إذا بلغ ما يصاب من أحد هذه الثلاثة ما يساوي خمسة أوسق من قمح، أو شعير، أو من ذرة، أو من تمر، أو من زبيب - أحد هذه الخمسة فقط، لا من شيء غيرها -: ففيه الزكاة وإن نقص عن قيمة خمسة أوسق من أحد ما ذكرنا فلا زكاة فيه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/211.

[347] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 51-57; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/119-120-133; a.mlf., *el-Câmiu's-sağîr,* 130-131; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/15; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/212.

55. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: Bal on rıtla (Araplar arasında yaygın olarak kullanılan ağırlık birimi) ulaşırsa bir rıtlı zekât verilir. Böylece balın zekâtı onda birdir.[348]

Tahkiki: Ebû Yûsuf *Kitabu'l-Harâc*'da balın zekâtının onda bir olduğunu ifade etmektedir.[349] Ebû Yûsuf'a atfedilen edilen görüşün nispetinde hata olmadığı sonucuna ulaşmış bulunmaktayız.

642. Mesele: Beş veske ulaşan hurma, buğday ve arpanın zekâtı.[350]

56. Görüş: Ebû Yûsuf; Medine'ye gelip kullanılan müdlere[351] vakıf olmuş ve buradaki ölçüyü (müd'dü) esas almıştır.[352]

Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün yer aldığı bu meselede asıl bahsedilen konu, müd'dün kaç gram olduğudur. İbn Hazm, Hanefîlerin iki hadisten yola çıkarak müd'dün iki rıtl olduğunu savunduklarını aktarmaktadır. Fakat Ebû Yûsuf'un Medine'ye gittiğinde bu görüşten vazgeçip İbn Hazm'a göre müd ile ilgili haklı olan görüşe yani İbn Hazm'ın benimsediği görüşe geri döndüğü ifade edilmektedir. Buna binaen bir rıtılın üçte bir olduğunu kabul edilmektedir.[353]

Tahkiki: Ebû Yûsuf *Kitabu'l-Harâc*'da Medine'de kullanılan müd'dü esas aldığını belirtmiştir. İmam Muhammed, Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî'nin de bu durumu aynı şekilde aktardıkları görülmektedir.[354] Hanefî kaynaklarında yer alan bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu neticesine ulaşılmıştır.

645. Mesele: Buğday, arpa ve hurmanın birbirine eklenerek zekât hesabı yapılıp yapılamayacağı durumu.[355]

57. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; topraktan elde edilen buğday, arpa, pirinç, mısır, darı ve pamuk gibi mahsuller birbirlerine eklenerek toplamının beş veske

---

348 (**وقال أبو يوسف: إذ بلغ العسل عشرة أرطال ففيه رطل واحد؛ وهكذا ما زاد ففيه العشر، والرطل هو الفلفلي.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/230.

349 Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,*70-71; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/16; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/114.

350 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/240.

351 Müd(مُد): Iraklılar'a göre, 2 Irak rıtlı yani 260 dirhemlik bir kaptır. Hicazlılar'a göre, 1 Hicaz rıtlı ile 1 rıtlın üçte biri miktarıdır. Bu fark, rıtıllara nazarandır. Yoksa haddizatında 1 müd, bir sa'ın dörtte birine eşit yani 260 dirhemlik bir ölçüdür. Mâlikî kitaplarında deniliyor ki 1 müd, iki orta avuç dolusudur, ağırlık olarak 1 sa'ın dörtte birine eşittir. bk.: Ömer Nasuhi Bilmen, *İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü,* haz. Abdullah Kahraman (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016), 149.

352 (**وقد رجع أبو يوسف إلى الحق في هذه المسألة إذ دخل المدينة ووقف على أمداد أهلها.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/246.

353 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/244-245.

354 Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 53; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/211; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/90; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/238; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/124.

355 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/251.

ulaşıp ulaşmadığına bakılır. Şayet miktarları beş veske ulaşırsa zekât verilmesi gerekir; ulaşmazsa zekât verilmesi gerekmez. [356]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşte topraktan elde edilen mahsulllerin birbirine eklenmesiyle miktarlarının beş veske ulaşması halinde zekâtın verilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Ebû Yûsuf'a göre bu mahsullerde ayrı ayrı hesaplama yapılmaz. Hepsinin toplamına bakılarak zekâtın düşüp düşmediğine dair hesaplama yapılır.

Ebû Yûsuf *Kitabu'l-Harâc*'da topraktan elde edilen mahsullerin toplanarak hesaplanacağını belirtmiştir. Serahsî de eserinde aynı bilgilere yer vermiştir.[357] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş görüşün nispetinde hata olmadığını teyit etmiş bulunmaktayız.

659. Mesele: Hurmanın zekâtının hâris tarafından (zekâtın farz kılınıp kılınmadığını tayin eden kişi (الخارص/Hâris)) hesaplanması.[358]

58. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; zekât, mal sahibinin yediği miktardan sonra geri kalanı üzerinden değerlendirilir.[359]

Tahkiki: Zikredilen görüşte "Hâris" denilen kişinin malı değerlendirip belirlemesinden önce, mal sahibinin malından yiyebileceği anlaşılmaktadır. Hesaplamanın bundan sonra geri kalan miktar üzerinden yapılacağı görülmektedir. Bir diğer ifadeyle mal, sahibinde kalır, istediği kadarını yedikten ve ihtiyacını karşıladıktan sonra kalan miktarın zekâtını verir.

Kaynaklarda bu husus; bir arazi sahibinin mahsulünden ailesine ve yakınlarına yedirdiği ve hediye olarak verdiği miktarda zekâtın olmadığı, kalan miktarın beş vesk miktarına ulaşması durumunda, onda birinin zekât olarak verileceği görülmektedir. Yine rivayet edilen bir görüşe göre de; mal sahibinin uygun (orantılı) biçimde yediği ve yedirdiği miktar vesklerin tamamlanmasında dikkate alınır, ancak (nisab tamamlandığında yediği ve yedirdiği miktarda) onda birinin uygulanması vâcip değildir.[360]

---

[356] **وقال الليث بن سعد، وأبو يوسف: يضم كل ما أخرجت الأرض: من القمح، والشعير والأرز، والذرة، والدخن، وجميع القطاني، (بعض ذلك إلى بعض، فإذا اجتمع من كل ذلك خمسة أوسق ففيه الزكاة كما ذكرنا، وإلا فلا؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/251.

[357] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 51-52; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/3-4.

[358] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/259.

[359] **(وقال أبو يوسف، ومحمد: يزكي ما بقي بعدما يأكل - وهذا تخليط ومخالفة للنصوص كلها.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/260.

[360] Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i',* 2/516; Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* 3/431.

Zikredilen mesele ile ilgili bir detay daha yer almaktadır: O da, *Muhallâ*'da bahsedilen Ebû Yûsuf'un görüşünde sadece mahsulün hasadı aşamasına gelinmeden evvel, arazi sahibi yer veya yedirirse işaret edildiği şekilde uygulanacağı yönündedir. Ancak Haddâdî'nin (ö. 800/1397) aktardığı, arazi sahibinin mahsulünün yararlanılacağı hale gelip hasat aşamasına gelmeden önce ondan bir şey yer ya da yedirirse yediği veya yedirdiği miktardan sorumludur. Yani yediği veya yedirdiği miktar hem beş veskin tamamlanmasında dikkate alınır, hem de mahsulden onda bir oranında zekât alınır. Bu da Ebû Hanîfe ve Züfer'e göredir. Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ise bu durumda mahsul sahibinin sorumlu olmayacağı görüşündedirler. Yani nisabın beş veske tamamlanmasında dikkate alınır, ancak mahsul nisab miktarına ulaşmışsa (beş veske gelmişse) yenilen miktardan zekât alınmaz sadece mahsulün kalan miktarının zekâtı verilir. Çünkü Ebû Yûsuf'a göre, mahsul tam olarak yetişip hasat ve toplanma aşamasına geldiğinde zekâtı verilmelidir. Buna binaen mahsulden yararlanılacak hale gelmesine rağmen tam olarak olgunlaşmadan önce ondan bir şey yenilir veya yedirilirse o yenilen ve yedirilen miktarda zekât olmayacaktır. Sadece nisabın tamamlanmasında dikkate alınacaktır. Ancak tam olgunlaşıp toplanmadan önce mahsulden bir şey yenilir veya yedirilirse onda Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre zekât sorumluluğu meydana gelir.[361] Aynı durum İbn Âbidîn tarfından da aktarılmaktadır.[362]

Bu ihtilafın zikredilmesindeki kasıt ise Ebû Yûsuf'un zekât verme zamanını kavramak ve onun bu konudaki mantığını anlamaktır. Şayet bu husus anlaşılırsa onun fıkhî detaylarının anlaşılması daha kolay olacaktır.

Ebû Yûsuf bu hususa *Kitabu'l-Harâc*'ında da değinmiştir.[363] Bu bilgilerden İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinde hata olmadığını teyit etmiş bulunmaktayız.

59. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir yaşını doldurmadan önce anneleri ölen kırk kuzunun zekâtı olarak yine bir kuzu verilebilir.[364]

---

[361] Haddâdî, *el-Cevheretü'n-neyyire,* 1/308.

[362] Muhammed Emîn ibni Âbidîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr,* thk. Ali Muhammed Muavvid-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1423/2003), 3/273.

[363] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 53.

[364] **قال أبو محمد: وأما الشافعي، وأبو يوسف فطردا قولهما، إذ أوجبا أخذ خروف صغير في الزكاة عن أربعين خروفا فصاعدا، (ولدت قبل الحول أو ماتت أمهاتها؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/279.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten, anneleri ölen kuzuların sayısının kırka ulaşması durumunda zekât olarak içlerinden bir kuzunun alınabileceği anlaşılmaktadır. Konuyla alakalı olarak Ebû Yûsuf, İmam Muhammed ve Mevsılî'nin de eserlerinde aynı bilgilere yer verdikleri görülmektedir.[365] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

674. Mesele: Develerin zekâtı bahsi.[366]

60. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin elinde zayıf beş devenin olması durumunda, mal sahibinin elindeki develerin zayıf ve zarar görmüş olması sebebiyle tam bir zekâtı (yani bir koyun, keçi veya kuzu) alınmaz. Bu durumda kişinin elindeki zayıf develerden bir tanesi zekât olarak alınmalıdır.[367]

Tahkiki: Normalde beş deveden dokuz deveye kadar bir koyun zekât olarak verilmektedir. Şayet beş deve zayıf ve zarar görmüş ise bu beş zayıf deveden bir tanesi koyun yerine zekât olarak verilmelidir.

Serahsî, Merğınânî, Mevsılî ve İbn Mâze; Ebû Yûsuf'un bu görüşe sahip olmasında etkili olan bir diğer faktörün hem zekât verecek kişinin tam bir zekâtı vermesi halinde zarar görmesini engelmek hem de fakirlerin yaşayacağı mağduriyetin önlenmesi amacını taşıdığını belirtmektedirler.[368] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş görüşün nispetinin doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

61. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; zekât konusunda farz kılınan şeyin bulunmaması halinde, onun değeri zekât olarak verilebilir. [369]

Tahkiki: Zikredilen görüşte zekât konusunda farz kılınan şeyin bulunmaması halinde, onun yerine değerinin zekât olarak verilebileceği anlaşılmaktadır. Bu mesele ile ilgili Hanefî mezhebi klasik kaynaklarına bakıldığında Ebû Yûsuf'un farklı bir görüşü zikredilmemektedir. Yani koyun, inek ve deve zekâtında vâcip olan şeyin

---

[365] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,*86; Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,*78; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/54-55; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/109.

[366] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/17.

[367] **وقال الشافعي: وأبو يوسف: إذا كانت خمس من الإبل ضعاف لا تساوي شاة أعطى بعيرا منها وأجزأه؟ قالوا:لأن الزكاة إنما (هي فيما أبقي من المال فضلا، لا فيما أجاح المال وقد نهي عن أخذ كرائم المال فكيف عن اجتياحه؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/22.

[368] Serahsî, *el-Mebsût,* 2/157; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/179-180; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/109; İbn Mâze, *el-Muhîtü'l-Burhânî,* 2/258.

[369] **(يؤدي قيمتها، ولا وقال أبو حنيفةَ وأصحابه - إلا رواية خاملة عن أبي يوسف -: إن من لزمته بنت مخاض فلم تكن عنده فإنه يؤدي ابن لبون ذكرا؟)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/22.

mevcut olmaması halinde zekâtın değerini verme hususu neredeyse Hanefî mezhezhebi kaynaklarının tamamında dile getirilmiştir.[370] Aynî, zekât olarak altın yerine gümüşün verilmesinde herhangi bir sakınca olmadığını belirterek bu konuda icma olduğunu aktarmıştır.[371]

İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafındanda bu görüşün Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olduğu görülmektedir.[372] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

682. Mesele: Gümüşteki zekât oranı.[373]

62. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; İki yüz dirhemde beş dirhem zekât vardır. Bunun fazlası için de aynı oran uygulanır.[374]

Tahkiki: Konuyla alakalı hem Ebû Yûsuf'un kendi eserlerinde hem de İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî'nin eserlerinde yer alan bilgiler neticeside Ebû Yûsuf'a attfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.[375]

684. Mesele: Ziynet eşyasının zekâtı.[376]

63. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; her bir dinar on dirheme eşdeğer tutularak, zekât hesabı yapılırken dinar ve dirhemlerin toplamına bakılır. Yapılan hesaplama sonucunda miktarın yirmi dinar veya iki yüz dirheme ulaşmasıyla zekâtın verilmesi gerekli görülmektedir. [377]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden kişinin elinde bulunan dirhem ve dinarlarının toplamasıyla miktarın yirmi dinar veya iki yüz dirhem ulaşması halinde zekât vermesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.

---

[370] Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i',* 2/442-445.

[371] Ekmelüddîn Muhammed el-Bâbertî er Rûmî el-Mısrî, *el-'İnâye,* thk. Ebû Mahrûs Amr b. Mahrûs (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1428/2007), 1/523; Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* 3/348; Kemâlüddîn Muhammed İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr alâ'l-Hidâyeti Şerhi Bidâyeti'l-mübtedî,* thk. Şeyh Abdurrezzak Gâlip el-Mehdî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1438/2017), 2/183.

[372] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/54; Serahsî, *el-Mebsût,* 2/155-156; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/102-103.

[373] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/59.

[374] **عن علي بن أبي طالب قال: في مائتي درهم خمسة دراهم؛ فما زاد فبحساب ذلك... عن نافع عن ابن عمر قال: ما زاد على المائتين فبالحساب؟ وهو قول إبراهيم النخعي، وعمر بن عبد العزيز، ومحمد بن سيرين، وسفيان الثوري، والحسن بن حي، ووكيع. وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن، وأبي ليلى، ومالك؟**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/61.

[375] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 89; a.mlf., *Kitabu'l-Harâc,* 133; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/92-93; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/189.

[376] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/75.

[377] **وأما الجمع بين الفضة والذهب في الزكاة فإن مالكا، وأبا يوسف، ومحمد بن الحسن، قالوا: من كان معه من الدراهم والدنانير ما إذا حسبهما على أن كل دينار بإزاء عشرة دراهم فاجتمع من ذلك عشرون دينارا أو مائتا درهم - زكى الجميع زكاة واحدة، مثل أن يكون له دينار ومائة وتسعون درهما، أو عشرة دراهم وتسعة عشر دينارا أو عشرة دنانير ومائة درهم وعلى هذا الحكم أبدا. فإن كان له أقل من ذلك فلا زكاة عليه، ولم يلتفتوا إلى غلاء قيمة الدنانير، أو الدراهم أو رخصها - وهو قول أبي حنيفة الأول؟ ثم رجع**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/80-81.

İmam Muhammed, Serahsî, Mevsılî'nin Ebû Yûsuf'a atfettiği bilgiler *el-Muhallâ*'daki bilgilerle aynı doğrultudadır.[378] İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atefedilmiş olan görüşün doğru olduğu neticesine ulaşılmıştır.

686. Mesele: Kişinin malında iki yılın zekâtının olması.[379]

64. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; İki yüz dirhemden başka malı olmayan biri, bu malının zekâtını iki yıl ve daha fazla olan bir süre zarfında vermemiş ise, bu malın sadece bir yılının zekâtını vermesi gerekir.[380]

Tahkiki: Kişinin iki yıl ve daha fazla bir süre zarfında sadece iki yüz dirheme sahip olmasına rağmen zekâtını vermemiş olması durumunda, bu iki yüz dirhemden sadece bir yılın zekâtı alınır. Nitekim kişi ilk yılda bu iki yüz dirhemin zekâtını vermiş olsaydı sonraki yıllarda gümüş nisabını tahkik etmediğinden dolayı zekât yükümlülüğü olmayacaktı. Dolayısıyla bu iki yüz dirhemden sadece bir yılın zekâtı alınması gerekmektedir.

Konuyla ilgili *Mecmau'l-enhur*, *İnâye, Binâye, Muhitü'l-burhani, Tecrîd* ve *Tuhfetü'l-fukaha* adlı kaynaklarda yapmış olduğumuz araştırmalar ve taramalara rağmen Ebû Yûsuf'a serahaten atfedilmiş olan böyle bir görüşü tespit edemedik. Fakat İmam Muhammed tarafından doğrudan Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olmasada mana itibarıyla Hanefî mezhebinin geneli için geçerli olabilecek bilgilerin varlığı bizleri bu görüşün doğru olduğu sonucuna sevk ettiğini belirtmek isteriz.[381]

693. Mesele: Vakti gelmeden önce verilen zekâtın durumu.[382]

65. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hurmanın ve toprak mahsullerinin zekâtının önceden verilmesi caizdir.[383]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından da kişinin hurmanın zekâtını önceden vermesinin caiz olduğu yönündeki görüş Ebû Yûsuf'a atfedilmiştir. Hurma için belirtilen hükmün ayrıca hayvanların zekâtında da geçerli

---

[378] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/92; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/20-21; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/111.

[379] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/87.

[380] **وقال هو ومحمد بن الحسن فيمن كان عنده مائتا درهم - لا مال له غيرها - فلم يزكها سنتين فصاعدا: إنه لا زكاة عليه؛ لأن الزكاة صارت عليه دينا فيها هذا نص كلامه وقال أبو يوسف: عليه زكاتها لعام واحد فقط؟**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/87.

[381] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/90.

[382] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/95.

[383] **وقال أبو يوسف يجوز ذلك (كله) قبل اطلاع النخل وقبل زرع الأرض، ولو عجل زكاة ثلاث سنين أجزأه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/96.

olduğuna dair bilgilerin mevcut olduğunu da belirtmek isteriz.[384] Netice itibarıyla İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüşün doğru olduğu kaynaklarda yer alan bilgiler doğrultusunda teyit edilmiştir.

695. Mesele: Borçlu olan kişinin zekât ödeme yükümlülüğü.[385]

66. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; borçlu kişi borcunu, zekâtını vermesi gereken mallarıyla ödeyebilir. Böylece elinde kalan zekât malları nisab miktarından daha az ise zekât vermesine gerek yoktur. Aynı zamanda kişinin elinde zekâtını vermesi gereken malları ile ticaret malları bulundukça, borçlarını kınye[386] mallarından vermesine gerek yoktur.[387]

Tahkiki: Burada yer alan bilgilerden kişinin yanında zekâtı gerektirecek kadar bir malın bulunmasıyla beraber başkasına borçlu olması durumunda, yanında bulunan malını borçlu olduğu kişiye vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kişi borcunu ödedikten sonra yanında kalan miktara zekât farz olmuyorsa, onun ödediği borçlar için ayrıca bir zekât yükümlülüğü bulunmamaktadır.[388] Bunun yanında ticaret amaçlı değil de kendisi için aldığı ve edindiği malların da zekâtı yoktur. Ayrıca yanında zekât farz olacak bir mal veya ticaret malları var oldukça bu mallardan da borcunu ödeme yükümlülüğü olmadığı anlaşılmaktadır. Hanefî mezhebinde kabul görmüş olan genel kanaat çerçevesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüş doğrudur.[389]

703. Mesele: Denizden veya karadan çıkarılan amber, yakut ve zümrüt gibi değerli madenlerin zekâtının verilip verilmemesi konusu.[390]

67. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; denizden çıkarılan değerli taşlarda ve amberde beşte bir oranında zekât verilir.[391]

---

[384] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/74; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/50-51; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/103-104.

[385] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/101.

[386] Kınya (قنية) kişinin ticaret için değil de bizzat kendisi için edindiği mal. Bunlar zekâta tabi değildir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 248.

[387] (**وقال أبو يوسف، ومحمد: يجعل ما عليه من الدين في مال تجب فيه الزكاة، سواء في ذلك الذهب، والفضة، والمواشي، والحرث، والثمار، وعروض التجارة، ويسقط به زكاة كل ذلك. ولا يجعل دينه في عروض القنية ما دام عنده مال تجب فيه الزكاة، أو ما دام عنده عروض للتجارة؛ وهو قول الليث بن سعد وسفيان الثوري.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/102.

[388] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/70-71.

[389] Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/165-166; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/99-100.

[390] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/117.

[391] (**عن عمر بن الخطاب: أن في العنبر، وفي كل ما استخرج من حلية البحر: الخمس وبه يقول أبو يوسف**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/117.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc*'da bu madenlerin zekâtının beşte bir oranında verilmesinin gerekli olduğu saptanmıştır.[392] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu neticesine ulaşılmıştır.

3.1.5.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

672. Mesele: Bir yılını tamamlamayan hayvanların zekâtı.[393]

68. Görüş: Ebû Yûsuf, ilk etapta kırk kuzudan zekât alınması gerektiğini ve kırk kuzuda ki zekât miktarınında bu kırk kuzudan bir tanesinin verilmesiyle düşeceğini savunmaktadır. Fakat daha sonra bu görüşten vazgeçen Ebû Yûsuf, kırk kuzuda bir kuzunun zekât olarak verilemeyeceğini ifade etmiştir.[394]

Tahkiki: Ebû Yûsuf *Kitabu'l-Harâc*'da kendisinin kırk kuzuda bir kuzunun zekât olarak verilmesi gerektiğine yer vermiştir[395] Bu görüşten rücû ettiğine dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamış olması sebebiyle Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinin hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.1.6. Oruç

Oruç başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

731. Mesele: Aynı ibadetin hem farzını hem de nafilesini tek niyetle cem etmek.[396]

69. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi hem farz hem de nafile ibadetlere aynı anda niyet ederse, farz ibadetleri geçerli, nafile ibadetleri ise geçersiz sayılır.[397]

Tahkiki: Konuyla ilgili Nesefî, Ebû Yûsuf'a göre kişinin farz ve nafile ibadet için tek niyet getirmesi halinde sadece farzı yerine getirmiş olacağı, nafile niyetinin ise geçersiz olacağını aktarmıştır. Bu görüşe sahip olmasının nedeni ise farzın, nafileye göre güçlü olmasından kaynaklanmaktadır. Nitekim kişi niyet ederken

---

[392] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 70.

[393] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/274.

[394] (**وقد روي عنه أنه قال مرة في أربعين خروفا: يؤخذ عن زكاتها شاة مسنة، وبه يأخذ زفر، ثم رجع إلى أن قال: بل يؤخذ عن زكاتها خروف منها؛ وبه يأخذ أبو يوسف؛ ثم رجع إلى أن قال: لا زكاة فيها؛ وبه يأخذ الحسن بن زياد.وقال مالك كقول زفر، وقال الأوزاعي، والشافعي، كقول أبي يوسف، وقال الشعبي، وسفيان الثوري، وأبو سليمان كقول الحسن بن زيادٍ**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 5/275.

[395] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 76.

[396] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/174.

[397] (**وقال أبو يوسف: من صلى، وهو مسافر ركعتين نوى بهما الظهر والتطوع معا أو صام يوما من قضاء رمضان ينوي به قضاء ما عليه والتطوع معا وأعطى ما يجب عليه في زكاة ماله ونوى به الزكاة والتطوع معا، أو أحرم بحجة الإسلام ونوى بها الفريضة والتطوع معا -: فإن كل ذلك يجزئه من صلاة الفرض وصوم الفرض، وزكاة الفرض، وحجة الفرض، ويبطل التطوع في كل ذلك.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/174.

sadece farz ibadeti tayin etmelidir.[398] Ayrıca buna benzer ifadeler İbnü'l-Hümâm tarafından da kişinin niyet ederken hem öğlen namazının farzına hem sünnetine niyet etmesi halinde Ebû Yûsuf'a göre kıldığı namazın sadece öğle namazı yerine geçeceği zikredilmektedir.[399] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

757. Mesele: Ramazan ve şevval aylarına girildiğinin habercisi olan hilalin en az kaç kişi tarafından görülmesinin gerekli olduğu konusu.[400]

70. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; havanın açık ve bulutsuz olması halinde hilalin en az elli kişiden tarfından görülmesi gerekmektedir.[401]

Tahkiki: Ebû Yûsuf, Ramazan ayı başlangıç ve bittiş günlerinin hilalini en az elli kişinin görmesine bağlamıştır.

Merğınânî, Ebû Yûsuf'un bu sayıyı kasâmeye[402] kıyasla belirlediğini belirtmektedir.[403] İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.1.7. Hac

Hac başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen on üç görüş bulunmaktadır.

3.1.7.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

822.Mesele: Hac ve umre ibadetlerinde ihrama girilecek mikât mevkileri.[404]

71. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; mikâtı geçip sonrasında ihrama giren kişi, mikât sınırına döner ve tekrar ihrama girerse haccı veya umresi geçerli sayılır. Şayet kişi mikât sınırına dönmeden hac veya umre ibadetine devam ederse kurban kesmesi halinde hac ya da umre ibadeti geçerli sayılır.[405]

---

398 Nesefî, *el-Bahrü'r-râik,* 1/489-490.
399 İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* 4/246.
400 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/235.
401 (**فإن قالوا: قد أجمع الناس على قبول عدلين في ذلك؟ قلنا: لا، بل أبو يوسف القاضي يقول: إن كان الجو صافيا لم أقبل في رؤية الهلال أقل من خمسين. فإن قالوا: كلامه ساقط؟ قلنا: نعم، وقياسكم أسقط.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 6/236.
402 Fâili meçhul cinayetlerde cezaî ve malî sorumluluğu tespit amacıyla cinayetin işlendiği bölge insanlarının veya maktulün yakınlarının yemin etmesi usulünü ifade eden fıkıh terimi. bk.: Ali Bardakoğlu, "Kasâme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/528.
403 Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/251.
404 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/69.
405 (**وأبو يوسف: إن رجع إلى الميقات فأحرم منه؛ فلا شيء عليه، ولا دم ولا غيره لبى أو لم يلب؛ وإن لم يرجع فعليه دم، وحجه، وعمرته: صحيحان.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/73.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur.[406] Ayrıca İmam Muhammed ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre mikât sınırını geçtikten sonra ihrama giren kişinin hac veya umre ibadetlerinin geçerli sayılabilmesini, ya kişinin mikât sınırına dönüp tekrar ihrama girmesine ya da kurban kesmesine bağlı olduğunu aktarmışlardır.[407] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

825.Mesele: İhrama giren kişinin güzel koku sürmesi.[408]

72. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hacc veya umre için ihrama girecek birinin ihrama girerken güzel koku veya esans sürmesi caizdir, yani bunda hiçbir be'is yoktur.[409]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan görüşle alakalı *Kitâbü'l-Âsâr'*da ihrama girecek kişinin koku sürünmesinde hiçbir sakınca olmadığı yönünde rivayetler mevcuttur. Serahsî de Ebû Yûsuf için ihrama girilirken koku sürünmenin caiz olduğunu aktarmıştır.[410] Zikredilen bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinde hata bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

833.Mesele: Hac veya umre ibadetinde kurban hususu.[411]

73. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: kurbanlık hayvanın sol tarafı iş'âr[412] edilir.[413]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'un hac veya umre ibadetinde kurbanlık hayvanın sol tarafının iş'âr edilebileceği görüşünde olduğunu aktarmışlardır.[414]

Atfedilen görüşün Ebû Yûsuf'a nispetinde hata olmadığı teyit edilmiştir.

835. Mesele: Kişinin kıran haccının ihramına, Mekke mikâtında girmesi.[415]

74. Görüş: Ebû Yûsuf'un ilk görüşüne göre; imamın arefe hutbesini okumaya çıkmadan önce öğle ezanını okuması gerekir. Sonra bu görüşünden

---

[406] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 120.
[407] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 145; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/142.
[408] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/82
[409] (**واستحبه سفيان الثوري أي طيب كان عند الإحرام قبل الغسل وبعده؟ .قال أبو محمد: فهؤلاء جمهور التابعين، وفقهاء المدينة، وهو قول أبي حنيفة، وأبي يوسف، وزفر، ومحمد بن الحسن في أشهر قوليه،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/85.
[410] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 97; Serahsî, *el-Mebsût,* 4/123.
[411] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/99.
[412] İş'âr: (iş'âru'l-büdn/إشعار البُدْن): kurbanlık deveninHrgüncünün bir tarafını yaralayarak kanatmak ve böylece onun Harem'e sevkedilen kurbanlık olduğunu bu nişan ile belirtmek. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 216.
[413] (**وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن، ومالك: يشعر في الجانب الأيسر.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/112.
[414] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 148-149; Serahsî, *el-Mebsût,* 4/138; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/382-383.
[415] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/117.

vazgeçen Ebû Yûsuf, imamın arefe hutbesinin başlangıç bölümünü bitirdikten sonra öğle ezanını okuması gerektiği görüşünü savunmuştur.[416]

Tahkiki: Serahsî ve Merğınânî tarafından nakledilen bilgilere göre de; Ebû Yûsuf'un son görüşünün imamın arefe hutbesinin başlangıç bölümünü bitirdikten sonra müezzinin öğle ezanını okuyacağı yönündedir.[417] Zikredilen görüşün Ebû Yûsuf'a ait olduğu teyit edilmiştir.

845.Mesele: Remyi cimâr, tıraş olma, kurban kesme, kan akıtma, ifâda tavafı[418] ve Safa ile Merve arasında sa'y ibadetlerinde tertibin gerekip gerekmediği.[419]

75. Görüş: Ebû Yûsuf'un son görüşüne göre; haccını eda eden kimsenin kurbanını kesmeden önce tıraş olması durumunda, kefâret olarak herhangi bir yükümlülüğü bulunmamaktadır.[420]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî de Ebû Yûsuf'a göre hac ibadetini yapan kimsenin kurban kesmeden traş olması durumunda herhangi bir kefaret ödeme yükümlülüğün olmadığını ifade etmişlerdir.[421] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşmış bulunmaktayız.

854. Mesele: Remy-i cimârın[422] daha önce atılmış taşlarla yapılması.[423]

76. Görüş: Ebû Yûsuf göre; son iki remy-i cimârı binek üzerinden yapılması daha faziletlidir. Akabenin remy-i cimârisinin ise ayakta yapılması daha faziletlidir.[424]

---

416 **وأما قولنا: أن يؤذن المؤذن إذا أتم الإمام الخطبة بعرفة، ثم يقيم لصلاة الظهر، ثم يقيم للعصر ولا يؤذن لها؛ ... وقال أبو يوسف: يؤذن قبل خروج الإمام؛ ثم رجع فقال: يؤذن بعد صدر من الخطبة، وذكر ذلك عن مؤذن من أهل مكة.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/125.

417 Serahsî, *el-Mebsût,* 4/15; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/336-337.

418 Tavaf-ı ifada (طواف الإفاضة): Tavaf-ı ziyaret (طواف الزيارة): Arafat'tan inildikten sonra yapılan tavaftır, buna "tavaf-ı ifada" da denir. Haccın iki rüknünden biri bu tavaftır. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 440.

419 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/181.

420 **وقال أبو يوسف: إن حلق قبل أن يذبح قارنا أو متمتعا فعليه دم واحد، فإن كان مفردا فلا شيء عليه، ثم رجع فقال هو، ومحمد بن الحسن: لا شيء عليه في كل ذلك.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/184.

421 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 165; Serahsî, *el-Mebsût,* 4/42.

422 Remy-i cemerat (رمي الجمرات): Mina'da ufak taş yığınlarına küçük taşlar atma işlemi, sembolik şeytan taşlama. Üç tane cemre (şeytan taşlama yeri) vardır: 1. Cemre-i ûlâ, 2. Cemre-i vustâ, 3. Cemre-i Akabe. Bunlardan her birine Kurban Bayramı'nın birinci, ikinci ve üçüncü günlerinde "Bismillah Allahu Ekber" denilerek yedişer taş atılır. Cemre-i Akabe'ye atılan ilk taş ile birlikte telbiyeye son verilir. Taşlama işinden sonra kurban kesilir ve tıraş olunur. Bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 383.

423 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/188.

424 **وقال أبو يوسف قبل موته بأقل من ساعة: رمي الجمرتين الآخرتين راكبا أفضل ورمي جمرة العقبة راجلا أفضل؛ وهذا تقسيم فاسد بلا برهان بل رميها راكبا أفضل اقتداء برسول الله - صلى الله عليه وسلم -.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/188-189.

Tahkiki: Serahsî ve Merğınânî tarafından nakledilen bilgilerde de Ebû Yûsuf'a göre son iki taş atışının binek üzerinde, akabenin taş atışının ise ayakta yapılmasının daha faziletli olduğunu aktarılmıştır.[425] Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşmış bulunmaktayız.

874. Mesele: Kişinin ihramdayken tıraş olmaya ihtiyaç duyması.[426]

77. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ihramda olan kişinin zaruret halinde saçını kesmesi durumunda, kesilen saçın miktarına bakılır. Nitekim kişinin saçının yarısını veya yarısından azını tıraş etmesi halinde sadaka vermesi, yarısından fazlasını tıraş etmesi durumunda da fidye vermesi gerekir. Aynı zamanda bu kefaretlerden biride altı miskinin öğlen ve akşam karınlarının doyurulması şeklindedir.[427]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a göre kişi ihramdayken zaruretten saçını kesmeye ihtiyaç duyar ve kefâret olarak üç seçenekten biri olan altı miskine yemek yedirmeyi tercih ederse onlara öğle ve akşam yemeklerini yedirmesi gerekmektedir. Diğer bir ayrıntı ise saç kesiminde fidye gerektiren durum saçın yarısından fazlasının kesilmesi durumudur. Şayet kişi saçının yarısından azını keserse bir sadaka vermesi gerekir.

Aynî'de saçınının veya sakalının dörtte biri ile daha fazlasını tıraş eden kişi için kurban kesmesimini gerekli görmüştür. Şayet tıraş işlemi saçın veya sakalın dörtte birinden daha az bir miktarı teşkil etmekteyse, sadakanın vâcip olduğu aktarılmaktadır. Yine Ebû Yûsuf'un görüşüne göre kişinin saçının veya sakalının tamamını tıraş etmesi halinde kurban kesmesi gerekmektedir. Şayet daha az miktarda gerçekleşen bir tıraş işlemi ise kişi hakkında yedirme kefareti olduğu görülmektedir.[428] Benzer ifadeler Haddâdî tarafından aktarılmış olup Ebû Yûsuf'a göre kişinin saçının çoğunu tıraş etmesi durumunda kurban kesmesi gerektiği, tıraş işleminin saçın daha az bir miktarında olması durumunda da sadaka vermesi gerektiği yönündedir.[429] Yine aynı şekilde kaynaklarda kişinin zaruret sebebiyle

---

[425] Serahsî, *el-Mebsût,* 4/23; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/358.

[426] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/208.

[427] **فإن أبا حنيفة قال: إن حلق من رأسه أقل من الربع لضرورة فعليه صدقة ما تيسر، فإن حلق ربع رأسه فهو مخير بين نسك ما (شاء، ويجزئه شاة، أو صيام ثلاثة أيام، أو إطعام ستة مساكين لكل مسكين نصف صاع حنطة، أو دقيق حنطة، أو صاعا من تمر، أو من شعير، أو من زبيب. قال أبو يوسف: ويجزئ أن يغديهم ويعشيهم. قال محمد بن الحسن: لا يجزئه إلا أن يعطيهم إياه. وقال أبو يوسف في قول له آخر: إن حلق نصف رأسه فأقل صدقة، وإن حلق أكثر من النصف فالفدية كما ذكرنا.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/212.

[428] Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* 4/333.

[429] Haddâdî, *el-Cevheretü'n-neyyire,* 1/403.

saçını kesmek zorunda kalması halinde kefaretlerden istediğini tercih edebileceğine dair ifadeler yer almaktadır.[430]

Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'dan tıraş miktarının "çoğu" ifadesiyle nakledildiği görülmektedir. Bu ifadeler dışında saçının yarısı diye bir ayrıma rastlanmamıştır. Fakat saçın çoğu ifadesiyle yarısından çok olması durumunun kast edilmiş olması mana itibarıyla uyumludur. Kaynaklarda yer alan bilgiler doğrultusunda İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün mana itibarıyla doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

878. Mesele: İhramda olan kişinin avlanması. İhramdayken bir avı kasıtlı olarak öldürmenin hükmü üç seçenekten oluşur. Kişi ya öldürdüğü avın aynısını alıp kurban olarak (deve, inek ve küçükbaş hayvan) keser. Burada kişinin öldürdüğü avın benzerini kurban olarak kesmesi gerekmektedir. Kişi dilerse en az üç miskine yemek de yedirir. Son seçenek ise kişi öldürdüğü avın kesilmesi halinde kaç kişi doyuracağına bakar. Çıkan kişi sayısınca oruç tutar.[431]

78. Görüş: Ebû Yûsuf; yukarıda zikredilen meselede, kişinin öldürdüğü avın misliyle cezalandırılırılması hükmünü vermiştir.[432]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. Bununla birlikte İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'un kişinin öldürdüğü avın misliyle (kıymeti) cezalandırılması gerektiğini kabul ettiğini aktarmaktadırlar.[433] Ebû Yûsuf'a atfedilen edilen görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

891.Mesele: İhramdayken caiz olan bazı durumlar.[434]

79. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin bir elinin veya ayağının tüm tırnaklarını kesmesi durumunda kefaret olarak kan akıtması gerekmektedir. Şayet

---

[430] Nesefî, *el-Bahrü'r-râik,* 3/14-15.
[431] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/219.
[432] (**أبو يوسف، ومحمد بن الحسن، فرأيا الجزاء بالمثل كما قال سائر الناس.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/225.
[433] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 109; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 150; Serahsî, *el-Mebsût,* 4/82-83; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/427-428.
[434] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/246.

kişi bir elinin veya ayağının tüm tırnaklarını kesmemesi durumunda ise kefaret olarak kestiği her bir tırnak için yarım sâ‘ kadar yedirmelidir.[435]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî, Ebû Yûsuf'un ihramlı olan kişinin bir elinin veya ayağının tüm tırnaklarını kesmesi durumunda kefaret olarak kan akıtması gerektiğini, şayet kişinin kestiği tırnaklarının, bir elin veya ayağın tüm tırnaklarını kapsayacak sayıya ulaşmaması durumunda, kefaret olarak her bir tırnak için bir kişinin karnını yarım sâ‘ kadar doyurması gerektiğini aktarmışlardır.[436] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

898. Mesele: Mescid-i Haram'da kısas, had ve hapis cezalarının uygulanması durumu.[437]

80. Görüş: Ebû Yûsuf göre; had cezası almayı gerektiren bir suçlu Mescid-i Haram'da bulunuyorsa oradan çıkarıldıktan sonra had cezası uygulanır.[438]

Tahkiki: Zikredilen meseleden genel itibarıyla Harem içerisinde öldürme haddinin uygulanamayacağı anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili Dımaşkî; harbi olan birinin hareme sığınması halinde orada haddin uygulanamayacağını ve suçlunun oradan da çıkarılamayacağını belirtmiştir. Dımaşkî, Ebû Yûsuf'un bu konudaki görüşünün ise kişinin oradan çıkarılabileceği ve akabinde haddin uygulanabileceği yönünde olduğunu aktarmıştır.[439] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

905. Mesele: Kişinin farz olan hac ve umre ibadetini yerine getirmeden, başka bir hac veya umre ibadetini yapacağına dair adakta bulunması durumu.[440]

81. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin yerine getireceği ilk haccında, farz ve nafile olan iki ibadeti yerine getirmek üzere tek bir niyet getirmesi halinde farz olan hac ibadeti geçerli olur, nafile hac ise geçersiz olur. Bu durum nafile hac ile adak

---

435 **وقال أبو حنيفة: إن قلم المحرم أظفار أربع أصابع، أربع أصابع من كل يد من يديه، ومن كل رجل من رجليه: فعليه إطعام ما شاء، فإن قلم أظفار كف واحدة فقط، أو رجل واحدة فقط: فعليه دم. وقال محمد بن الحسن: إن قلم خمسة أظفار من يد واحدة، أو من رجل واحدة، أو من يدين، أو من رجلين، أو من يديه، ورجليه معا: فعليه دم، فإن قلم أربعة أظفار كذلك: فعليه إطعام.وقال أبو يوسف: كقول أبي حنيفة، إلا أنه قال: يطعم عن كل ظفر نصف صاع.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/248.

436 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 154-155; Serahsî, *el-Mebsût,* 4/77-78; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/403.

437 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/262.

438 **وقال أبو حنيفة: تقام الحدود في الحرم إلا القتل وحده فإنه لا يقام فيه حد قتل ولا قود حتى يخرج باختياره.وقال أبو يوسف: يخرج فيقام عليه حد القتل.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/262.

439 İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* thk. Ali Muhammed Muavvid-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd, 10/193.

440 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/267.

adanan hacc ibadetinin aynı niyette getirilmesi durumunda da aynıdır. Nitekim bu iki niyet içrisinden adak olan hac ibadeti geçerli olur.[441]

Tahkiki: Nesefî ve İbnü'l-Hümâm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşe göre farz ve nafile olan ibadetleri aynı anda yerine getirmek üzere niyet eden kimsenin farz olan ibadetlerinin geçerli, nafile olanların ise geçersiz olacağı bildirilmiştir.[442] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.1.7.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüşler

836. Mesele: Temettu haccı.[443]

82. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi hac ibadetini temettu şeklinde eda edecekse ya hac aylarında ya da öncesinde Mekke'de bulunmalıdır. Hac aylarından önce temettu haccına başlayacaksa kişinin umre için ihrama girip en az dört şavt tavaf etmesi gerekmektedir. Şayet kişi şavtları dörde tamalayamadan Şevval ayının hilali görünürse temettu etmiş olmaz. Çünkü Hanefî mezhebine göre tavafın ilk dört şavtı farzdır. Diğer üç şavtı ise vâciptir. Bunun yanında temettu haccının geçerli sayılması için kişinin memleketine dönmemesi de şarttır. Kişi hac ayları gelene kadar Mekke'de kalsa da kalmasa da temettu haccı için memleketine dönmemelidir. Ayrıca Ebû Yûsuf'a göre; kişi mikâtın dışına çıkarsa temettu haccını yerine getirmiş olmaz.[444]

Tahkiki: Ele alınan mesele ile ilgili Hanefî mezhebi kaynaklarında yer alan bilgiler İbn Hazm'ın aktardığı bilgilere göre farklılık göstermektedir. Şöyle ki: Kişi hac aylarından önce dört şavttan daha az şavt edip hac ayları girdikten sonra yedi şavta tamamlarsa ve haccını eda ederse o temettu etmiş olur. Şayet kişinin hac aylarından önce yaptığı şavt sayısı dört ve üzerinde olursa temettu haccı yapmış

---

441 **وقال محمد بن الحسن، وأبو يوسف: من حج حجة الإسلام فنوى بعمله فرضه، والتطوع معا: أنه يجزئه عن حجة الإسلام، وتبطل نية التطوع.فلو نذر أن يحج فحج ينوي نذره والتطوع معا؟ قال أبو يوسف: يجزئه عن نذره فقط.وقال محمد: هي تطوع ولا تجزي عن النذر.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/268.

442 Nesefî, *el-Bahrü'r-râik,* 1/488; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* 3/148.

443 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/149.

444 **وقالت طائفة [أخرى] : إن أحرم في غير أشهر الحج فطاف من عمرته أربعة أشواط ثم أهل هلال شوال فأتم عمرته ثم أقام بمكة أو لم يقم إلا أنه لم يرجع إلى بلده أو أهل بعمرته كذلك في أشهر الحج، ولم يكن من أهل المواقيت، فما دونها فهو متمتع عليه الهدي أو الصوم، فإن أهل بعمرته في غير أشهر الحج، وطاف من عمرته ثلاثة أشواط، ثم أهل هلال شوال فليس متمتعا - وهو قول أبي حنيفة، ووافقه أبو يوسف على ذلك إلا أنه قال: إذا رجع إلى ما وراء ميقات من المواقيت فليس متمتعا، وقالوا: من كان متمتعا ولا هدي معه فإنه يحل إذا أتم عمرته، فإن كان أتى بهديه فإنه لا يحل حتى يحل من الحج يوم النحر، فإن حل فعليه هدي آخر لإحلاله.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/160-161.

sayılmaz. Çünkü bu durumda kişi tavafın çoğunu hac aylarından önce yapmış olur.[445] Dolayısıyla bu mesele ile ilgili Hanefî mezhebinin genel kanaati İbn Hazm'ın aktardığı gibi değildir. Bu bilgiler doğrultusunda tavafın çoğunun hac aylarında eda edilmediği takdirde temettu haccının söz konusu olamayacağı görülmektedir.

Tahkikte sergilenen bilgiler ışığında Hanefî mezhebinde böyle bir fıkhî detayın bulunmadığı ve bundan dolayı İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği bu görüşün nispetinin hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

879. Mesele: Avlanması durumunda ihramlı kişiye verilecek cezalar.[446]

83. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ihramdayken öldürülen kertenkele ve tavşanda bir oğlak, Arap tavşanında ise bir kuzu kesme cezası bulunmaktadır.[447]

Tahkiki: Bu hususta yapmış olduğumuz araştırmalarda Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olan görüşün Serahsî ve Merğınânî tarafından İmam Muhammed'e ve İmam Şâfiî'ye nispet edildiği tespit edilmiştir.[448]

Müracaat edilen kaynaklarda konuyla alakalı serahaten Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan böyle bir görüş tespit edilemediğinden İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a nispet ettiği görüşün hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.1.8. Cihad

Cihad başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen üç görüş bulunmaktadır.

937. Mesele: Kâfir ve harbinin Müslüman olma durumu.[449]

84. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Dârülharp'te ikamet eden Müslüman'ın arsası ve tarlası kendisine aittir ve fey kapsamında değerlendirilmez.[450]

---

445 Haddâdî, *el-Cevheretü'n-neyyire,* 1/205; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* 3/15; Şeyhîzâde, *Mema'u'l-enhur,* 1/249.

446 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/226.

447 (**وعن عمر بن الخطاب، وزيد عن جابر في الضب: جدي راع.وعن زيد بن عبد الله، وطارق بن شهاب مثله أيضا؟ فقال مالك، وأبو حنيفة: لا يجوز هذا.وروي عن عطاء في الضب: شاة.وعن مجاهد في الضب: حفنة من طعام.وهذا كله لا شيء لأن خلاف حكم عمر، وطارق، ومن معهما لا يجوز خلافه، لأنهم ذوو عدل منا مع موافقتهم القرآن في المماثلة؛ وقول عطاء حادث بعدهم، وقول مجاهد كذلك مع خلاف قولهما، وقول مالك للقرآن. وبقول عمر يقول الشافعي، وأبو سليمان، وأبو يوسف، ومحمد بن الحسن وأحمد، وغيرهم.وعن عمر في الأرنب: عناق، وهي الجدي.وعن عبد الله بن عمرو بن العاص، وعمرو بن حبشي، وابن عباس مثله - وهو قول الشافعي، وأحمد، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن، وأبي سليمان، وغيرهم.وعن عمر، وابن مسعود، ومجاهد في اليربوع: سخلة، أو جفرة، وهما سواء - وهو قول الشافعي وأحمد، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن، وأبي سليمان، وغيرهم.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/228.

448 Serahsî, *el-Mebsût,* 4/82; Merğınânî, *el-Hidâye,* 2/427.

449 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/309.

450 (**وقال أبو حنيفة: إن أسلم في دار الحرب وأقام هناك حتى تغلب المسلمون عليها فإنه حر، وأمواله كلها له، لا يغنم منها شيئا، ولا مما كان له وديعة عند مسلم، أو ذمي، وأولاده الصغار مسلمون أحرار، حاشا أرضه -حمل امرأته فكل ذلك غنيمة وفيء ويكون الجنين مع ذلك مسلما. وأما امرأته وأولاده الكبار ففيء. وقال أبو يوسف: وأرضه له أيضا.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/309-310.

Tahkiki: Gerek Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc*'ında gerekse Serahsî ve Merğınânî tarafından aktarılan ifadelerde Ebû Yûsuf'a göre Dârülharp'te ikamet eden Müslümanın arsasının ve tarlasının kendisine ait olduğu ve fey kapsamında değerlendirilemeyeceği görülmektedir.[451] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

949. Mesele: Rikâz'ın[452] ve ganimetin taksimi.[453]

85. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ganimetler beş paya bölünerek, dört payı savaşa katılanlara verilir. Kalan son payda beşe bölünerek biri Allah'a ve Resulü'ne, biri Resûlü Ekrem'in akrabalarına, biri yetimlere, biri yoksullara, biri ise yolculara verilir. Ebû Yûsuf da bu taksimi Enfâl Suresi 41. ayet doğrultusunda yapmıştır.[454]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc*'ında ve Mevsılî tarafından aktarılan bilgilerde, Ebû Yûsuf'un ganimet paylaşımını detaylarını yukarıda zikrettiğimiz gibi Enfâl Suresi 41. Ayet doğrultusunda yapılması gerektiğini kabul ettiği görülmüştür.[455] Bu bilgiler neticesinde ibn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

964. Mesele: Humus[456] konusu.[457]

86. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; humus en az dokuz kişinin elde ettiği ganimetlerde uygulanır.[458]

Tahkiki: Aynî, İbnü'l-Hümâm ve İbn Âbidîn tarfından da Ebû Yûsuf'a göre savaşta kazanılan bir malın humus kapsamında değerlendirilebilmesi en az dokuz kişi tarafından ele geçirilmiş olma şartına bağlanmıştır.[459] Hanefî kaynaklarında yer

---

[451] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 62-63; Serahsî, *el-Mebsût,* 10/66; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/255.

[452] Yer altındaki aslî hali üzere bulunan madenler ile gömülü olan definelerden ibarettir. İkiye ayrılır: 1. Rikaz-ı tabiî; insanların katkısı olmaksızın yerin altında mevrut olan madenler. 2. Rikaz-ı gayr-i tabiî; insanlar tarafından toprak altına gömülmüş bulunan para ve benzeri kıymetli eşya. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 386.

[453] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/327.

[454] **عن قتادة قال: تقسم الغنائم خمسة أخماس، فأربعة أخماس لمن قاتل عليها، ثم يقسم الباقي على خمسة أخماس، فخمس منها) لله تعالى وللرسول، وخمس لقرابة الرسول ـ صلى الله عليه وسلم ـ وخمس لليتامى، وخمس لابن السبيل، وخمس للمساكين. قال أبو محمد: وهو قول الأوزاعي، وسفيان الثوري، والشافعي، وأبي ثور، وإسحاق، وأبي سليمان، والنسائي، وجمهور أصحاب الحديث، وآخر قولي أبي يوسف القاضي الذي رجع إليه.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/329.

[455] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 18; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 4/129-130.

[456] Humus (خُمُس): Beşte bir; Devletin ganimetlerden alacağı beşte bir hisse. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 163.

[457] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/351.

[458] **(وقال أبو حنيفة: لا خمس إلا فيما أصابته جماعة. قال أبو يوسف: تسعة فأكثر.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/351.

[459] Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye,* 7/178; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* 5/499; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* thk. Ali Muhammed Muavvid-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd, 3/264-265.

alan bu bilgiler neticesinde *el-muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.1.9. Yiyecekler

Yiyecekler başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1014. Mesele: Şer'i surette kesilen hayvanın karnında ölmüş yavrusunun bulunması.[460]

87. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir hayvanı şer'i surette keserken onun karnında bir yavrusunun olduğu fark edilir ve bu yavru da canlı bulunur ise onun kesilip yenmesi caizdir. Çünkü yavru bu durumdayken daha annesinin vücudunun bir parçası olarak sayılıp hükmü annesine tabidir. Eğer canlı olarak bulunup fakat eti daha oluşmamışsa yine de yenilmez. Bunun yanında onun tüylenip tüylenmemesinin hiçbir önemi yoktur, bahsi geçen hükümleri etkilemez.[461]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî tarafından da Ebû Yûsuf için, bir hayvanın şer'i surette kesilmesinin, annesinin şer'i surette kesilmesinden geçtiği bu sebeple hayvanın tüylenip tüylenmememesi durumu farketmeksizin helal sayılacağı aktarılmıştır.[462] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.1.10. Avlanma

Avlanma başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1082. Mesele: Avlanmada kullanılan eğitimli ve eğitimsiz hayvanların durumu.[463]

88. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; köpeğin eğitimli sayılıp sayılmaması üç defa hayvan avlayıp yememesi durumuna bağlanmıştır. Bununla birlikte avlayıp öldürdüğü hayvanların yenilmesi dördüncü defada caiz olur. İlk üç defada avlayıp öldürdüğü hayvanların yenilmesi caiz değildir.[464]

---

[460] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/419.

[461] (**ذكاة الجنين ذكاة أمه ... وأبي يوسف - وقال آخرون: أشعر أو لم يشعر هو حلال ... وأبي يوسف**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/420.

[462] Serahsî, *el-Mebsût,* 21/6-7; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 5/13.

[463] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/467.

[464] (**وقد اختلف المتقدمون في هذا فقال أبو حنيفة، والشافعي: إذا أمسك ولم يأكل وفعل ذلك مرة بعد مرة فهو معلم يؤكل ما قتل بعد تلك المرار، ولم يحدا في ذلك حدا. وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: إذا أمسك ولم يأكل ثلاث مرات فهو معلم يؤكل ما قتل في الرابعة ولا يؤكل ما قتل في تلك الثلاث مرات.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/468.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. Serahsî ve Mevsılî tarafından da Ebû Yûsuf'a ait olduğu yönünde aktarılan görüşlerde; üç defa avlanılan hayvanı yemeden sahibine getiren köpeğin, ancak dördüncü olarak getirdiği hayvanın yenilmesinin helal sayılacağı aktarılmıştır.[465] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.1.11. İçeceklerde Helaller ve Haramlar

İçeceklerde helaller ve haramlar başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

1098. Mesele: Sarhoş eden içeceklerin, içki kapsamında değerlendirilmesi.[466]

89. Görüş: Ebû Yûsuf; bir nebîz içeceğinin içki olarak kabul edilebilmesinin, on gün ve daha fazla bir süre bekletilerek sarhoş ediciliğinin artması durumuna bağlamıştır. Nitekim on günden az bir süre bekletilirse onda hiçbir mahzur yoktur. Akabinde Ebû Yûsuf bu görüşünden vazgeçerek Ebû Hanîfe'nin görüşünü benimsemiştir. İbn Hazm bu hususu defaatle tenkit etmiştir. Ebû Yûsuf'un son görüşü ise nebîz içeceklerinin dört türü hariç hepsinin helal olduğu yönündedir. Haram olduğu kabul edilen dört sınıf içecek ise; içkinin azının da çoğunun da Allah'ın kitabında hükmü haramdır. Kuru üzümün suda bekletilmesi, ekşiyip kaynatılarak tüketilmesi haramdır. Tilâ'(sarhoşluk yapmayan içecek) içeceğininde kaynatılarak üçte biri kalması durumunda haramdır. Bu dört sınıf içecek hariç diğer içeceklerde beis yoktur. Aynı zamanda içkiyle kadının saçını taramasını da mekruh görmekteydi. Bunda sarhoş etmediği sürece hadd uygulanmaz. Sarhoş ederse hadd uygulanır.[467]

---

[465] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 241-242; Serahsî, *el-Mebsût,* 11/244; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 5/5.

[466] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/478.

[467] **والقول الخامس: هو الذي روي عن أبي حنيفة عن طريق محمد بن رستم عن محمد بن الحسن عن أبي يوسف عن أبي حنيفة (- وهو الذي ينصره المتأخرون من مقلديه - على أن ذلك التفسير لا يحفظ عن أبي حنيفة وإنما هو من آرائهم الخبيثة - والمحفوظ عن أبي حنيفة هو ما ذكره محمد بن الحسن في الجامع الصغير في كلامه في العتق الذي بين كلامه في الكراهة وكلامه في الرهن قال محمد: أنا يعقوب عن أبي حنيفة قال: الخمر قليلها وكثيرها حرام في كتاب الله، والسكر عندنا حرام مكروه ونقيع الزبيب عندنا إذا اشتد وغلى عندنا حرام مكروه - والطلاء ما زاد على ما ذهب ثلثاه وبقي ثلثه فهو مكروه، وما سوى ذلك من الأشربة فلا بأس به - وكان يكره دردي الخمر أن يشرب وأن تمتشط به المرأة ولا يحد من شربه إلا أن يسكر فإن سكر حد. هذا نص كلامهم هنالك، ودردي الخمر هو العكر الذي يعقد منها في قاع الدن. وهو خمر بلا شك، فاعجبوا لهذا الهوس وأما رواية محمد بن رستم عن محمد بن الحسن فإنما هي -: قال محمد: قال أبو حنيفة: الأنبذة كلها حلال إلا أربعة أشياء: الخمر، والمطبوخ إذا لم يذهب ثلثاه وبقي ثلثه، ونقيع التمر فإنه السكر، ونقيع الزبيب. ولا خلاف عن أبي حنيفة في أن نقيع الدوشات عنده حلال وإن أسكر، وكذلك نقيع الرب وإن أسكر -: والدوشات من التمر، والرب من العنب. وقال أبو يوسف: كل شراب من الأنبذة يزداد جودة على الترك فهو مكروه وإلا أجيز بيعه ووقته عشرة أيام، فإذا بقي أكثر من عشرة أيام فهو**

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî, Ebû Yûsuf'un ilk etapta bir nebîz içeceğinin içki olarak sınıflandırılabilmesi durumunu on gün ve daha fazla bir süre bekletilerek sarhoş ediciliğinin artaması durumuna bağlı tuttuğunu aktarmışlar. Fakat daha sonra Ebû Yûsuf bu görüşünden vazgeçerek Ebû Hanîfe'nin görüşünü benimsediğini belirtmişlerdir.[468] Hanefî kaynaklarında yer alan bilgiler doğrultusunda *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinin isabetli olduğu neticesine ulaşılmıştır.

1099. Mesele: Bazı maddelerin içki olarak kabul edilip edilmeyeceğinin ölçüsü.[469]

90. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; sıkılmış meyve suyundan elde edilen içeceğin köpük atmadığı sürece içilmesi caizdir. Köpük attıysa ondan uzak durulması gerekmektedir. Bunun yanında içeceğin yumuşak olduğu sürece içilmesi caizdir. Bu meyve suyu haricindeki içeceklerde on gün bekletilmesi halinde içilmesi haram olur. Bu süreden daha az bir süre bekletilirse içilmesi caizdir.[470]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî tarafından da sarhoş ediciliğinin artması için on günden fazla bekletilen içecekler ile köpüren meyve sularının haram olduğu hükmü Ebû Yûsuf'a atfedilmiştir.[471] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.1.12. Adak

Adak başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

1114. Mesele: Adak adamanın hükmü.[472]

91. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; malının tümünü sadaka olarak vermeyi adayan bir kimse, malından zekât vâcip olan her şeyi vermesi gerekmektedir. Burada nisap da belirleyici değildir. Bu kişinin zekâtın vâcip olduğu malları nisaba ulaşsa da

---

مكروه، فإن كان في عشرة أيام فأقل فلا بأس، به - وهو قول محمد بن الحسن. هذا كلامهم في الأصل الكبير، ثم رجع أبو يوسف إلى قول أبي حنيفة؛. (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/492.

468 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 485-486; Serahsî, *el-Mebsût,* 24/8-9; Merğınânî, *el-Hidâye,* 7/294.

469 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/506.

470 **ومن طريق سعيد بن منصور نا إسماعيل بن إبراهيم هو ابن علية أخبرني محمد بن إسحاق عن يزيد بن قسيط قال سعيد بن المسيب: ليس بشراب العصير بأس ما لم يزيد فإذا أزبد فاجتنبوه - وهو قول أبي يوسف.وروينا ه من طريق أحمد بن شعيب أنا سويد بن نصير نا عبد الله بن المبارك عن أبي يعفور السلمي عن أبي ثابت الثعلبي أنه سمع ابن عباس يقول في العصير: اشربه ما دام طريا.وقد اختلف الناس في هذا فقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن في العصير هكذا، وفي ما عدا العصير إذا تجاوز عشرة أيام فهو حرام** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 7/507.

471 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 485; Serahsî, *el-Mebsût,* 24/8-9.

472 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/2.

ulaşmasa da vermesi gerekmektedir. Kişinin zekâtın vâcip olduğu mallar dışında sahip olduğu diğer şeylerde herhangi bir yükümlülüğü yoktur.[473]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. İmam Muhammed, Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî tarafından da malının tümünü sadaka olarak vermeyi adayan bir kimsenin, malından zekâtın vâcip oluduğu her şeyi vermesi gerektiği görüşü Ebû Yûsuf'a atfedilmiştir.[474] Ulaşılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

92. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kendini veya başka birini öldürmeyi adayan kimsenin kefâreti istiğfar etmesidir.[475]

Tahkiki: Kâsânî bu meselenin cevabının istiğfar etmek olduğunu bir hadis-i şerifi delil olarak kullanmak suretiyle yanıtlanmaktadır. Hadisi Şerif şöyledir: Hz. Âişe'den (r.a) nakledildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "*Her kim Allah'a itaat etmeyi adarsa, Allah'a itaat etsin. Her kim de Allah'a karşı isyan etmeyi adarsa, sakın Allah'a isyan etmesin!*".[476] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

93. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Mescid-i Harâm'da, Mescidi Nebevî'de veyahut Beytü'l-Makdis'te namaz kılmayı adayan bir kimsenin oturduğu memleketteki evinde namaz kılmaktan başka yapacağı hiçbir şey yoktur. Ancak bir yerde namaz kılmayı adayan kimse bu yerden daha iyi ve faziletli olan bir yerde namaz kılarsa adağını yerine getirmiş olur. Fakat namaz kılmayı adadığı yerden daha az faziletli bir yerde namazı kılarsa adağını yerine getirmiş olmaz. [477]

---

473 **قال أبو حنيفة: من نذر أن يتصدق بجميع ماله نذرا، أو على سبيل اليمين، فإنه يلزمه أن يتصدق من ماله بكل نوع تجب فيه (الزكاة فقط، كالمواشي، والذهب والفضة، سواء كان معه من ذلك نصاب تجب في مثله الزكاة، أو كان أقل من النصاب - ولا شيء عليه في سائر أمواله.قال أبو محمد: ولا ندري ما قولهم في الحبوب وما يزرع، والثمار، والعسل؟ فإن الزكاة في كل هذا عنده نعم، وفي كل عرض إذا كان للتجارة وهو قول أبي يوسف، ومحمد بن الحسن - وهذا قول في غاية الفساد ولا يعرف عن أحد قبل أبي حنيفة ولا متعلق له بقرآن ولا بسنة، ولا رواية سقيمة، ولا قول سلف، ولا قياس،** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/11.

474 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 92; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 398; Serahsî, *el-Mebsût,* 12/93; Merğınânî, *el-Hidâye,* 5/405; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/54-55.

475 **وقال الحسن بن حي: من قال: أنا أنحر فلانا عند الكعبة، فإنه يحجه، أو يعمره، ويهدي، إلا أن ينوي أحد ذلك فيلزمه ما نوى (فقط -: وهذه أقوال لا برهان عليها، فلا وجه للاشتغال بها. وقال أبو يوسف، والشافعي، وأبو سليمان: لا شيء عليه في كل ذلك إلا الاستغفار فقط. قال أبو محمد: وهذا هو الحق لقول الله تعالى: {ولا تقتلوا أنفسكم} [النساء: 29] . وقال تعالى: {ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق} [الأنعام: 151] .** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/18.

476 Kâsânî, *Bedâ'i'u's-sanâ'i',* 5/85.

477 **وقال أبو حنيفة وأصحابه: من نذر المشي إلى مسجد النبي - صلى الله عليه وآله وسلم - بالمدينة أو إلى بيت المقدس، أو (إتيان بيت المقدس، أو إتيان مسجد المدينة لم يلزمه شيء أصلا.وكذلك من نذر صلاة في المسجد الحرام بمكة، أو في مسجد النبي - صلى الله عليه وآله وسلم - بالمدينة أو بيت المقدس فإنه لا يلزمه شيء من ذلك، لكن يلزمه أن يصلي في مسكنه من البلاد حيث كان إلا أنه قد روي عن أبي يوسف: أنه إن نذر صلاة في موضع فصلى في أفضل منه أجزأه، وإن صلى في دونه لم يجزه.قال أبو محمد: ... وأما قول أبي يوسف ففاسد أيضا؛ لأنه يجب على قوله من نذر صوم يوم فجاهد فإنه يجزيه من الصوم؛**

Tahkiki: Konuyla alakalı Kudûrî, Ebû Yûsuf'un bir yerde namaz kılmayı adayan kişinin, o yerde namaz kılması gerektiği, şayet kişinin o yerde namaz kılamaması halinde daha faziletli bir yerde namaz kılarak adağını yerine getireceği görüşünde olduğunu aktarmıştır.[478] İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.1.13. Yemin

Yemin başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1156. Mesele: Süre belirterek herhangi bir şeyi yapmayacağına dair yemin eden kimsenin durumu.[479]

94. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi bir dehr[480] kadar falan kişiyle konuşmayacağına yemin etmişse bu zaman zarfı altı ay olarak kabul edilir. Şayet bu dehr kadar onunla konuşmayacağım derse, ebediyen onunla konuşmayacaktır. Aynı zamanda onunla uzun bir süre konuşmayacağına dair yemin etmişse, bir ay bir gün konuşmamalıdır. Karşısındakiyle kısa bir süre konuşmayacağına yemin etmişse, bir aydan daha az bir süre onunla konuşmayacaktır. Yine kişinin bir ömür boyu konuşmayacağına dair yemin etmesi durumunda ya altı ay ya da bir ay olmak üzere o kişiyle konuşmayacağına dair iki farklı rivayet mevcuttur. Ancak kişi belli bir süreyi niyet ederse niyet ettiği süre geçerli olur.[481]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un görüşünden açıkça anlaşılacağı üzere, kim falan kişi ile dehr kadar konuşmayacağına yemin etmişse onunla altı ay kadar bir süre konuşmamalıdır. Yani buradaki dehr altı ayı ifade eder. Eğer bu dehr kadar konuşmayacağına yemin ederse, ebediyen onunla konuşmaması gerekir. Şayet kişi karşısındaki bireyle uzun bir süre konuşmayacağına yemin etmişse, onunla bir ay bir

---

(**لأنه قد فعل خيرا مما نذر، وإن من نذر أن يتصدق بدرهم فتصدق بثوب، أنه يجزيه - وهذا خطأ؛ لأنه لم يف بنذره.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/21.

478 Ebü'l-Hüseyn Ahmed el-Kudûrî, *Mevsûatu'l-kavaidi'l-fıkfiyye'l-mukarane et-tecrîd,* thk. Muhammed Ahmed Serac-Ali Cuma Muhammed (Kahire: Dârü's-Selâm, 1424/2004), 12/6516.

479 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/57.

480 Dehr: (دهر): Uzun zaman. Sıyamu dehir: Senenin her günü tutulan oruç. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 72.

481 (**ولأبي حنيفة هنا تخاليط عظيمة -: منها - أنه قال: من حلف أن لا يكلم فلانا زمانا، أو الزمان، أو حينا أو الحين، أو مليا، أو طويلا، فهو كله ستة أشهر، إلا أن ينوي مدة ما فله ما نوى - وروي عنه أيضا في قوله مليا: أنه شهر واحد. فإن حلف لا يكلمه دهرا؟ قال أبو حنيفة: لا أدري ما الدهر؟ وقال أبو يوسف، ومحمد: هو ستة أشهر. فإن قال: لا أكلمه الدهر؟ قال أبو يوسف: هو على الأبد. وقال محمد بن الحسن: ستة أشهر. فإن حلف أن لا يكلمه إلى بعيد - فهو أكثر من شهر. قال أبو يوسف شهر ويوم: فإن حلف أن لا يكلمه إلى قريب، فهو أقل من شهر. فإن حلف أن لا يكلمه عمرا فإن أبا يوسف قال: ستة أشهر - وروي عنه أنه واحد إلا أن ينوي مدة ما فله ما نوى.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/59.

günü kapsayacak süre kadar konuşmayacaktır. Yine kişi karşısındakiyle kısa bir süre konuşmayacağına yemin etmişse, bir aydan daha az süre onunla konuşmaz. Burada uzun veya az süre bir ay ile kıyaslanır. Aynı zamanda kişinin bir ömür kadar konuşmayacağına yemin etmesi halinde altı ay kadar konuşmaması gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun da bir bebeğin şer'an anne karnında en az kalacağı süreden alındığı anlaşılmıştır.

İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre dehr kavramının altı aya tekabül ettiğini aktarmışlardır.[482] Ulaşılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3.2. Borçlar Hukuku

Borçlar hukuku başlığı altında Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşler yirmi konuda bulunmaktadır.

3.2.1. Karz/Borç

Karz başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1205. Mesele: Borç ödemesinin ertelenmesi durumu.[483]

95. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre, mal sahibinin borç hariç tüm hakları geri vermede geciktirilmesine izin vermesi halinde, izin verdiği süre kadar bekleme zorunluluğu vardır. Bu da tahsis edilerek şayet verilen borç ölçülen veya tartılandan bir şeyse mal sahibi için verdiği geciktirme imkânı zorunlu olmaz, verilen borç bir koyun veya bir elbise ise mal sahibi hakkında verdiği geciktirme imkânı zorunlu olur.[484]

Tahkiki: Burada ilk önce borcu geri verme zamanı geldiğinde borcu verenin bu süreyi uzatma hakkına sahip olmasıyla birlikte, bu tanıdığı ek süreden vazgeçme hakkına sahip olduğu da anlaşılmaktadır. Çünkü bu ekstra verilen bir imkân olup, borç verildiğinde sözleşmede bulunan bir hak değildir. Yani borç verme bağışlama

---

[482] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 265-266; Serahsî, *el-Mebsût,* 9/16; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 4/62-63.

[483] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/84.

[484] **وقال أبو حنيفة: إن أجله في قرض لم يلزمه وكان له الرجوع، ويأخذه حالا، فإن أجله في غصب غصبه إياه أو في سائر الحقوق ـ ما عدا القرض ـ لزمه التأجيل.وهو قول محمد بن الحسن، وأبي يوسف، وروي عن أبي يوسف: أنه إن استهلك له مما يكال أو يوزن ثم أجله به فله أن يرجع في ذلك، ولا يلزمه التأجيل، فإن استهلك له شاة أو ثوبا فأجله في قيمتهما لزمه التأجيل.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/84.

akitlerindendir, bu hüküm de kadılık alanında yürütülen bir hükümden ibarettir. Dolayısıyla dini hüküm ile kadâ'î hüküm arasında ayrım yapılmadıkça bu karışıklıklar ortaya çıkmaktadır. Binaenaleyh; borç akdinin, bağışlama akdinden ibaret olmasından hareketle, bağışta da bir zorunluluk olmadığına göre borcu veren kişinin geciktirilmesine izin verdiği borcun zamanı geldiğinde, anında veya tanıdığı ek süreyi geçersiz sayarak isteme hakkına sahip olduğu sonucu çıkmaktadır. Akabinde borucun mahiyetine dikkat çekilmektedir. Verilen borç ölçülen veya tartılan cinsten olursa mal sahibi için verdiği geciktirme imkânı zorunlu olmaz. Yani kişi tanıdığı ek süreden vazgeçme hakkına sahiptir. Yapmış olduğumuz araştırmada konunun Serahsî tarafından detaylı bir şekilde ele alındığı görülmüştür.[485] Bu bilgiler neticesinde de İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.2. Havâle

Havâle[486] başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1226. Mesele: Borç ödeme işlemlerinin, üçüncü bir şahsa havâle edilmesi durumu.[487]

96. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; alacaklının havaleyi kabul eden kişiden herhangi bir surette hakkını elde etmesinin imkânsızlaşması halinde, hakkını havâleyi yapan kişiden talep edebilir.[488]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'un muhîl tarafından havâle görevi yerine getirilmez ise işlemin asıl olan kişilerle devam edeceği görüşünde olduğunu aktarmışladır.[489] Kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğunu teyit etmiş bulunmaktayız.

---

[485] Serahsî, *el-Mebsût,* 13/42-43.

[486] Havâle (حوالة): Borcu bir zimmetten diğer zimmete nakletmek (Mcl. 673) veya borcun bir kimseden diğer kimseye nakli. Havâleyi yapana "muhîl", alacaklıya "muhâlun leh", havâleyi kabul edene "muhâlun Aleyh", havale olunan şeye de "muhâlun bih" denilir. Mutlak ve mukayyet olmak üzere ikiye ayrılır. Osmanlılarda devletten herhangi bir şekilde alacağı olanlara para karşılığında muayyen mukataaları iltizam edenlerden tahsil olunmak üzere verilen yazılı emir/ müsade. Havale senedi. Şehadet. Kefaret. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 146.

[487] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/108.

[488] **وقال أبو حنيفة: إن جحد المحال عليه الحوالة ولم تقم عليه بينة وحلف: رجع الذي أحيل على المحيل بحقه، وكذلك إن مات (المحال عليه ولا مال له، وقال أبو يوسف، ومحمد: وكذلك إذا أفلس - القاضي المحال عليه وأطلقه من السجن أيضا.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/109.

[489] Serahsî, *el-Mebsût,* 20/52; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/4.

3.2.3. Kefâlet

Kefâlet[490] başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

1229. Mesele: Kefâlet konusu.[491]

97. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ölen kişi zimmetinde kalan bir borcun ödenmesi için ödenek bırakmazsa, başkası tarafından alınan ödeme sorumluluğu geçerlidir.[492]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'un ödenek bırakmadan ölen şahsın borçlarını ödeme sorumluluğunu üstlenmeyi geçerli bulduğunu aktarmıştır.[493] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

1232. Mesele: Henüz meydana gelmemiş olan bir hakkın ödeme sorumluluğunu alma.[494]

98. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; henüz meydana gelmeyen bir hakkın ödeme sorumluluğunu almak caizdir. Çünkü bu şartlı bir akittir. Şayet olmazsa herhangi bir sorumluluk alınmayacaktır. Bu hakkın tahakkuk olması durumunda sorumluluk yani tâzmin üstlenilmiş olunacaktır.[495]

Tahkiki: İmam Muhammed tarafından Ebû Yûsuf'a göre, henüz meydana gelmeyen bir hakkın ödeme sorumluluğunun alınmasının caiz olduğu aktarılmıştır.[496] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

---

490 Kefâlet (كفالة): bir şeyin mutalebesi hakkında zimmeti zimmete eklemektir. Yani bir şeyin istenmesi hususunda kendi sorumluluğunu başkasınınkine ekleyerek, onun hakkında lazım gelen mutalebe hakkını kendisi de iltizam ve taahhüt etmektir. Kefalete "zeâmet", "kabâle", "hamâle", "daman" da denir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 239.

491 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/110.

492 (**وأبو حنيفة لا يجيز ضمان دين على الميت إلا بأن يترك وفاء - فظهر فساد قولهم جملة. واحتجوا في ذلك بأن الدين قد هلك - وأجازوا الضمان على الحق المفلس - والدين قد هلك - وهذا تناقض.فإن قالوا: قد يكسب المفلس مالا؟ قلنا: وقد يطرأ للميت مال لم يكن عرف حين موته - وهذا منهم خلاف لرسول الله - صلى الله عليه وسلم - مجرد. ومن قال - بقولنا في الضمان عن الميت الذي لا يترك وفاء: مالك، وأبو يوسف، ومحمد بن الحسن، والشافعي، وأبو سليمان.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/112.

493 Serahsî, *el-Mebsût,* 20/108; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/170-171.

494 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/117.

495 (**ولا يجوز ضمان مال لم يجب بعد، كمن قال لآخر: أنا أضمن لك ما تستقرضه من فلان، أو قال له: اقترض من فلان دينارا وأنا أضمنه عنك، أو قال له: أقرض فلانا دينارا وأنا أضمنه لك ... وأجاز ما ذكرنا بطلانه: أبو حنيفة، وأبو يوسف، ومالك وعثمان البتي.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/117.

496 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 10/468-469.

3.2.4. Mallar Üzerindeki İstihkak Gasp ve Suçlar

Mallar üzerindeki istihkak, gasp ve suçlar başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

1268. Mesele: Köle veya cariyeye zarar verilmesi durumu.[497]

99. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; köle veya cariyenin hatalı olarak öldürülmesi veya zarar verilmesindeki hüküm, hatalı olarak öldüren veya zarar veren şahsın, köle veya cariyenin fiyatını ödemesini gerektirir. Bu ücret birden fazla diyeti aşsa da zarar veren şahıs tarfından ödeme yapılmalıdır.[498]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a göre köle veya cariye öldürmenin hükmü, kölenin veya cariyenin fiyatı neyse bu miktarın sahibine verilmesini gerektirmektedir. Ayrıca bir köleye veya cariyeye zarar vermenin hükmüne göre, işlenen suç kölenin veya cariyenin fiyatından ne kadar azalmasına sebebiyet vermişse bu miktarın köle veya cariyenin sahibine verilmesini gerektirmektedir. Burada dikkat çekilen husus tâzmindir. Yani zarar veya hasar neyse onun karşılanması gerekmektedir. Köle ve cariye bir meta gibi alınıp satıldığı için onlar üzerinde işlenen suçlar tâzmin hükümlerine dâhil edilmektedirler.

İmam Muhammed tarafından da Ebû Yûsuf'a, köle veya cariyelere karşı işlenenen suçlarda verilen zararın sahibine ödenmesi gerektiği görüşü atfedilmiştir.[499] Ulaşılan bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

100. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin başkasının kölesini veya cariyesini hatalı veya kasıtlı olarak öldürmesi halinde onun diyeti hür olan birinin diyetinden daha fazla olsa dâhi tam bir şekilde verilmesini gerektirir.[500]

---

[497] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/149.

[498] **قال أبو محمد: وهذا قولنا ـ وقالت طائفة: فيه ما نقص إلا أن تكون الجناية استهلاكا كقطع اليدين، أو الرجلين، أو فقء العينين، فصاحبه مخير بين أن يأخذ ما نقص من ذلك من قيمته، أو يسلمه إلى الجاني ويأخذ منه قيمته صحيحا ـ وهو قول أبي يوسف، ومحمد بن الحسن.قول أبي حنيفة ومحمد: من قتل عبدا خطأ فقيمته على العاقلة ما لم تبلغ قيمته عشرة آلاف درهم فأكثر، فليس فيه إلا عشرة آلاف درهم غير عشرة دراهم، وفي الأمة قيمتها كذلك ما لم تبلغ خمسة آلاف درهم فصاعدا، فإن بلغتها فليس فيها إلا خمسة آلاف درهم غير خمسة دراهم على العاقلة...قال أبو حنيفة وحده: وأما ما دون النفس فمن قيمتها مثل ما في الجناية، وعلى الحر من ديته، فإذا بلغ أرش ذلك من الحر، أنقص من قيمته عشرة دراهم أو خمسة دراهم هكذا جملة.ثم رجع عن الأذن والحاجب خاصة فقال: فيهما ما نقصهما فقط، فإن كانت الجناية مستهلكة فليس له إلا إمساكه، كما هو، ولا شيء له، أو إسلامه وأخذ ما كان يأخذ لو قتل خطأ.وقال أبو يوسف في قتل العبد خطأ والجناية: عليه قيمته ما بلغت ولو تجاوزت ديات ـ ووافقه محمد فيما دون النفس.واتفقوا كلهم في الجناية المستهلكة على قول أبي حنيفة الذي ذكرنا.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/151-152.

[499] İmam Muhammed, *el-Asl*, thk. Ahmed Ferid el-Mezidi, 3/640.

[500] **وأما إن قتل المرء عبدا لغيره، أو أمة عمدا أو خطأ، فقيمتهما ولا بد لسيدهما بالغة ما بلغت ... عن علي بن أبي طالب: وابن مسعود، وشريح، قالوا: ثمنه، وإن خالف دية الحر .. وأبي يوسف.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/154-155.

Tahkiki: Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilerek aktarılan görüşte, köle veya cariyeye verilen zararda, sahibine ödenecek tutar birkaç diyeti aşacak mitarda olsa bile yine ödeme yapmayı gerektirmektedir.[501] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.5. İcâre

İcâre[502] başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1291. Mesele: İşcinin veya işveren şahsın ölmesi.[503]

101. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre, kirası devam eden bir şeyin veya bir kölenin satılması halinde, satın alan kişinin bundan haberi varsa satış sahihtir. Şayet satın alan kişinin haberi yoksa ister satışı devam ettirir, isterse iptal eder.[504]

Tahkiki: Burada satılan bir şeyin veya kölenin son mülkiyeti ve yararlanma durumunun ne vaziyette olduğunu satın alana bildirilmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Konuyla alakalı İbn Âbidîn tarafından aktarılan bilgilerde de Ebû Yûsuf'a göre kirası devam eden herhangi bir şeyin satışı, alıcının durumdan haberdar olmasına bağlı kılnmaktadır. Şayet alıcı bu durumdan haberdar ise satış sahihtir. Haberdar değilse alıcı muhayyer olmaktadır. Dilerse alım işlemini tamamlar, dilerse de alımdan vazgeçer.[505] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.6. Âbık/Kaçak ve Cûalede Ödül

Âbık/kaçak ve cûalede ödül başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen dört görüş bulunmaktadır.

---

[501] Serahsî, *el-Mebsût,* 27/28-29.

[502] Menfaatin ücret karşılığında temlik edilmesini konu alan, günümüzde kira, iş ve kısmen de istisnâ akdine tekabül eden akid. bk.: Ali Bardakoğlu, "İcâre", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/379.

[503] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/184.

[504] **قال أبو محمد: وقال مالك وأبو يوسف، والشافعي: إن علم المشتري بالإجارة فالبيع صحيح، ولا يأخذ الشيء الذي اشترى إلا) بعد تمام مدة الإجارة.وكذلك العتق نافذ والهبة، وعلى المعتق إبقاء الخدمة، وتكون الأجرة في كل ذلك للبائع، والمعتق والواهب قالوا: فإن لم يعلم بالبيع، فهو مخير بين إنفاذ البيع وتكون الإجارة للبائع أو رده، لأنه لا يمتنع من الانتفاع بما اشترى - وهذا فاسد بما أوردنا آنفا.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/186-187.

[505] İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* thk. Abdülmecid Tu'me Halebî (Beyrût: Dâru'l-Marife, 1439/2018), 7/324-325.

1324. Mesele: Müşâ'ın[506] kiralanması.[507]

102. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bölünebilen veya bölünemeyen, müşterek olan bir müşûnun ortaklardan biri veya tüm ortaklarla birlikte kiraya verilmesi caizdir.[508]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından da Ebû Yûsuf'a göre bölünebilen ve bölünemeyen, müşterek olan bir müşûnun ortaklardan biri tarafından veya tüm ortaklarla birlikte kiraya verilmesinin caiz olduğu aktarılmıştır.[509] Hanefî kaynaklarında yer alan bilgiler neticesinde *el-muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1325. Mesele: Kiralanan işçinin müşterek olup olmaması farketmeksizin tâzmin yükümlülüğünün bulunmaması.[510]

103. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; iş yaptırmak üzere kiralanan işçinin, işlerinde meydana gelen hasarları müşterek olması durumunda karşılama yükümlülüğü bulunmakta, müşterek olmaması durumunda ise karşılama yükümlülüğü bulunmamaktadır.[511]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî'de Ebû Yûsuf'a göre, işlerde meydana gelen hasarı karşılama yükümlülüğü bulunan grubun müşterek işçiler olduğunu, özel olarak kiralanan işçilerin ise ödeme yükümlülüğünün bulunmadığını aktarmışlardır.[512] Ulaşılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

104. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kiralanan işçinin, yaptığı işte hasar veya kusurun ortaya çıkması halinde, işçinin bu hasara sebep olmadığına dair kanıt gelene kadar hasarı tâzmin yükümlülüğü vardır. Ancak işte zahiren bir hasar görünmüyorsa,

---

[506] Şuyû': (شيوع): yayılma, duyulma. Paydaşlık ortaklardan her birinin aralarındaki müşterek malın her bir cüzüne sirayet etmek üzere hisselerinin yayılmış olması hali. Şuyû' hali: Birden ziyade şahısların hisseleri fiilen taksim edilmeksizin bir şeye mâlik olamaları hali. Bu hal müşterek mülkiyette görülür. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 424-425.

[507] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/200.

[508] (**وإجارة المشاع جائزة فيما ينقسم، وما لا ينقسم من الشريك ومن غير الشريك، ومع الشريك ودونه - وهو قول مالك، والشافعي، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن، وأبي سليمان، وغيرهم.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/200-201.

[509] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 441*;* Serahsî, *el-Mebsût,* 16/32; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/80.

[510] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/201.

[511] (**وقالت طائفة: يضمن الأجير المشترك - وهو العام - وهو الذي استؤجر على الأعمال، ولا يضمن الخاص، وهو الذي استؤجر لمدة ما - وهو قول أبي يوسف، ومحمد بن الحسن**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/202.

[512] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,*448; Serahsî, *el-Mebsût,* 15/80; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/54.

kiralanan işçinin hasara sebep olduğuna dair güvenilir birinin kanıtı sunulana kadar tâzmin yükümlülüğü olmaz. Böyle yapılmadığı takdirde haksızlık olur.[513]

Tahkiki: İbn Âbidîn, Ebû Yûsuf'a göre işiçinin etkisiyle meydana gelen hasarı karşılama yükümlülüğünün bulunmakta olduğunu, işçinin etkisi olmaksızın meydana gelen hasarda ise ödeme yükümlülüğünün bulunmadığını aktarmıştır. Aynı zamanda konunun detaylarında ihmal durumunun söz konusu olup olmadığına da yer vermiştir.[514] Bu bilgiler ışığında İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1327. Mesele: İş yaptırmak üzere ücret tayin etmek.[515]

105. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kaçan bir kölenin üç gecelik mesafeden veya daha fazla bir mesafeden sahibine geri getirilmesinin iş değeri kırk dirhemdir. Şayet köle veya cariye bir dirhem değerinde de olsa getiren kişiye kırk dirhem verilmelidir.[516]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. Serahsî ve Mevsılî'de Ebû Yûsuf'a göre, kaçan kölenin fiyatı ne olursa olsun üç gecelik bir mesafeden köleyi bulup getiren kişiye kırk dirhem verilmesi gerektiğini aktarmıştır.[517] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş görüşün nispetinde hata olmadığı teyit edilmiştir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm iş yaptırmak üzere, önceden ücretin tayin edilmesini caiz bulmadığından Ebû Yûsuf tarafından tayin edilen ücrete şaşırmakta olduğunu ifade etmiştir.[518]

---

513 **وقالت طائفة: يضمن الصانع ما غاب عليه إلا أن يقيم بينة أنه تلف بعينه من غير فعله فلا يضمن، ولا يضمن ما ظهر أصلا،) إلا أن تقوم عليه بينة بأنه تعدى ... بل أضمن ما ظهر إلا أن تأتي بينة على أن الشيء تلف من غير فعله وتعديه، ولا أضمن ما بطن إلا أن تقوم بينة عدل بأنه هلك من تعديه، بل لعل هذا القول أحوط في النظر. وكذلك قول أبي يوسف، ومحمد بن الحسن.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/203.

514 İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* thk. Ali Muhammed Muavvid, Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd, 9/89.

515 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/204.

516 **وقال أبو حنيفة: لا يجب الجعل في شيء إلا في رد الآبق فقط ـ العبد والأمة سواء ـ فمن رد آبقا، أو آبقة من مسيرة ثلاث ليال) فصاعدا فله على كل رأس أربعون درهما، فإن ردهما من أقل من ثلاث رضخ له، ولا يبلغ بذلك أربعين درهما، فإن جاء بأحدهما من مسيرة ثلاث ليال فصاعدا، وهو يساوي أربعين درهما فأقل نقص من قيمته درهم واحد فقط.ثم رجع أبو يوسف، ومحمد بن الحسن عن هذا القول، فقال محمد: ينقص من قيمته عشرة دراهم، قال أبو يوسف: له أربعون درهما ولو لم يساو إلا درهما واحدا.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/206.

517 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 165-166; Serahsî, *el-Mebsût,* 11/16-17; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/35-36.

518 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/207.

3.2.7. Müzâraa ve Mugârese

Müzâraa[519] ve mugârese[520] başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen üç görüş bulunmaktadır.

1330.Mesele: Arazinin herhangi bir şey karşılığında kiraya verilmesinin hükmü.[521]

106. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir arazinin ekilip ondan çıkarılan mahsullerin belli bir oranda ortaklar arasında paylaşılması caizdir. Aynı zamanda bir arazinin ekilmesi üzere kiraya verilmesinin caiz olması ile birlikte, kira ücreti altın, gümüş, araziden çıkarılan mahsuller dışında miktarı belirlenen yemek ve ticaret mallarıdan biri de olabilir.[522]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, müzâraanın caiz olduğunu dair rivayetler mevcuttur. İmam Muhammed ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre müzâraanın caiz olduğunu aktarmıştır. Aynı zamanda kiraya verilen arazinin kira ücretinin miktarı belirlenen yemek ve ticaret mallarından biriyle de ödenebileceğini aktarmıştır.[523] Zikredilen bilgiler ışığında Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinin doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

107. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir arazinin kiralanması veya muhâbere (müzâraa)[524] üzerine bir ziraat ortaklığı kurulması caizdir.[525]

Tahkiki: Önceki görüştede belirttiğimiz gibi Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, müzâraanın caiz olduğuna dair rivayetler mevcuttur. İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'a göre muhâbere (müzâraa) üzerine bir ziraat

---

[519] Müzâraa (مُزارعة): Arazi bir taraftan, emek de diğer taraftan olmak üzere yapılan ziraat ortaklığı. Çıkacak ürün aralarında belirlenen oran dahilinde paylaşılır. (bk. Mcl. 1431). Buna "muhâbere", "muhâkale" de denir. Nevevî, ortaklıkta tohum tarla sahibine ait olursa muzâre'a, tohum emek sahibine olursa muhâbere deneceğini söyler. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 357-358.

[520] Boş araziye fidan dikmek üzere kurulan emek-tarla ortaklığı. bk.: Hüseyin Kayapınar, "Muğarese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/371.

[521] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/211.

[522] **واتفق أبو حنيفة، ومالك، والشافعي، وأبو يوسف، ومحمد، وزفر، وأبو سليمان على جواز كراء الأرض، واختلفوا فيه أيضا، (وفي المزارعة فأجاز كل من ذكرنا - حاشا مالكا وحده - كراء الأرض بالذهب، والفضة، وبالطعام المسمى كيله في الذمة - ما لم يشترط أن يكون مما تخرجه تلك الأرض - وبالعروض كلها.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/217.

[523] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 188; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 469; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/74.

[524] Serahsî, *el-Mebsût,* 23/2.

[525] **ومن ادعى أن الإباحة التي قد تيقنا بطلانها قد عادت فهو مبطل وعليه الدليل، ولا يجوز ترك اليقين بالدعوى الكاذبة، وليس إلا (تغليب النهي، فبطل الكراء جملة، والمخابرة جملة، أو تغليب الإباحة، فيثبت الكراء جملة، والمخابرة جملة، كما يقول أبو يوسف، ومحمد، وغيرهما.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/221.

ortaklığı kurulmasının caiz olduğunu aktarmıştır.[526] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

108. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; arazinin kira ücreti, ticaret mallarıyla ödenebildiği gibi garanti edilen her şeyin ve araziden çıkarılan mahsulün üçte biri veya dörtte biri ile de olabilir.[527]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. İmam Muhammed, Serahsî ve Merğınânî de Ebû Yûsuf'a kiraya verilen arazinin kira ücretinin miktarı belirlenen yemek ve ticaret mallarından biriyle de ödenebileceğini aktarmışlardır.[528] Aktarılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3.2.8. Ürün Üzerine Muamele

Ürün üzerine muamele başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1344. Mesele: Bahçe-emek ortaklığının (müsâkât) sünnet olması.[529]

109. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ağaçların bakımının alanın sorumluluğunda olması şartıyla, sonunda elde edilecek mahsulün başta anlaşılan oranlarda paylaşılması işlemine dayanan ortaklık caizdir.[530]

Tahkiki: Serahsî ve Merğınânî, Ebû Yûsuf'un müsâkât ortaklığının caiz olduğunu kabul ettiğini aktarmıştır.[531] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3.2.9. İhyâ-ı Mevât ve İktâ

İhyâ-ı mevât ve iktâ başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

---

[526] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 188; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 469; Serahsî, *el-Mebsût,* 23/19-21; Merğınânî, *el-Hidâye,* 7/94-95.

[527] **قال أبو محمد: فلم يبق إلا تغليب الإباحة في كرائها بكل عرض وكل شيء مضمون من طعام أو غيره، والثلث والربع كما قال (سعد بن أبي وقاص وأبو يوسف؛ ومحمد بن الحسن، وأحمد بن حنبل، وإسحاق، وغيرهم.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/224.

[528] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 188; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 469; Serahsî, *el-Mebsût,* 23/19-21; Merğınânî, *el-Hidâye,* 7/94-95.

[529] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/229.

[530] **ولم يجزه أبو حنيفة، ولا زفر. وأجازه ابن أبي ليلى، وسفيان الثوري، والأوزاعي، وأبو يوسف، ومحمد، والشافعي، ومالك، (وأحمد، وأبو سليمان، وغيرهم.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/229.

[531] Serahsî, *el-Mebsût,* 23/101; Merğınânî, *el-Hidâye,* 7/110.

1348. Mesele: İhyâ-ı mevâtın durumu.[532]

110. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kim bir araziyi ihyâ ederse yani ziraate elverişli hale getirirse bu arazi, ihyâ edenin mülkü sayılır. Hâkimin izni gerekmemektedir. Arazinin mevât sayılıp sayılmamasının ölçüsü ise; bir kişinin mevât arazinin şehre en yakın kenarında durup bağırmasına rağmen şehirdekiler tarafından sesinin duyulmamasına bağlıdır. Sesi hangi yerden duyulursa mevât arazinin sahibi olabilmesi için o bölge hâkiminden izin alması gerekmektedir.[533]

Tahkiki: İmam Muhammed, Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre ölü arazinin ihyâ ve imar eden kişinin mülkü sayılacağını nakletmiştir. Bir arazinin mevât hükmüne dâhil edilebilmesi için de şehrin dışında olması gerekir. Dolayısıyla bu arazinin şehrin dışında bir yerde olup olmadığından emin olmak için buna bir sınır ve ölçü getirilmiştir. Sınır da bu arazinin şehre en yakın kenarından bağırılması halinde şehirdekiler tarafından sesin duyulmamasına bağlanmıştır. Yine nakledilen bilgiler mevât sayılan arazinin hâkimin izni olmadan da ihyâ edilebileği yönündedir. Bunun yanında şehir içindeki mevât arazileri ihyâ edip, sahip olabilmek için kişinin bölge hâkiminden izin alması gerekir.[534] Aktarılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm burada Ebû Yûsuf'un görüşünü eleştirerek bu konuda yaptığı ayrımın delilsiz bir ayrım olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bu hüküm İbn Hazm'a göre batıl ve geçersizdir.[535]

3.2.10. İkrar

İkrar başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1379. Mesele: Tek bir ikrar ile öldürme veya çalma gibi tüm hadler sabit olur.[536]

111. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hırsızlıktaki el kesme haddi, zanlı olan kişinin bizzat kendisinin çaldığını iki defa ikrar etmesiyle sabit olur.[537]

---

[532] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/233.

[533] **وقال أبو يوسف: من أحيا الموات فهو له، ولا معنى لإذن الإمام، إلا أن حد الموات عنده ما إذا وقف المرء في أدنى المصر إليه) ثم صاح لم يسمع فيه، فما سمع فيه الصوت لا يكون إلا بإذن الإمام.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/233.

[534] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 311; Serahsî, *el-Mebsût,* 23/166-167; Merğınânî, *el-Hidâye,* 7/245-246; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/66-67.

[535] **(وكذلك تقسيم أبي يوسف، والحسن بن حي ففاسد أيضا؛ لأنه قول بلا برهان، فهو ساقط.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/235.

[536] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/254.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten; hırsızlıktaki el kesme haddinin, zanlı olan kişinin bizzat kendisinin çaldığını iki defa ikrar etmesiyle haddin sabit olacağı anlaşılmaktadır. Buradaki iki ikrar aslında İbn Hazm'ın da belirttiği gibi şahitlik yerine sayılmıştır.

Bu durum Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında ve aynı zamanda İmam Muhammed ve Merğınânî'nin eserlerinde; Ebû Yûsuf'a göre hırsızlık suçunda el kesme haddinin uygulanabilmesi, hırsızın bu suçu işlediğini iki defa ikrar etmesi şartına bağlı olduğu aktarılmıştır. Buradaki ikrar sayısı şahitlerin sayısına kıyas edilerek belirlenmiştir.[538] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3.2.11. Hacr/Kısıtlama

Hacr başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

1395. Mesele: Ölme ihtimali olan bir kişinin, verdiği sadakalarının, hibelerinin ve ıtklarının nasıl değerlendirileceği konusu.[539]

112. Görüş: Ebû Hanîfe'ye göre; ölme ihtimali olan hastanın, borçlu olduğu kişilerin bazılarının borçlarını verip diğerlerinin borçlarını vermemeye hakkı yoktur. Ayrıca hibeleri, sadakaları ve ıtkları şayet kişi o hastalık sebebiyle ölürse sülüsten sayılmaktadır. Ancak yaptığı ıtklar sülüsü geçse de gerçerlidir. Îtâk edilen sülüsü geçen miktarda istis'â[540] eder. Ölüm hastası olan kişi bu hastalıktan sonra sağlığına kavuşursa bu verdikleri ve yaptıklarının hepsi kendi sermayesinden çıkarılır. Muhasara altında kalan ve savaşın cephesinin ilk saffında duran kişiler sağlıklı kişi gibidirler. Kısas veya recim için öldürülmeye giden kişiler ise ölüm hastası hükmündedirler. Ölüm hastalığına yakalanıp bu hastalıktan ölen kişi, köle olan oğlunu satın alırsa, oğlunun fiyatı, malının sülüsünden azsa îtâk edilip babasının varisi olur. Nitekim oğlunun fiyatı, malının üçte birinden fazlaysa yine îtâk edilir ama babasının varisi olmaz ve diğer varisler gibi üçte birinden daha fazla olan miktarda istis'â eder. Ayrıca bahsi geçen kişi, öldüğü hastalıktayken cariyesinin

---

[537] **وقال الحنفيون: لا يلزم الحد في الزنى إلا بإقرار أربع مرات. وقال أبو يوسف: لا يلزم في السرقة إلا بإقرار مرتين، وأقاموا (ذلك مقام الشهادة.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/254.

[538] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 169; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 296; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/159.

[539] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/297.

[540] Yani üçte birinden daha fazla olan miktarı varislere geri verene kadar gider çalışıp kazanmaya çabalar.

oğlunun kendi çocuğu olduğunu ikrar ederse bu çocuk bu kişiye nispet edilir ve babasının varisi olur. Şayet ölüm hastalığında olan kişi bir cariye ile birlikte olup cariye hamile kalmışsa kişi öldükten sonra cariye kişinin sermayesinden bir ümmü'l-veled sayılır, onun çocuğu bu kişinin varisi olur.

Ebû Yûsuf, Ebû Hanîfe'nin görüşüne muvafıktır. Ancak onlar, oğlunu malının üçte birinden daha fazla bir miktarla satın alan kişi için; oğlu her hâlükârda babasının varisi olur ve diğer varislere vermek üzere üçte birinden daha fazla olan miktarda istis'â eder. Onlar da bu miktarı alır.

Ebû Yûsuf'un ölüm hastalıkları olarak; şiddetli ateş ile humma, zatülcenp, çölyak hastalığı vb. korkutan hastalıklarda icra edileceğini, ancak cüzzam, dört günde bir tutan nöbet (quartan fever/yüksek ateşe bağlı bir hastalık), tüberküloz hastalıklarında ve hastalığındayken gidip gelebilen kişi de bu görüş icra edilmez.[541]

Tahkiki: Burada Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki ölüm hastasının köle olan oğlunu malının üçte bir oranının üstünde satın alması. İkinci durum ise ölüm hastası iken yapmış olduğu mali beyanların vasiyet hükmünde olduğu ve üçte bir oranının gözetilmesi gerektiği ve bunun dışındaki durumlarda ise yani kişinin ölüm hastası olmaması durumunda ifade etmiş olduğu mali beyanlarının kendi sermayesenin tamamında karşılanması gerektiği vurgulanmaktadır.

Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. İmam Muhammed ve Serahsî tarafından da detaylarıyla zikrettiğimiz husus Ebû Yûsuf'a atfedilmiştir.[542] Her iki hususta da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerin doğru olduğu zikredilen kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde teyit edilmiştir.

---

[541] **وقال أبو حنيفة: ليس للمريض أن يقضي بعض غرمائه دون بعض.ورأوا محاباته في البيع، وهباته، وصدقاته، وعتقه، كل) ذلك من الثلث إن مات من ذلك المرض، إلا أن العتق ينفذ كله ويستسعى فيما لا يحمله الثلث منه، فإن أفاق من ذلك المرض نفذ كل ذلك من رأس ماله.وأما المحصور، والواقف في صف الحرب فكالصحيح. وأما الذي يقدم للقتل في قصاص، أو رجم فكالمريض.ومن اشترى ابنه في مرضه الذي مات فيه فإن خرج من ثلثه عتق وورثه، وإن لم يخرج من ثلثه عتق ولم يرثه، واستسعى فيما زاد على الثلث كسائر الورثة، فإن أقر بولد أمته في مرض موته لحق به وورثه، وإن وطئ أمة في مرض موته فحملت فهي أم ولد من رأس ماله ويرثه ولدها. ووافقه على ذلك كله أبو يوسف، ومحمد، إلا أن الذي يشتري ولده في مرضه ولا يحمله الثلث فإنهما قالا: يرثه على كل حال، ويستسعى فيما يقع من قيمته للورثة فيأخذونه. وقالوا كلهم: إنما هذا في المرض المخيف كالحمى الصالب والبرسام، والبطن، ونحو ذلك، ولم يروا ذلك في الجذام، ولا حمى الربع، ولا السل ولا من يذهب ويجيء في مرضه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/299.

[542] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 173; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 525; Serahsî, *el-Mebsût,* 28/10-11.

1401. Mesele: Buluğa ermeyen kişiye malından hiçbir şey teslim edilmemelidir.[543]

113. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi sorumlu olduğu yetimin, delinin, küçüğün veya mahcûrun malında uygun gördüğü şekilde tasarrufta bulunabilir. Nitekim kişi sorumluluğunda bulunanın malında, muhâbat yapmadan sadece maslahatı gözeterek istediği şekilde tasarrufunu, satışını, ticaretini icrâ edebilir. Ayrıca bu malı hem kendisi satın alabilir veya başkasına satabilir hem de sorumlu olduğu kişiye kendi malını satabilir veya başkasının malını ona satabilir. Çünkü yanında bulunan mal emanet sayılmaktadır. Yani kendi malını nasıl koruduysa o malı korumakla ve artırmakla mükelleftir.[544]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. Serahsî ve Mevsılî'de Ebû Yûsuf'a göre kişinin sorumlu olduğu yetimin, delinin, küçüğün veya mahcûrun malında uygun gördüğü şekilde tasarrufta bulunabileceğini aktarlarmıştır.[545] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3.2.12. Bey'/Satım Akdi

Bey'/satım akdi başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen on görüş bulunmaktadır.

3.2.12.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

1411. Mesele: Satış iki çeşittir; biri mevcut olanı, mevcut mukabilinde satmaktır. Diğer satış ise vasfı belli fakat mevcut olmayanı, peşin ya da vadeli bir şey mukabilinde satmaktır.[546]

114. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: Âmâ olan birinin satın almak istediği bir dairenin kapısına veya duvarına el değdirmesi ile görme hakkı düşer ve satış kendisi hakkında lazım olur. Bu dairede bir ayıp olmadığı zaman geri iade edemez. Bir kişi

---

543 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/324.

544 **ومن باع ما وجب بيعه لصغير، أو لمحجور غير مميز، أو لمفلس، أو لغائب بحق، أو ابتاع لهم ما وجب ابتياعه، أو باع في وصية الميت، أو ابتاع من نفسه للمحجور، أو للصغير، أو لغرماء المفلس أو للغائب، أو باع لهم من نفسه فهو سواء، كما لو ابتاع لهم من غيره، أو باع لهم من غيره ولا فرق، إن لم يحاب نفسه في كل ذلك، ولا غيره -: جاز، وإن حابى نفسه، أو غيره: بطل... ولم يأت قط نص قرآن، ولا سنة بالمنع من ابتياع ممن ينظر له لنفسه أو يشتري له من نفسه؟... وقال أبو حنيفة: لا بأكثر من القيمة جاز وأما بالقيمة فأقل فلا... وقال يبتاع لنفسه من مال يتيمه شيئا... وقال أبو حنيفة مرة أخرى: إن ابتاع منه** (**بقولنا أبو يوسف، وأبو سليمان، وسفيان الثوري في أحد قوليه** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/324-325.

545 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,*160; Serahsî, *el-Mebsût,* 22/186-187; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/19.

546 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/336.

satın aldığı şeyi gördükten sonra iade etmek isterse satıcının huzurunda olmadığı müddetçe iade hakkı olmaz.

İki kişi mevcut olmayan bir şeyi satın aldıktan sonra onu gördüklerinde onlardan biri bu şeyi iade edip diğeri ise o şeyi kabul ettiğinde iade geçerli olmaz. Ancak ikisi karşılıklı iade ettiklerinde iade geçerli olur. Vekil aracılığıyla gerçekleşen satın alma işlemlerinde alıcının görme hakkı devam eder.[547]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan hususların üç nokta ile özetlenmesi mümkündür:

1. Görme hakkı alıcının kendi görmesi ile ya da görme engelli ise dokunması ile hâsıl olur.

   İmam Muhammed ve Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşte âmâ olanın görme hakkının dokunmasıyla düşeceği aktarılmıştır.[548] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.
2. Alıcı satın aldığı şeyi gördükten sonra iade etmek isterse, iade işleminin satıcının huzurunda geçekleşmesi gerekir. Bu görüşün hatalı olduğu tespit edilmiştir. Çalışmamızda ise nispetinde hatalı olan görüşler başlığı altında yer almaktadır.
3. Alıcı kendi yerine vekilini görmeye ve kabzetmeye göndermişse Ebû Hanîfe'ye göre "Vekil asıl gibidir." kaidesi gereği alıcının görme hakkı düşer. Ebû Yûsuf'a göre ise görme hakkı alıcının kendisinin görmesiyle alakalı olduğundan vekili görse dahi kendi görme hakkı düşmez.

   İmam Muhammed ve Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşte vekil aracılığıyla yapılan satın alma işlemlerinde alıcının görme hakkının devam edeceği aktarılmıştır.[549] Bu bilgiler neticesinde

---

547 **وقال أبو يوسف: لمس الأعمى لباب الدار ولحائطها: يسقط خياره ويلزمه البيع، ولا يردها إلا من عيب. قال أبو حنيفة،) وأصحابه: وليس له أن يرد البيع إذا رأى ما ابتاع إلا بمحضر البائع، فلو اشترى اثنان شراء واحد غائبا فرأياه فرد أحدهما البيع وأجازه الآخر فلا يجوز الرد إلا أن يرداه معا. قالوا: فإن أرسل رسولا ليقبض له ما اشترى فرأى الرسول الشيء المبيع وقبضه فالمشتري باق على خياره، فلو وكل وكيلا فرأى الوكيل الشيء المبيع وقبضه فقد سقط خيار المشتري في قول أبي حنيفة، ولم يسقط عند أبي يوسف، ومحمد - وقال أبو حنيفة مرة: الخيار أيضا للبائع إذا باع ما لم ير كما للمشتري، ثم رجع عن ذلك.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/337-338.

548 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 342; Serahsî, *el-Mebsût,* 13/77.

549 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 341-342; Serahsî, *el-Mebsût,* 23/73.

el-Muhallâ'da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

1420. Mesele: Satıcının ve alıcının ihtilafa düşmesi.[550]

115. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; satıcı ve alıcının ihtilafa düşmeleri halinde ihtilaf edilen metâ hâlâ duruyorsa yani daha kullanılmamışsa veya tüketilmemişse her iki tarafın yemin etmesi şartıyla satış feshedilir. Buradaki fesih metânın varlığına ve iki tarafın anlaşmazlığına bağlıdır. Şayet metâ veya satılan şey kullanılmış veya tüketilmişse o zaman bir kanıt varsa ona göre hareket edilir. Şayet kanıt da yoksa, alıcının yemin ettikten sonra sözüne itibar edilir. Nitekim iade etme veya feshetme durumunda mağdur olan kişi alıcı olduğudan onun sözüne binaen hüküm verilir.[551]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr*'ında, aktarılan görüşle örtüşen rivayetler mevcuttur. İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a, satın alınan şey hâlâ duruyorsa her ikisi yemin eder ve satış feshedilir görüşü atfedilmiştir. Aynı zamanda satın alınan şeyin telef veya helak olması durumunda herhangi bir kanıt da bulunmuyorsa, alıcının yemini ile birlikte sözünün geçerli olacağı görüşü atfedilmiştir.[552] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün nispetinin doğru olduğu teyit edilmiştir.

1420. Mesele: Hıyâr-ı nakd[553] ile icrâ edilen satışın hükümleri.[554]

116. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; satışta iki taraftan birine, her ikisine veyahut bunlardan başka birine muhayyerlik şartı verilmesi ile yapılan satış caizdir. Bu muhayyerliğin kime verildiği belli ise kendisi karşı taraf bulunmaksızın satışı tamamlayabilir veya iade işlemlerini gerçekleştirebilir. Her iki tarafın muhayyerlik şartında anlaştıkları süre uzun veya kısa da olsa satış caizdir.

Muhayyerlik satışında alıcı, karşı taraf herhangi bir şart koşmadan da kendi rızasıyla fiyattan bir miktarını verebilir. Şayet her iki taraf belli bir miktar üzerinde şart koşmuşlarsa satış fâsid olur. Ayrıca muhayyerlik şartını koşan kişi, anlaşılan süre

---

550 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/367.

551 **وقال قوم: إن كانت السلعة قائمة تحالفا وفسخ البيع، وإن كانت قد هلكت فالقول قول المشتري مع يمينه، هذا إذا لم تكن هنالك (بينة - وهو قول حماد بن أبي سليمان، وأبي حنيفة، وأبي يوسف، ومالك .** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/368.

552 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 160; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/460; a.mlf., *el-Câmiu's-sağîr,* 339-340; Serahsî, *el-Mebsût,* 13/30; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/121.

553 Hıyâr-ı Nakd (خيار النقد): Hıyâr-ı şarttan sayılan muhayyarliktir. Satılan bir şeyin semeni muayyen zamanda satana verilmek veya satın alacak şahsa iade edilmek, semen satana verilmediği veya satın alacak olan şahsa iade edildiği takdirde satış muamelesi olmamak üzere yapılan pazarlıktan ileri gelen muhayyarlik. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 153.

554 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/370.

içerisinde ölürse satış ona lazım olur. Satılan şey muhayyerlik süresi içerisinde telef olursa şayet muhayyerlik şartı alıcıya verilmişse anlaşılan fiyat üzerinde satış ona lazım olur, ya da muhayyerlik şartının satıcıya verilmesi üzerine anlaşılmış ise satılan şeyin fiyatı değil de değeri neyse müşteri onu karşılar. Muhayyerlik şartı kime verilmiş ise o taraf karşı taraf bulunmaksızın satıştaki rıza koşulunu kendisi icra eder. Ancak satılan şeyi iade etmek isterse karşı taraf bulunmadan satılan şeyi iade edemez. Fitre zekâtını da eğer satış rıza ile tamamlanmış ise alıcının vermesi gerekmektedir. Eğer satış anlaşmazlıkla sonuçlanıp satılan şey iade edilmişse fitre zekâtını satıcının vermesi gerekmektedir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm bu görüşlerin birtakım vesveselerden ibaret olduğunu ve herhangi bir aslı veya dayanağı olmadığını ifade ederek eleştirmiştir.[555]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan hususları şu noktalar da özetleyebiliriz:

1. Muhayyerlik şartı caiz olup satıcıya, alıcıya, her ikisine veya onlardan başka bir kişiye verilebilmektedir. Ebû Yûsuf'a göre, bu koşulun belli bir süresi yoktur. Her iki taraf hangi süre üzerine anlaşırlarsa o süre geçerli olur. İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre muhayyerlik şartının caiz olduğunu, belli bir süreyle kısıtlanamayacağını aktarmıştır.[556] Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğunu teyit etmiş bulunmaktayız.
2. Fiyatın belli bir miktarını belirlenen süre içinde vermek alıcının rızasına bağlıdır. Bunda bir şartın ileri sürülmesi satışı geçersiz kılar. İbnü'l-Hümâm da şart koşulmadan ödemenin belirlenen süre zarfında verilmesinin caiz olduğunu, şart koşulursa satışın fasit olduğu

---

[555] **وقال أبو حنيفة: بيع الخيار جائز لكل واحد منهما، ولهما معا، ولإنسان غيرهما، فإن رد الذي له الخيار البيع فهو مردود، وإن) أمضاه فهو ماض، إلا أنه لا يجيز مدة الخيار أكثر من ثلاثة أيام - لكن ثلاثة أيام فأقل - فإن اشترط الخيار أكثر من ثلاثة أيام بطل البيع، فإن تبايعا بخيار ولم يذكرا مدة فهو إلى ثلاثة أيام. وخالفه أبو يوسف، ومحمد، فقالا: الخيار جائز إلى ما تعاقداه طالت المدة أم قصرت - واتفقوا في كل ما عدا ذلك - والنقد جائز عندهم في بيع الخيار بتطوع المشتري لا بشرط أصلا - فإن تشارطا النقد فسد البيع، فإن مات الذي له الخيار في مدة الخيار فقد لزمه البيع، فإن تلف الشيء في مدة الخيار -: فإن كان الخيار للمشتري فقد لزمه البيع بذلك الثمن، وإن كان الخيار للبائع فعلى المشتري قيمته لا ثمنه، وللذي له الخيار منهما إنفاذ الرضا بغير محضر الآخر، وليس له أن يرد البيع إلا بمحضر الآخر - وزكاة الفطر إن تم البيع بالرضا على المشتري، وإن لم يتم البيع بالرد على البائع. قال أبو محمد: وهذه وساوس، وأحكام لا يعرف لها أصل، وأقسام وأحكام لا تحفظ عن أحد قبله.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/370-371.

[556] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 343-344; Serahsî, *el-Mebsût,* 13/41; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/12.

görüşünü Ebû Yûsuf'a nispet etmiştir.[557] Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

3. Muhayyerlik şartını üstlenen kişinin belirlenen süre zarfında ölmesi halinde satış tamamlanmış olur. Satılan şey telef veya helak olmuşsa ve bu şart alıcıya verilmişse satış tamamlanmış olur, satıcıya verilmişse alıcı satılan şeyin değerini satıcıya vermelidir. İmam Muhammed'in Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu görüş de yukarıda yer alan bilgilerle örtüşmektedir.[558] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.
4. Ayrıca bu koşul kime verilmişse kendisi karşı taraf bulunmaksızın satışı tamamlayabilir. Bu görüşün hatalı olduğu tespit edilmiş olup, çalışmada ise nispetinde hatalı olan görüşler başlığı altında yer almaktadır.
5. İbn Hazm bu görüşleri eleştirirerek asılsız ve senedsiz olduğunu dile getirmiştir.

1425. Mesele: Mevcut olmayan şeylerin satılmasının caiz olmaması durumu.[559]

117. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; mahsullerin satışında topraktan bir şey çıkarılması caiz değildir. Şayet bu durumda alıcı ve satıcı arasında ihtilaf yaşanırsa satış batıldır. Eğer müşteri topraktan örnek mahiyetinde ürün çıkarırsa muhayyerlik ona aittir. Şayet topraktan çıkarılan miktar fazla olursa satışın tümü alıcıya lazım olur.[560]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten satıcının malının gözetildiğini görmekteyiz. Yani eğer alıcı, satıcıya malında zarar verecek olursa ve dolayısıyla ürünün örneği diye topraktan birkaç örnek çıkarırsa satış ona lazım kılınmıştır.

---

557 İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* 6/281.
558 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 343.
559 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/394.
560 **فأجاز أبو حنيفة بيع لحم الشاة مذبوحة قبل السلخ وأوجب السلخ على البائع. وأجاز بيع البر دون التبن والأكمام قبل أن يدرس) ويصفى، وجعل الدرس والتصفية على البائع. وأجاز بيع الجزر، والبصل، وغير ذلك مغيبا في الأرض. وأوجب على البائع أن يقلع منه أنموذجا قدر ما يريه المشتري فإن رضيه كان على المشتري قلع سائره - فلو أن المشتري يتولى بنفسه قلع أنموذج منه فلم يرضه لم يلزمه البيع - فلو قلع منه أكثر من أنموذج فقد لزمه البيع أحب أم كره.وقال أبو يوسف: لا أجيز البائع ولا المشتري على قلع شيء من ذلك فإن تشاحا أبطلت البيع. فإن قلع المشتري منه أقل ما يقع في المكاييل فله الخيار في إمضاء أو فسخ، فإن قلع أكثر من ذلك فقد لزمه البيع كله.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/395.

Bunun için Ebû Yûsuf bu işi en az sınırına getirerek pazarlardaki en küçük ölçeklerle sınırlandırmıştır. Alıcı bunu aşarsa satış ona lazım kılınacaktır.

Serahsî ve Mevsılî tarafından da Ebû Yûsuf'a göre toprak mahsullerinin satışında satıcının zarar görmesinin engellenmesi adına örnek olarak çıkarılacak mitarın en küçük ölçeklerle sınırlandırıldığı aktarılmıştır.[561] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm Ebû Yûsuf'un önceki görüşünü eleştirerek ürünün topraktan alınacak örnek miktarının, ölçeklerin en az miktarıyla kıyaslamasını tenkit etmiştir. Ayrıca pazardaki satıcıların ölçeklerinin farklı olduğu gibi her meyve veya sebze için farklı küçük ölçekleri de bulunmaktadır diye Ebû Yûsuf'u eleştirmiştir.[562]

1473. Mesele: Hurmanın bir çeşidinin diğer bir çeşidi mukabilinde satılması.[563]

118. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; herhangi bir meyvenin aynı meyvenin diğer bir çeşidi karşılığında veya başka bir meyve karşılığında satılması, ödemenin peşin ya da taksit olması farketmeksizin caiz değildir. Nitekim bu satış aynı çeşit ve aynı miktar karşılığında da olsa yine caiz değildir.[564]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten meyvelerin farklı çeşitleri karşılığında bir satışın icra edilmesinin caiz olmadığı görülmektedir. Örneğin yaş meyvenin, kuru meyve karşılığında veya olgunlaşmış meyvenin, olgunlaşmamış meyve karşılığında satışını yapmak caiz değildir.

İmam Muhammed ve Serahsî Ebû Yûsuf'un meyvelerin farklı çeşitleri karşılığında satılmasının caiz olmadığı görüşünü aktarmıştır.[565] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

1497. Mesele: Ayıplı malın satın alınması veya altın ve gümüşün değerinin eksik çıkması.[566]

---

[561] Serahsî, *el-Mebsût,* 13/72; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/17.
[562] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/396.
[563] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/459.
[564] **ولا يحل بيع شيء من ثمر النخل، من: البلح، والبسر، والزهو، والمكث، والحلقان، والمعو، والمعد، والثغد، والرطب بعضه) ببعض من صنفه، أو من صنف آخر منه... وهو قول مالك، والشافعي، والليث، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن... وأجاز أبو حنيفة بيع الرطب بالتمر كيلا بمثله نقدا ولم يجز متفاضلا ولا نسيئة - وقال: إنما يحرم بيع الثمر الذي في رءوس النخل خاصة (بالتمر، ولم يجز ذلك لا في العرايا ولا في غيرها.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/459.
[565] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/413; Serahsî, *el-Mebsût,* 12/185.
[566] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/509.

119. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bozdurma işleminde sahte ya da sütûkların[567] değiştirilmesi caizdir. Bu değişim belli bir sınıra, değere veya adede tabi tutulmaz.[568]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî de Ebû Yûsuf'un bozdurma işleminde sahte ya da sütûk olanların değiştirilmesinin caiz olduğu görüşünü aktarmıştır.[569] Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

1509. Mesele: Îkâle satış mıdır, satışın feshi midir?[570]

120. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ikâle, ödeme yapıldıktan sonra satıştır, ödeme yapmadan önce ise satış feshidir.[571]

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm, Ebû Yûsuf'un sahip olduğu görüşün kanıtsız bir iddia, delilsiz bir ayrım olduğunu ifade ederek batıl olduğunu belirtir.[572]

Tahkiki: Merğınânî ve Mevsılî tarafından da Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşte, îkâlenin satış işlemi tamamlandıktan sonra yapılması durumunda iade olarak kabul edildiği görülmektedir. Çünkü artık ilk satış işlemi tamamlanmış durumdadır. Şayet satış işlemi daha ödeme yapılmamış ise o zaman satış işlemi tamamlanmamış sayılır. Dolayısıyla yapılacak olan iade işlemi tamamlanmayan satış işlemini feshetmekten ibaret olur.[573] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

1571. Mesele: Musarrât[574] hayvanın hükmü.[575]

---

567 Sütûk (سُتُوق): Gümüş suyuna batırılmış değersiz veya katkısı çok kötü para. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 413.

568 **وقال أبو حنيفة: إن وجد بعد التفرق نصف الجميع فأكثر زيوفا فليس له أن يستبدل ألبتة، لكن إن رد الزيوف بطل الصرف في مقدارها من الصفقة وصح فيما سواها.وظاهر قوله أن له أن لا يرد، فإن وجدها أقل من النصف فله أن يمسك وله أن يستبدل ما وجد زائفا فقط، ولا يفارقه حتى يقبض البدل، فإن فارقه قبل القبض انتقض الصرف فيما لم يقبض ولو أنه درهم أو أكثر وصح فيما قبض ولو أنه درهم أو أقل.فإن كان الذي وجد ستوقا انتقض الصرف فقط لو لم يكن إلا درهما واحدا فأكثر وصح في باقي الصفقة ويكون هو والبائع شريكين في الدينار الذي انتقض الصفر في بعضه.قال أبو محمد: ليت شعري، أي بعض منه انتقض فيه الصرف، وأي بعض، منه صح فيه الصرف هذا المجهول والغرر بعينه، وروي عنه: أنه حد ما يستبدله مما لا يجوز فيه الاستبدال بالثلث وهذا قول لا نعلمه عن أحد قبله، وتقسيم في غاية الفساد بلا برهان، وحكم الحرام والحلال في الكثير والقليل منهما سواء، إلا أن يأتي قرآن أو سنة بفرق وتحديد فالسمع والطاعة وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: يستبدل ما وجد زائدا أو ستوقا، قل أو كثر.قال علي: هذا باطل؛ لأنه يصير ذهبا بفضة، أو بذهب، أو فضة بفضة غير يد بيد، وهذا الربا المحض وقال زفر: ينتقض الصرف ولا بد فيما وجد قل أو كثر ويصح في السالم قل أو كثر.قال علي: هذا تبعيض صفقة لم يقع العقد قط على بعضها دون بعض، فهو أكل مال بالباطل.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/510.

569 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/379-380; Serahsî, *el-Mebsût,* 12/145.

570 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/3.

571 **وقال أبو يوسف: هي بعد القبض بيع، وقبل القبض فسخ بيع.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/3.

572 **فأما تقسيم أبي يوسف فدعوى بلا برهان، وتقسيم بلا دليل، وما كان هكذا فهو باطل.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/3.

573 Merğınânî, *el-Hidâye,* 5/151-155; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/11-12.

574 Musarrât (مُصرّاة): Satış sırasında müşterinin rağbetini artırmak amacıyla, sütü bir süre sağılmayan ve böylece hile ile sütü bol gösterilen hayvan (deve koyun vb.) demektir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 344.

575 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/66.

121. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; musarrât olan hayvanı alan kişi onu iade etmeli, şayet hayvanın sütünü içmişse yanında da bir sâ' hurmanın değeri kadar ücret ödemelidir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm, Ebû Yûsuf'un seçim hakkı tanımadan direkt hayvanın iade edilmesi gerektiği yönünde verdiği hükmün Peygamberimiz'in (s.a.v.) emrine karşı olduğunu belirterek tenkit etmiştir.[576]

Tahkiki: Serahsî de Ebû Yûsuf'a göre müşterinin aldığı hayvanı iade etmesi gerektiğini, iade işleminde hayvanın sütünü içmiş olması durumunda bir sâ' hurma değerini de ödemesi gerektiğini dile getirmiştir.[577] Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.12.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüşler

122. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; alıcı, satın aldığı şeyi gördükten sonra iade etmek isterse, iade ancak satıcının huzurunda geçerli olur.[578]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Mevsılî iade işleminin sadece satıcı huzurunda geçerli olacağı görüşünün Ebû Yûsuf'un ilk görüşü olduğunu, akabinde bu görüşten vazgeçtiğini belirtmişlerdir.[579] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan bu görüşün nispetinde hata bulunduğu kanaati hâsıl olmuştur.

123. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; muhayyerlik şartı kime verilmiş ise o taraf karşı taraf bulunmaksızın satıştaki rıza koşulunu kendisi icra ettirir. Ancak satılan şeyi iade etmek isterse karşı taraf bulunmadan satılan şeyi iade edemez.[580]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî bu görüşün Ebû Yûsuf'un ilk görüşü olduğunu sonrasında bu görüşten rücû ettiğini ifade etmiştir.[581] Bu sebeple zikredilen görüşün Ebû Yûsuf'a olan nispetinin hatalı olduğu kanaatine sevk etmiştir.

3.2.13. Hibe

Hibe başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1652. Mesele: Vakıf hükümleri.[582]

---

576 (**أبو يوسف في أحد قوليه يردها وقيمة صاع من تمر - وهو أيضا خلاف أمره - عليه الصلاةوالسلام-.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/67.

577 Serahsî, *el-Mebsût,* 13/38-39.

578 (**قال أبو حنيفة، وأصحابه: وليس له أن يرد البيع إذا رأى ما ابتاع إلا بمحضر البائع،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/337.

579 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/459; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/13.

580 (**وللذي له الخيار منهما إنفاذ الرضا بغير محضر الآخر، وليس له أن يرد البيع إلا بمحضر الآخر**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 8/370-371.

581 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/459-460; Serahsî, *el-Mebsût,* 13/44-45.

124. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin kendisine veya başkasına herhangi bir şeyi vakfetmesi caizdir.[583]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşten bir kişinin kendisine veya başkasına (dilediğine) bir şeyi (ev, araba, tarla, hayvan, kuyu, arsa vs.) vakfetmesinin caiz olduğu anlaşılmaktadır.

Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî, vakfetmenin caiz olduğu yönündeki görüşü Ebû Yûsuf'a atfetmişlerdir.[584] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.14. Itk/Âzâd

Itk başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

1665. Mesele: Müşterek olunan köle veya cariyenin sahiplerinden biri tarafından âzad edilmesi.[585]

125. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kölenin insan olmasından ötürü paylara bölünemeyeceği bu sebeple de kölenin sahiplerinden biri tarafından, payının bir kısmını veya onda birini bile âzâd etmesi halinde kölenin tamamen âzâd olacağı kabul edilir.[586]

Tahkiki: İmam Muhammed, Merğınânî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'un müşterek olunan köle veya cariyenin sahiplerinden biri tarafından âzad edilmesi durumunda tamamen özgülüğüne kavuşacağı görüşünde olduğunu aktarmışlardır.[587] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu teyit edilmiştir.

126. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; âzâd eden ve edilen, birbirlerinden hiçbir şeyin geri ödenmesini talep edemez. Çünkü âzâd işlemini başlatan köle sahibinin,

---

582 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/175.

583 **وأما قولنا: جائز أن يسبل المرء على نفسه وعلى من شاء، فلقول النبي - صلى الله عليه وآله وسلم -: «ابدأ بنفسك فتصدق عليها» .وقال لعمر «تصدق بالثمرة» فصح بهذا جواز صدقته على نفسه، وعلى من شاء - وهو قول أبي يوسف، وغيره - وبالله تعالى التوفيق** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/182.

584 Serahsî, *el-Mebsût,* 12/41; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/426-427; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/40-41.

585 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/190.

586 **وروي عن أبي الزناد، وابن أبي ليلى: أنهما قالا في عبد بين ثلاثة أعتق اثنان نصيبهما منه؟ فقالا: نرى أن يضمنا عتاقه جميعا، فإن لم يكن لهما مال قوم العبد قيمة عدل فسعى العبد فيها فأداها. وهو قول سفيان الثوري، وابن شبرمة، والأوزاعي، والحسن بن حي، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن، وقد ذكرناه عن ثلاثين من الصحابة - رضي الله عنهم -.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/195.

587 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 457; Serahsî, *el-Mebsût,* 7/103; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 4/18-19.

ortaklarına verdiği her şey, kölenin âzâd olması içindir. Dolayısıyla hem kölenin hem de efendisinin birbirlerinden hiçbir şeyi talep etmeye hakları yoktur.[588]

Tahkiki: İmam Muhammed de Ebû Yûsuf'un âzâd eden ve edilenin, birbirlerinden hiçbir şeyi talep edemeyecekleri görüşünü nakletmiştir.[589] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.15. Kitâbet

Kitâbet başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1692.Mesele: Süresi belli olmayan kitâbet.[590]

127. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; mükâteb, efendisiyle anlaştıkları ücreti iki yıldızın[591] peş peşe gelip geçtiği süre zarfında ödeyemezse köleliğe geri döner.[592]

Tahkiki: İmam Muhammed, Ebû Yûsuf'a kölenin efendisiyle kitâbet karşılığında anlaştıkları şeyi vermekte âciz veya yetersiz kalması durumunda, kendisine iki yıl kadar bir mühlet verilmesi gerektiğini atfetmiştir. Bu durumda her yıl kölenin sözünü verdiği şeyi temin edip etmemesine bakılır. Mükâtebin iki yıl boyunca anlaşılan şeyi temin edememesi halinde anlaşmanın geçerliliği kalkar ve köleliğe geri döner.[593] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.16. Ferâiz/Miras

Ferâiz/miras başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

1731. Mesele: Miras taksimi.[594]

---

588 (**وأما رجوعه، أو الرجوع عليه: فإن ابن ليلى، وابن شبرمة، قالا جميعا: لا يرجع المعتق بما أدى على العبد، ويرجع العبد إذا استسعى بما أدى على الذي ابتدأ عتقه. وقال أبو يوسف، وغيره: لا رجوع لأحدهما على الآخر.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/195.

589 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 244-245.

590 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/241.

591 Fıkıh klasik kaynaklarındaki itk ve kitâbet konularına bakıldığında (bir yıldız veya iki yıldız) ifadesinin anlamından bir zaman süresi kastedilmiş olup her bir yıldızın bir yıla tekabül ettiği söylenmektedir.

592 (**عن الشعبي أن علي بن أبي طالب قال في المكاتب يعجز: إنه يعتق بالحساب - يعني بحساب ما أدى. وقال ابن أبي ليلى، والحكم بن عتيبة، والحسن بن حي، وأبو يوسف، وأحمد بن حنبل: لا يرق حتى يتوالى عليه نجمان لا يؤديهما.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/241.

593 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 457-458.

594 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/282.

128. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; dede ve kardeşler bir miras meselesinde vâris olarak gelmişlerse, kardeşler dedenin varlığıyla mirastan mahrum bırakılamaz. Dede de kardeşlerin varlığıyla mirastan mahrum bırakılamaz. Kardeşlerle birlikte dedeye de mirastan pay verilir.[595]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'un dedenin erkek kardeşler gibi değerlendirilerek mirastan pay alacağı görüşünü aktarmıştır.[596] Hanefî kaynaklarında yer alan bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.17. Vasiyet

Vasiyet başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen üç görüş bulunmaktadır.

1757. Mesele: Kişiye yerine getiremeyeceği şeyin vasiyet edilmesi.[597]

129. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ölecek olan kişi birine yaşadığı süre zarfında nafaka verilmesini vasiyet ederse, kişinin yüz yıl yaşayacağı düşünülerek, o esnada kaç yaşındaysa yüzden çıkarılır. Akabinde kişinin ömründen geriye kalanı için, kendisine özel olarak harcanacak malın üçte biri vakfedilir. Eğer daha fazla yaşarsa, kendisine vakfedilen malın üçte biri bittikten sonra ona yine nafaka verilmeye devam edilir.[598]

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm bu görüşleri mantık dışı olduğu yönünde tenkit etmektedir. Tenkit nedenini ise fiyatların sürekli değişiklik arz etmesine bağlamaktadır.[599]

---

595 **عن الأعمش عن إبراهيم قال: كان زيد بن ثابت يشرك الجد مع الإخوة والأخوات إلى الثلث، فإذا بلغ الثلث أعطاه الثلث، وكان (للإخوة والأخوات ما بقي، ويقاسم الأخ للأب، ثم يرد على أخيه، ويقاسم بالإخوة من الأب أو الأخوات من الأب الإخوة والأخوات من الأب والأم - ولا يورثهم شيئا، فإذا كان الأخ للأب والأم أعطاه النصف، وإذا كان أخوات وجد أعطاه مع الأخوات الثلث، ولهن الثلثان - وإن كانتا أختين أعطاهما النصف وله النصف، ولا يعطي أخا لأم مع الجد شيئا. قال أبو محمد: فهذا قول روي كما تسمعون عن عمر، وزيد -: وبه يقول الأوزاعي، وسفيان الثوري، ومالك، وعبيد الله بن الحسين، وأبو ثور، وأبو يوسف، ومحمد بن الحسن، والحسن اللؤلؤي، والشافعي، وأحمد بن حنبل، وأبو عبيدٍ)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/286.

596 Serahsî, *el-Mebsût,* 29/180-183; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 5/101.

597 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/322.

598 **قال أبو حنيفة: ولو أوصى لزيد بالنفقة ما عاش؟ فإن جوز الورثة ذلك وقف له جميع المال كله، وتحاص هو وسائر الموصى (لهم، إلا أن يعين الموصى لهم أن ينفق عليه من الثلث، فيوقف له الثلث خاصة، ويحاص أيضا الموصى لهم. وقال أبو يوسف: يجعل له عمر مائة سنة، ثم يوقف له الثلث خاصة ما ينفق عليه فيما بقي له من مائة سنة، فإن عاش أكثر أعطي النفقة أيضا حتى يفرغ الثلث. قال أبو محمد: وهذه وساوس لا تعقل، والأسعار تختلف اختلافا متباينا، فكيف يقدر على هذا الجنون.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/325.

599 **قال أبو حنيفة: ولو أوصى لزيد بالنفقة ما عاش؟ فإن جوز الورثة ذلك وقف له جميع المال كله، وتحاص هو وسائر الموصى (لهم، إلا أن يعين الموصى لهم أن ينفق عليه من الثلث، فيوقف له الثلث خاصة، ويحاص أيضا الموصى لهم. وقال أبو يوسف: يجعل له عمر مائة سنة، ثم يوقف له الثلث خاصة ما ينفق عليه فيما بقي له من مائة سنة، فإن عاش أكثر أعطي النفقة أيضا حتى يفرغ الثلث. قال أبو محمد: وهذه وساوس لا تعقل، والأسعار تختلف اختلافا متباينا، فكيف يقدر على هذا الجنون.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/325.

Tahkiki: Yapmış olduğumuz araştırmalarda kaynaklarda bu durumun bire bir aktarıldığını tespit edemedik. Fakat Serahsî, Ebû Yûsuf'un kaybolan birinin yaşayacağı süreyi yüz yıl olarak hesaplandığını aktarmıştır. Bununla birlikte kişinin birinin ömür boyu nafakasının karşılanması adına yapacağı vasiyette ise terekenin üçte birini geçmeyecek şekilde mal tahsis edileceği yönünde bilgilere ulaşmış bulunmaktayız.[600] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün kısmen doğru olduğu neticesine ulaşılmıştır.

1764. Mesele: Vasiyetin, malın üçte birini geçmesi durumu.[601]

130. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; vasiyet malın üçte biri geçerse ıtk önceliklidir. İkinci aşamada ise vasiyet eden kişinin söylediği vasiyetlerin hangisi önce söylenmişse sırasıyla tatbik edilir. Tabi ki bu uygulanacak vasiyetin malın üçte birini geçmemesi şartıyladır. Şayet sülüsü geçerse ilk önce ıtk sonra sırasıyla vasiyetlerin geri kalanı malın sadece üçte birinde uygulanır.[602]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, vasiyette ıtkların önceliğine dair rivayetler mevcuttur. Serahsî de yapılan vasiyette önceliğin ıtklara ait olduğunu bu durumun sülüsü geçmesi halinde de uygulanacağı görüşünü Ebû Yûsuf'a atfetmiştir. Itklar yerine getirildikten sonra bu hüküm sırasıyla sülüsü aşmayacak şekilde vasiyetteki sıralama doğrultusunda yapılmalıdır.[603] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

Fasıl: Terikeden, önce Allah'ın borçları sonra kulların hakları ödenir. Bunlardan sonra sırasıyla: Vasiyet ve miras tatbik edilir.[604]

131. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi yerine getiremedeği zekât ve hac gibi ibadetlerin yerine getirilmesini vasiyet ederse, ilk önce zekât ve hac ibadetinden başlanır, kefâretler, fidyeler ve ıtkla devam edilir. Akabinde ise vasiyetteki sıralama göz önünde bulundurularak nafileler yerine getirilir.[605]

---

[600] Serahsî, *el-Mebsût,* 11/35-36; a.mlf., *a.g.e.,* 18/4.

[601] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/333.

[602] **وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن القاضي يبدأ بالعتق في المرض أبدا على المحاباة في المرض ثم المحاباة.فإن أوصى بعتق مطلق، أو بعتق عبد في ملكه، وبمال مسمى في سبيل الله عز وجل، وبصدقة، وفي الحج، ولإنسان بعينه: تحاص كل ذلك، فما وقع للموصى له بعينه أخذه، وسائر ذلك يبدأ بما بدأ به الموصي بذكره أولا فأولا، فإذا تم الثلث فلا شيء لما بقي.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/333-334.

[603] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 173; Serahsî, *el-Mebsût,* 28/133.

[604] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/338.

[605] **وقال أبو يوسف: يبدأ بالزكاة، ثم بحجة الإسلام، ومرة قال كقول أبي حنيفة، قال: ثم بعد الزكاة والحجة المفروضة ما أوصى به من عتق في كفارة يمين، وكفارة جزاء صيد، وفدية الأذى: يبدأ بما بدأ به بذكره من ذلك في وصيته، ثم التطوع.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/339.

Tahkiki: Bu hususta Merğınânî'nin Ebû Yûsuf'a atfetmiş olduğu iki farklı görüş mevcuttur. Bunlardan ilki haccın zekâttan önce tatbik edileceği, diğeri ise zekâtın hacdan önce geleceği yönündedir. Fakat iki ibadetin de farz olduğu göz önünde bulundurulursa pek bir farklılığın olmadığı kanaatine ulaşılacaktır.[606] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.2.18. Hastanın Fiilleri

Hastanın fiilleri başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş yer almaktadır.

1768.Mesele: Bu mesele bahsedilen konuya ait olmayıp bir önceki konuyla alakalıdır.[607]

132. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi ölüm hastalığında iken malının üçte biriyle oğlunu satın alırsa, oğlu âzâd edilir ve babasının varisi olur. Şayet oğlunu alması malının üçte birini geçerse babasının mirasçısı olmakla birlikte diğer varislere düşeni vermek için uğraşmalıdır. Diğerleri de âzâd edilen kardeşlerinin elde ettiği kazançtan haklarını alırlar.[608]

Tahkiki: Serahsî de Ebû Yûsuf'un ölmek üzere olan kişinin kendi oğlunu köle olarak bulup, satın alması halinde âzâd edileceğini ve babasının varisi olacağını belirtmektedir. Bunun yanında âzâd edilen oğul, kendisinin âzâd edilmesine karşı verilen tutar malın üçte biri aşması halinde çalışıp çabalayarak varislere haklarını ödemesi gerekir.[609] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.19. Kazâ/Yargılama

Kazâ/yargılama başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

---

[606] Merğınânî, *el-Hidâye,* 8/286.
[607] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/347.
[608] (**فإن أبا حنيفة قال:... قال: والذي يقدم للقتل في قصاص أو رجم في زنى كالمريض لا يجوز فعله إلا في الثلث - قال: فإن اشترى ابنه وهو مريض؟ فإن خرج من ثلثه عتق وورثه، وإن لم يخرج من ثلثه لم يرثه.وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: بل يرثه إلا أنه يسعى فيما يقع من قيمته للورثة فيأخذونه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/352.
[609] Serahsî, *el-Mebsût,* 28/10-11.

1783.Mesele: Davacı kişinin hiçbir delili olmadığı halde, davalı kişinin yemin etmeyi de reddetmesi.[610]

133. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi kendisi hakkında delilsiz olarak iddia edilen şeyi inkâr ediyorsa, kendi beraatı için yemin etmelidir. Ancak yemin etmeyi reddederse hüküm aleyhine verilir. Yemin etmeyi reddetmesiyle kendisine isnad edilen suçu kabul etmiş sayılır. Ancak davalının, hadler hariç diğer hükümlerde nükûl[611] ile aleyhine hüküm verilir.[612]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî de davalının yemin etmeyi reddetmesi halinde had cezaları hariç diğer cezalarda aleyhine hüküm verileceği görüşünü Ebû Yûsuf'a nispet etmiştir.[613] Kaynaklarda zikredilen bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.2.20. Şahitlik

Şahitlik başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen yedi görüş bulunmaktadır.

1785. Mesele: Adil olmayan erkeklerin ve kadınların şahitlikleri konusu.[614]

134. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kısas olarak hadleri gerektiren, dinen büyük sayılan günahları işleyenin ve onuru zedeleyecek eylemlerde bulunanın şahitliği reddedilir. Aynı zamanda Ebû Yûsuf'a göre Allah'ın farz kıldığı şeyleri yerine getirmekle birlikte küçük günahları ısrarcı olmaksızın işleyenin ise şahitliği kabul edilir. Çünkü kusursuz kul yoktur.[615]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, had gerektiren suçları işleyenlerin şahitliklerinin kabul edilmeyeceğine dair rivayetler mevcuttur. Mevsılî de aynı görüşü Ebû Yûsuf'a nispet etmiş, ayrıca ısrarcı olmaksızın günah işleyen

---

610 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/372.

611 Nükûl ani'l-yemîn (نكول): Davalı ya da davacının kendisine yöneltilen yemine yanaşmaması, yemin etmekten kaçınması. Yemin etmekten kaçınan kimseye "nâkil" denir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 372.

612 **وقال زفر: أقضي في النكول في كل شيء، وفي القصاص في النفس وما دون النفس - وهو قول أبي يوسف، ومحمد في أحد قوليهما.وقالا مرة أخرى: يقضى بالنكول في كل شيء حاش القصاص في النفس وفيما دونها، فإنه يلزم الأرش والدية بالنكول في كل ذلك ولا يقص منه. وقالوا كلهم: من ادعى على آخر أنه سرق منه ما فيه القطع ولا بينة له: حلف المطلوب وبرئ، فإن نكل غرم المال ولا قطع عليه. وقالوا كلهم: لا يقضى عليه بالنكول حتى يدعوه إلى اليمين ثلاث مرات. فإن أبى وتمادى قضي عليه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/373-374.

613 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 388-389; Serahsî, *el-Mebsût,* 16/117-118.

614 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/393.

615 **قال أبو محمد: وقال أبو يوسف: من سلم من الفواحش التي تجب فيها الحدود وما يشبه ما يجب فيه الحدود من العظائم، وكان يؤدي الفرائض، وأخلاق البر فيه أكثر من المعاصي: قبلنا شهادته؛ لأنه لا يسلم عبد من ذنب.وإن كانت المعاصي أكثر من أخلاق البر رددنا شهادته.ولا نجيز شهادة من يلعب بالشطرنج ويقامر عليها.ولا من يلعب بالحمام ويطيرها.ولا من يكثر الحلف بالكذب.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/395.

kişilerin şahitliklerin kabul edileceğini aktarmıştır.[616] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1786. Mesele: Zina şahitliğinde kimlerin ve kaç kişinin kabul edilmesi gerektiği konusu.[617]

135. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kadınların şahitliği doğumla iddet süresinin bitmesinde ve istihlâlde[618] tek başına kabul edilir.[619]

Tahkiki: Kadınlar, şahitlik konusunda tek başlarına yeterli olup olmamaları ile ilgili Ebû Yûsuf'un bir kadın hamile iken eşi vefat etmişse, onun iddeti doğum yapmasıyla birlikte sona erer. Doğum yapıp yapmadığı ise ancak bir kadının şahitliği ile tespit edilebilir. Kadınların tek başlarına şahitlikleri kabul edilecek diğer bir mesele ise, bir bebeğin doğarken canlı mı veya cansız mı doğduğunu tespit edebilmesi durumudur. Bu durumda bir kadının şahitliği yeterli olmaktadır. Çünkü bebeğin canlı veya cansız doğmasına bir takım dini hükümler bina edilmektedir.

İmam Muhammed, Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre kadınların şahitliğinin sadece kadınların bilebileceği özel durumlarda geçerli sayıldığını aktarmıştır.[620] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1794. Mesele: Eşlerin boşanması ve ölümü gibi hallerde evin eşyaları ile ilgili ihtilaf yaşanması.[621]

136. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; yalnız kadınlara uygun olan eşya ve malzemeler kadına verilir. Eşyalardan geriye kalanı ise erkeğin yemini ile birlikte kendisine verilir. Ölümde ve boşanmada da hüküm aynıdır.[622]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında, ev eşyalarının paylaşımına dair rivayetler aktarılan görüşle örtüşmektedir. İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşte de sadece kadınlara has olan

---

616 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 162-163; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/141.

617 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/395.

618 Çocuğun doğduğu anda çıkardığı ses.

619 **وقال أبو حنيفة: تقبل شهادة امرأتين، ورجل في جميع الأحكام أولها عن آخرها، حاش القصاص والحدود - ويقبلن في الطلاق) والنكاح والرجعة مع رجل - ولا يقبلن منفردات: لا في الرضاع، ولا في انقضاء العدة بالولادة، ولا في الاستهلال لكن مع رجل - ويقبلن في الولادة المطلقة، وعيوب النساء منفردات.قال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: ويقبلن منفردات في انقضاء العدة بالولادة، وفي الاستهلال.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/398-399.

620 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 235-236; Serahsî, *el-Mebsût,* 16/144; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/358; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/141.

621 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/423.

622 **وقال أبو يوسف: ما كان لا يصلح إلا للنساء فإنه يقضي منه للمرأة ما يجهز به مثلها، إلا زوجها والباقي منه ومن غيره) للرجل مع يمينه - الموت والطلاق سواء في ذلك.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/424.

eşyaların kadına verileceği aktarılmıştır. Bu evin diğer eşyaları ise kocaya yemini ile birlikte verilir. Erkeğin evi geçindirmekle yükümlü olmasından dolayı ev eşyalarında daha fazla hakkı olduğu düşünülerek yeminiyle birlikte kendisine verileceği aktarılmaktadır.[623] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1796. Mesele: Hâkimin ilmi ile hüküm vermesi.[624]

137. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hadler hariç kısas ve diğer meselelerde hâkim ilmi ile hüküm vermelidir. Bu ilme kadılığa atanmadan önce ya da atandıktan sonra ulaşması fark etmez.[625]

Tahkiki: Burada hâkimin hüküm verirken bildiği malumatlarla mı, davacının deliliyle mi veya davalının yeminiyle mi hüküm vermesi gerektiği tartışılmaktadır. Serahsî de İbn Hazm'ın atfettiği gibi Ebû Yûsuf'a şer'î cezalar haricindeki tüm hükümlerde ve kısaslarda hâkimin ilmi ile hüküm vereceği görüşünü nispet etmiştir.[626] Aktarılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğunu teyit etmiş bulunmaktayız.

1814. Mesele: Âmânın şahitliğinin sağlıklı kişi gibi kabul edilebilmesi durumu.[627]

138. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi âmâ olduğunda onun şahitliğinin kabul edilebilmesi için, çevresi tarafından gerçekleştiği bilinen veya yaşanan olaylara âmâlık durumundan önce şahit olması gerekir. Aksi halde eğer şahitlik yapacağı olay kendisi âmâ olduktan sonra gerçekleşmişse bu durumda onun şahitliği kabul edilmez.[628]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşte âmânın şahitliğinin kabul edilebilmesi, çevresi tarafından gerçekleştiği bilinen veya yaşanan olaylara âmâlık durumundan önce şahit olması gerektiği nakledilmiştir.[629]

---

[623] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 157; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 239-240; Serahsî, *el-Mebsût,* 5/214; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/123-124.

[624] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/426.

[625] **(وقال مالك، وابن أبي ليلى - في أحد قوليه - وأحمد، وأبو عبيدة، ومحمد بن الحسن - في أحد قوليه: لا يحكم الحاكم بعلمه في الحدود، وسواء علمه قبل القضاء أو بعده. وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن - في أول قوليه -: يحكم بعلمه في كل شيء من قصاص وغيره، إلا في شيء أصلا...)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/427.

[626] Serahsî, *el-Mebsût,* 9/124; a.mlf., *a.g.e.,* 16/105.

[627] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/433.

[628] **(وقالت طائفة: تجوز شهادته فيما عرف قبل العمى، ولا تجوز فيما عرف بعد العمى - وهو قول الحسن البصري، وأحد قولي ابن أبي ليلى. وهو قول أبي يوسف، والشافعي، وأصحابه.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/433.

[629] Serahsî, *el-Mebsût,* 16/129; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/84.

Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1813. Mesele: [630] İki tarafın elinde bulunmayan ve delillerininde olmadığı şey hakkında ihtilaf yaşamaları.[631]

139. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; herhangi bir şey hakkında ihtilafa düşen iki kişinin birbirlerine davacı olmaları ve her ikisinin de delil sunmaları halinde, hakkında ihtilafa düşülen şeyin iki taraf arasında yarı yarıya bölünmesine hükmedilir. Şayet her ikisinin de delili olmayıp kim yemin etmekten imtina ederse hüküm aleyhine verilir. Yine her ikisinin delil getirmesi için bir zaman verilir ve kim delili önce getirirse davayı kazanmış olur. Aynı zamanda sadece bir kişiye delil getirmesi için zaman verilirse delili zamanında sunması halinde hüküm onun lehine verilir.[632]

Tahkiki: Bahsi geçen konuda İmam Muhammed tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüş de detaylarına yukarıda yer verdiğimiz görüşle örtüşmektedir.[633] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğunu teyit etmiş bulunmaktayız.

1814. Mesele: Şahitlik üzerine şahitlik yapılması durumu.[634]

140. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; şehirde bulunanın sağlığı yerinde olsada şahitliği üzerine şahitlik yapılması kabul edilir.[635]

Tahkiki: Burada şahitliği üzerine şahitlik yapılacak kişinin şehirde bulunup bulunmaması ve sağlık durumunun yerinde olup olmaması gibi durumların âlimler tarafından dikkate alındığı görülmektedir. Zikredilen görüşün Suğdî (ö. 461/1068) tarafından Ebû Yûsuf'a olan nispetinde; ilk şahitliği yapan kişinin şehirde bulunması ve sağlık durumunun da iyi olmasına (sağlığının yerinde olmasıyla tekrar şahitliğe gelme durumunun bulunması kastediliyor) rağmen kişinin şahitliği üzerine şahitlik

---

630 *el-Muhallâ*'da meselelerin numaralandırılmasıyla ilgili bir hata bulunduğu fark edilmiştir. Zira sayfa 434 'teki 1815 nolu meseleden sonraki mesele numarası 1806 olarak yazılmıştır. Sonra bu numaraya göre devam edilmiştir. Numaralandırmada 1815. meseleden sonra 1816 yazılacağına 1806 yanlışlıkla yazılmış olup böyle devam edilmiştir.

631 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/436.

632 **فقال أبو حنيفة: إذا أقام كل واحد منهما البينة ـ فسواء كان الشيء في أيديهما معا، أو لم يكن في يد واحد منهما: هو بينهما) بنصفين مع أيمانهما.وكذلك إذا لم يقيما بينة والشيء في أيديهما معا وليس في أيديهما ولا مدعي له سواهما، فأيهما نكل قضي به للذي حلف. فإن وقتت كلتا البينتين قضي به لصاحب الوقت الأول. فإن وقتت إحدى البينتين ولم توقت الأخرى قضي به بينهما. وقال أبو يوسف: قضي به للذي وقتت بينته. وقال محمد بن الحسن: بل للذي لم توقت بينته.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/438.

633 İmam Muhammed, *el-Asl*, thk. Mehmed Boynukalın, 7/598; a.mlf., *a.g.e.,* 8/76.

634 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/438.

635 **(فقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: تقبل الشهادة على شهادة الحاضر في المصر، وإن كان صحيحا.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/438.

yapılmasının caiz olduğunu kabul ettiği görülmektedir.[636] Aslında bu hükümle yalan şahitliğin önünün kesilmek istendiği açıktır. Konuyla alakalı ulaşılan bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.3. Aile Hukuku

Aile hukuku başlığı altında Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşler beş konuda bulunmaktadır. Bu konular; nikâh, radâ, zıhâr, nikâhın feshi ve talâkdır.

3.3.1. Nikâh

Nikâh başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen beş görüş bulunmaktadır.

1821. Mesele: Bir kadının velisinin izni olmadan evlenmesi.[637]

141. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; velisiz nikâh olmaz.[638]

142. Görüş: (Bir önceki görüşün devamı mahiyetindedir.) Ebû Yûsuf'a göre; velinin izni olmadan gerçekleşen nikâh akdinin geçerli sayılabilmesi için velinin onayı gerekir. Kocanın eşine denk olması halinde veli izin vermemesi halinde hâkimin izin vermesiyle nikâh geçerli hale gelir.[639]

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm Ebû Yûsuf'un görüşünü çelişkili olduğu yönünde tenkit etmektedir. Ebû Yûsuf'un "Velisiz nikâh olmaz." görüşünü takiben nispet ettiği ikinci görüşte, velisiz bir evliliğin caiz olmadığını söylemelerine rağmen velinin olmadığı evliliği caiz olduğunu kabul etmesinden dolayı çelişkili bulduğunu ifade etmektedir.[640]

Tahkiki: Burada asıl olan ve üzerine ittifak edilen görüş velisiz nikâhın caiz olmamasıdır. Fakat velisiz bir nikâh akdi sonrasında iki taraf arasında ayrıntılara dair ihtilaf ortaya çıkmaktadır. Sorun şu ki, eşler denk olduğu halde velisiz olarak gerçekleşen bir nikâh akdinden sonra velinin izni ile caiz olduğu kabul edilmektedir. Ebû Yûsuf'a göre eşler birbirlerine denk ise ve buna rağmen veli izin vermiyorsa,

---

636 Suğdî, *en-Nütef fi'l-fetâvâ,* thk. Muhammed Nebil Bahsalî (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1417/1996), 493.

637 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/451.

638 (**وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: لا نكاح إلا بولي، ثم اختلفا ،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/455.

639 (**فقال أبو يوسف: إن تزوجت بغير ولي فأجازه الولي جاز، فإن أبى أن يجيز والزوج كفؤ أجازه القاضي، ولا يكون جائزا إلا حتى يجيزه القاضي.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/455-456.

640 (**قال أبو محمد: أما قول محمد بن الحسن، وأبي يوسف: فظاهر التناقض والفساد، لأنهما نقضا قولهما " لا نكاح إلا بولي " إذ أجازا للولي إجازة ما أخبرا أنه لا يجوز.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/456.

hâkim bu evliliğe izin verme yetkisine sahiptir. Böylece bu akit caiz olur görüşündedir.

Serahsî ve Merğınânî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşte velinin izni olmadan gerçekleşen nikâh akdinin caiz olmadığı fakat böyle bir nikâhın velinin izniyle geçerli sayılacağı ifade edilmiştir. Akabinde de eşlerin birbirine denk olmasına rağmen velinin izin vermemesi durumunda hâkimin izniyle nikâh akdinin geçerli olacağı aktarılmıştır.[641] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1831. Mesele: Bir babanın küçük kızını mehr-i misilden[642] daha az bir mehir ile evlendirmesi.[643]

143. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir babanın küçük kızını mehr-i misilden daha az bir mehir ile evlendirmesi caiz değildir. Çünkü mehir kızın hakkıdır, babasının hakkı değildir. Dolaysıyla küçük kızının velisi diye onun hakkına müdahale edemez. Kızının benzeri ve dengi olan kızların mehir miktarı ne kadar ise kızını da aynı miktarda bir mehirle evlendirmelidir.[644]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî, Ebû Yûsuf'un küçük kızın mehr-i misilden daha az bir mehir ile evlendirmesinin caiz olmadığı görüşünü benimsediğini ifade etmiştir. Ayrıca küçük kız evlilik yaşına geldiğinde, babasının onun mehrini, mehr-i misilden daha az bir miktar olarak tayin etmişse kız ister bu mehri kabul eder isterse de kocasından mehr-i misili talep eder. Kocasının kabul etmesi halinde evlilik akdinin geçerliliğinin devam edeceği yoksa feshedileceği kaynaklarda yer almaktadır.[645] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1834. Mesele: Efendinin, kölesini veya cariyesini evlenmeye zorlaması.[646]

---

641 Serahsî, *el-Mebsût,* 5/10; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/31-32.

642 Mehr-i misil: (مهر المثل): Emsal mehir, kadının babası tarafından ve olmadığı takdirde memleketi ahalisinden akit tarihinde yaş, güzellik vb. özelliklerde kendisine akran ve emsâl olan kadınların mehridir. Mehir bizzat akdin kendisi ile gerekli olduğundan asıl olan da bu mehr-i misildir. Akit esnasında mehrin zikredilmemesi halinde mehr-i misil gerekir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 384.

643 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/466.

644 **(ولا يجوز للأب أن يزوج ابنته الصغيرة بأقل من مهر مثلها، ولا يلزمها حكم أبيها في ذلك وتبلغ إلى مهر مثلها ولا بد.... فإذ هو حق لها، ومن جملة مالها، ... وقولنا في ذلك هو قول الشافعي، وأبي سليمان، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن - وأجاز ذلك عليها: أبو حنيفة، وزفر، ومالك والليث.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/466-467.

645 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 171-172; Serahsî, *el-Mebsût,* 4/224.

646 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/469.

144. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; efendi, kölesini veya cariyesini istemesede zorla evlendirebilir.[647]

Tahkiki: Buradaki zorlama, efendinin mülkiyetinde olan bir şeyi meşruiyet dairesinde istediği şekilde kullanabilir kaidesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla köle ve cariye evliliği kabul etmeseler bile efendinin, onları evlendirmeye veya evlendirmemeye hakkı vardır. Serahsî de Ebû Yûsuf'un efendinin, cariyesini zorla evlendirebileceği yönündeki görüşünü aktarmıştır.[648] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğunu teyit etmiş bulunmaktayız.

1848. Mesele: Cariyenin evlenme şartıyla âzâd edilmesi.[649]

145. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; efendinin cariyesini âzâd edip onunla evlenmesi ve mehrini de âzâd edilmesine bağlı kılması caizdir. Şayet zifaf gerçekleşmeden onu boşarsa cariyenin efendisinden talep edeceği hiçbir hak yoktur.[650]

Tahkiki: İbnü'l-Hümâm ve Şeyhîzâde de Ebû Yûsuf'un, cariyenin mehrinin âzâd edilmesi olarak belirlenip, onunla evlenilmesinin caiz olduğu görüşünü benimsediğini ifade etmiştir.[651] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.3.2. Radâ'

Radâ' başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

3.3.2.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüş

1869. Mesele: Yaş itibarıyla hısımlık bağı oluşmasına sebebiyet veren emzirme.[652]

---

647 (**وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن: له أن يزوج أمته من عبده وإن كرها جميعا - وروي هذا أيضا عن أبي حنيفة.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/469.

648 Serahsî, *el-Mebsût,* 5/113.

649 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/501.

650 (**وبه إلى معمر عن عن أَبي سلمةَ بن عبد الرحمن بن عوف قال: لا بأْس أَن يعتق الرجل أَمته فَيتزوجها ويجعل عتقها صداقها.) قتادة قَال: إذا أعتق الرجل أمته وجعل عتقها مهرها ثم طلقها قبل أن يدخل بها فلا شيء لها - وابن جريج يقول: إن طلقها سعت له في نصف قيمتها - وهو قول عطاء.قال أبو محمد: ... وهو قول سفيان الثوري، والأوزاعي، والحسن بن حي، وأبي يوسف القاضي - خالف في ذلك أصحابه ووفق - والشافعي، وأحمد، وأبي ثور، وبعض أصحابنا،**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 9/506.

651 İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* 3/327-328; Şeyhîzâde, *Mema'u'l-enhur,* 1/513-514.

652 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/17.

146. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; çocuğun ilk iki yaş içerisinde emzirilmesi, evlilik yasağına sebep olur. İki yaş sonrasındaki emzirme ise hısımlık bağını oluşturmadığından evlilik yasağını teşkil etmez.[653]

Tahkiki: Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre iki yaşına kadar olan emzirmenin hısımlık bağı oluşturacağı görüşünü atfetmiştir.[654] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.3.2.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

1873. Mesele: Bir kadının zinadan, feshedilmiş veya fâsid bir evlilikten hamile kalması.[655]

147. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; zinadan gebe kalan bir kadının başkasıyla evlenmesi, anlaşma ve sözleşme açısından caizdir. Ancak doğumdan sonrasına kadar evlendiği kişi ile zifafa girmesi caiz değildir.[656]

Tahkiki: Serahsî ve Merğınânî, Ebû Yûsuf'un görüşünün zinadan gebe olan birinin yaptığı nikâh akdinin fasit olduğunu aktarmıştır.[657] Bu sebeple Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.3.3. Zıhâr

Zıhâr başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

3.3.3.1. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

1894. Mesele: Hür veya kölenin, eşine veya cariyesine "Sen bana annemin sırtı gibisin." vb. ifadeler kullanması.[658]

148. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin zıhâr kefaretini (altmış günlük orucu tutarken) yerine getirme esnasında yasağı ihlal etmesi halinde üzerinden kefaret

---

653 **عن سفيان الثوري عن أبي إسحاق الشيباني قال: سمعت الشعبي يقول: ما كان من سعوط، أو وجور أو رضاع في الحولين (فهو يحرم، وما كان بعد الحولين لم يحرم شيئا... وأبي يوسف)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/19.

654 Serahsî, *el-Mebsût,* 5/136; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/139; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/118.

655 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/27.

656 **وإن حملت المرأة من زنى، أو من نكاح فاسد مفسوخ، أو كان نكاحا صحيحا ففسخ لحق واجب، أو كانت أمة فحملت من سيدها (ثم أعتقها، أو مات عنها، فلكل من ذكرنا أن تتزوج قبل أن تضع حملها، إلا أنه لا يحل للزوج أن يطأها حتى تضع حملها،... وقد اختلف الناس فيها -: فقال أبو حنيفة، والشافعي، ومحمد بن الحسن وأبو يوسف - في أحد قوليه -: للحامل من زنى أن تتزوج، ولا يطؤها حتى تضع حملها... وقال أبو حنيفة: وإن خرجت إلينا الحربية مسلمة - وهي حامل من زوجها - فلها أن تتزوج، ولكن لا يحل له وطؤها حتى تضع حملها؟ قال أبو محمد: وهو قول أصحابنا - وقال زفر على الزانية العدة كاملة.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/27-28.

657 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 175-176; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/24-25.

658 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/49.

kalkmış olur. Nitekim kişi kefareti yerine getirmeye gücü yetseydi böyle bir ihlal yapmazdı. Haliyle bu durum kişinin kefarete güç yetiremediğinin bir göstergesidir. Bu sebeple kefaret kendisinden kalkar.[659]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*da ifade ettiğine ve Serahsî ile Merğınânî'nin naklettiklerine göre Ebû Yûsuf'un görüşü; böyle bir durumda kişiden zıhâr kefaretinin kalkmayacağı yönündedir. Haliyle kişi kefaretine kaldığı yerden devam etmelidir.[660] Bu bilgiler sebebiyle Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.3.4. Nikâhın Feshi

Nikâhın feshi başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen dört görüş bulunmaktadır.

1916. Mesele: Hayz döneminde eşlerin durumu.[661]

149. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi hayz döneminde olan eşi ile göbek üstü ve diz altı bölgelerinde istimta' edebilir. Göbek altı ve diz üstü bölgesi ise ona haramdır.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm, Ebû Yûsuf'un benimsediği görüşün herhangi bir delile dayanmadığını ifade ederek bunun terk edilmesinin vâcip olduğunu belirtmiştir.[662]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî tarafından nakledilen bilgilerde Ebû Yûsuf'a atfedilen iki farklı görüşün mevcut olduğu tespit edilmiştir. Bu görüşlerden birinin İbn Hazm tarafından atfedilen görüşle aynı doğrultuda olduğu görülmüştür.[663] Netice itibarıyla Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

---

659 **وقال أبو حنيفة: إن ظاهر بشيء لا يحل له أن ينظر إليه من أمه؟ فهو ظهار، وإن ظاهر بشيء يحل له أن ينظر إليه من أمه؟ (فليس ظهارا... وقال أبو حنيفة: إن كرر الإطعام على مسكين واحد ستين يوما أجزأه. ... وأما من شرع في الصوم فوطئ ليلا قبل أن يتمهن أو وطئ قبل أن يكفر بعتق أو بصوم؟ فروي عن أبي يوسف أنه لا يكفر، لأنه لا يستطيع على الكفارة... القول قول أبي يوسف لولا الخبر...عكرمة عن ابن عباس «أن رجلا أتى النبي - صلى الله عليه وسلم - فقال: يا رسول الله إني ظاهرت من امرأتي فوقعت عليها قبل أن أكفر؟ فقال له رسول الله - صلى الله عليه وسلم -: لا تقربها حتى تفعل ما أمر الله عز وجل.»)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/54-55.

660 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 151; Serahsî, *el-Mebsût,* 3/84; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/304-305.

661 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/76.

662 **وذهب أبو حنيفة، وأبو يوسف، ومالك، ومن قلده إلى أنه مباح له ما فوق السرة، وما تحت الركبة، ويحرم عليه ما بين السرة (والركبة)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/78.

663 Serahsî, *el-Mebsût,* 10/159; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 1/28.

1930. Mesele: Karısı zengin olan bir adamın nafakasını karşılamakta yetersiz kalması.[664]

150. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; zifaf mümkün ise kadının nafakası kocası tarafında karşılanmalıdır. Şayet zifaf mümkün değilse kadının nafakası kocasının üzerine vâcip değildir.

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm, Ebû Yûsuf'un sahip olduğu görüşü tenkit ederken, onun bu görüşünün gülünç ve çelişkili olduğu yönünde ifadeler kullanmıştır.[665]

Tahkiki: Serahsî ve Merğınânî, Ebû Yûsuf'un kocanın evlendiği kadının nafakasını karşılamasının vâcip olup olmamasını, evlendiği kadınla zifafın gerçekleşip gerçekleşememesi durumuna bağlı olduğunu ifade etmiştir.[666] Bu bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1935. Mesele: Deli, cüzzam veya ebras (Ala tenli, alaca ve baras olarak bilinen hastalık.) hastalığı bulunnan biriyle evlenilmesi.[667]

151. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kadın evlendiği kişide ebras veya cüzzam hastalığı olduğunu fark ederse, eşinden boşanmamalıdır.[668]

Tahkiki: Merğınânî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'un evlenip kocasında ağır bir hastalık olduğunu fark eden kadının boşanmaması gerektiği görüşünü aktarmıştır.[669] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1945. Mesele: Bir bilinmezlik nedeniyle iki adamın bir kadınla aynı temizlik döneminde evlenmesi.[670]

152. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; cehalet ve bilinmezlik sebebiyle aynı temizlik döneminde iki kişiyle birlikte olan kadının gebe kalması halinde, dünyaya gelen

---

[664] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/92.

[665] **(فمن ذلك أن أبا يوسف قال: في المرأة البالغة المريضة - التي لم يدخل بها زوجها - أنه لا نفقة لها عليه إذا كان مرضها يمنع من وطئها - فإن بنى بها وهي كذلك فله أن يردها ولا ينفق عليها حتى يقدر على جماعها فإن أمسكها فعليه نفقتها.قال: فإن مرضت عنده بعد أن دخل بها صحيحة - فعليه نفقتها وليس له ردها.قال: فإن بنى بالرتقاء فعليه نفقتها وليس له ردها.وهذه مناقضات طريفة في السخافة جدا.وقال: إن سجنت المرأة أو حيل بينها وبين زوجها كرها فلا نفقة لها عليه.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/93.

[666] Serahsî, *el-Mebsût,* 5/192; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/380-381.

[667] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/109.

[668] **(عن عطاء: أنه قال فيمن تزوج فلما دخل بها بدا لها منه برص أو جذام؟ قال عطاء: لا تنزع عنه - وهو قول أبي الزناد، وأبي حنيفة، وأبي يوسف وابن أبي ليلى، وسفيان الثوري، وأبي سليمان، وأصحابنا.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/113.

[669] Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/329-330; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/115.

[670] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/148.

çocuğu kendine nispet eden kişi sayısı birden fazlaysa bu sayı iki ile sınırlandırılır. Nitekim çocuğu kendine nispet eden kişilerin sayısı ikiden fazlaysa kabul edilmez.[671]

İbn Hazm tarafından yöneltilen eleştiri: İbn Hazm bu görüşün delâlet, yalan ve sapmanın ta kendisi olduğunu ifade ederek tenkit etmiş ve Resulullah'ın (s.a.v.) hadisine ittibadan uzak olduğunu ifade etmiştir.[672]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetlerde ve Serahsî ile Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşlerde; çocuğu kendine nispet eden kişi sayısının iki ile sınırlandırıldığı ve daha fazlasının kabul edilemeyeceği görülmüştür.[673] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğunu teyit etmiş bulunmaktayız.

3.3.5. Talâk

Talâk başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen on bir görüş bulunmaktadır.

3.3.5.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

1955. Mesele: Karısını üç talâkla boşayan kişinin, karısıyla tekrar evlenebilmesi için gerekli olan şartlar.[674]

153. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kadının ilk kocasına helal olmak için evlendiği ikinci kişi, kadını ilk kocasına helal kılmak niyetiyle evlenirse, kadın üç talâkla boşandığı eşine helal olmaz.[675]

Tahkiki: Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'a; bu durumda nikâhın geçerli olduğu, fakat kadının ilk kocasına helal olmadığı görüşünü atfetmiştir.[676] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

---

671 **عن زيد بن أرقم قال: «كان علي باليمن فأتى بامرأة وطئها ثلاثة في طهر واحد، فسأل اثنين: أتقران لهذا بالولد؟ فلم يقرا، ثم سأل اثنين: أتقران لهذا بالولد؟ فلم يقرا، ثم سأل اثنين، حتى فرغ، فأقرع بينهم، فألزم الولد للذي خرجت له القرعة، وجعل عليه ثلثي الدية فرفع ذلك إلى رسول الله - صلى الله عليه وسلم - فضحك حتى بدت نواجذه» .... أبا حنيفة، وأصحابه القائلين: إن ادعى الولد اثنان - وهو في أيديهما - فهو ابنهما يرثانه ويرثهما، ثم اختلفوا فافتضحوا في اختلافهم؟ كما افتضحوا في اتفاقهم في ولد ادعاه ثلاثة نفر فصاعدا فقال أبو حنيفة: هو ابنهم كلهم ولو كانوا ألفا.وقال محمد بن الحسن: يكون ابن ثلاثة ولا يكون ابن أكثر.وقال أبويوسف: لا يكون إلا ابن اثنين فقط لا ابن أكثر.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/150-151.

672 İbn Hazm, *el-Muhallâ*, 10/150-151.

673 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 158; Serahsî, *el-Mebsût,* 17/129; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/32.

674 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/180.

675 **وروينا عن الشعبي: لا بأس بالتحليل إذا لم يأمر به الزوج.وبه يقول الشافعي، وأبو ثور، قالا جميعا: المحلل - الذي يفسد نكاحه - هو الذي يعقد عليه في نفس عقد النكاح أنه إنما يتزوجها ليحلها ثم يطلقها فأما من لم يشترط ذلك عليه في عقد النكاح فهو عقد صحيح لا داخلة فيه، سواء شرط ذلك عليه قبل العقد أو لم يشترط - نوى ذلك في نفسه أو لم ينوه؟ - قال أبو ثور: وهو مأجور.وأما أبو حنيفة، وأصحابه -: فروى بشر بن الوليد عن أبي يوسف عن أبي حنيفة مثل قول الشافعي سواء سواء.وروي أيضا عن محمد بن الحسن عن أبي يوسف عن أبي حنيفة: أنه إذا نوى الثاني تحليلها للأول لم تحل له بذلك.وهو قول أبي يوسف، ومحمد.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/182.

676 Serahsî, *el-Mebsût,* 6/9-10; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/270; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/151.

1958. Mesele: Talâk lafızları.[677]

154. Görüş: İbn Hazm talâk-ı bâ'in[678] hakkında dokuz farklı görüş zikretmiştir. Bunlar içerisinde yedinci görüş, Ebû Yûsuf'a nispet edilmiş olup şu şekildedir: Talâk lafzını öfkeliyken ya da değilken, talâk konusu zikredilmediği halde eşine söylerse, kocanın niyetine bakılır; boşamaya niyet etmedim derse talâk sayılmaz. Şayet talâk-ı bâ'in veya talâk-ı ric'iden[679] bir veya iki taneye niyet ettim derse, tek bir talâk-ı ba'in sayılmaktadır. Eğer bunu talâk konusu zikredildiği halde eşine söylerse durum aynıdır. Ancak kişinin 'bu lafızla bir boşamaya niyet etmedim' demesi kabul edilmez.[680]

Tahkiki: Burada talâk-ı ba'in'in ne anlama geldiği ve nasıl bir hükme sebep olacağıyla ilgili birtakım görüşler zikredilmiştir. Ebû Yûsuf'un görüşüne göre; kişi eşine ba'in boşanma lafzını söylediğinde, şayet eşiyle tartışırken boşanma mevzusundan bahsedilmemişse o zaman kocasının boşamasında neye niyet ettiğine bakılarak hüküm verilir. Kaynaklar üzerinden yapılan araştırmalarda İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşle ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.

1968. Mesele: Sarhoş olan kişinin talâkı.[681]

155. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: sarhoş olan kişi, yaptığı tüm eylem ve telaffuz ettiği tüm lafızlardan sorumludur. Bu sebeple bunların yükümlülükleri, sarhoş olan kişiye aittir.[682]

Tahkiki: Konuyla alakalı Âlemgîriyye, Ebû Yûsuf'a göre sarhoş olan kişinin söz ve fiillerin geçerli olduğunu ve kişiye hukuki anlamda sorumluluk yüklediğini

---

677 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/187.

678 Bâin (بائن): Ayrılan, uzak düşen, koparılan. Yeni bir akit ve mehir olmaksızın dönme imkânı olmayan talâka "bâin talâk" denir. Sağ bir hayvandan koparılan parçaya da "uzv bâin" denilir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 31.

679 Talâk-ı ric'i (طلاق رجعي): Zifaftan sonra vuku bulan, sarahaten veya işareten üç sayısı veya bir bedel içermeyen, beynunete (ba'in talâka) delalet eder bir vasıf ile nitelenmeyen ve bir şeye teşbih edilmiş bulunmayan talâktır. Sarih lafızlarla olabileceği gibi kinaye lafızlarla da vuku bulabilir. Bu talâkta yeni bir nikâh icra olunmadan zevciyetin iadesi mümkündür. Evliliği derhal sona erdirmez; iddet içinde koca her an rücû edebilir. Müeccel mehir, muacceliyet (peşinlik) kazanmaz. Miras cereyan eder. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 434.

680 **وقول سابع - أنه إن قال لها ذلك في غضب أو في غير غضب، ما لم يكن في ذكرطلاق فإنه ينوي، فإن قال: لم أنو طلاقا، فليس طلاقا، وإن قال: نويت طلاقا بلا عدد، أو قال: نويت واحدة رجعية، أو قال: نويت واحدة بائنة، أو قال: نويت اثنتين رجعيتين أو بائنتين فهي في كل ذلك طلقة واحدة بائنة ولا بد، فلو كان ذلك في ذكر طلاق فكذلك سواء سواء، إلا أنه لا يصدق في قوله: لم أنو طلاقا فقط - وهو قول أبي حنيفة، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/189.

681 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/208.

682 **وقال أبو حنيفة، وأصحابه: يجوز طلاقه، وجميع أفعاله إلا الردة. وقال محمد بن الحسن: ولا إسلامه إن كان كافرا، ولا إقراره بالحدود. وقال أبو يوسف: كل ذلك له لازم. وأما من روي عنه مثل قولنا** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/209.

ifade etmiştir.[683] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1972. Mesele: Hasta olan kişinin eşini boşaması.[684]

156. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kocasının hastayken boşadığı kadın, başka biriyle evlenmediği müddetçe kocasına mirasçı olur.

Tahkiki: İkinci olarak rivayet zincirinde ismi zikredilen Ebû Yûsuf'un naklettiği görüşte; bu durumdaki kadına ölüm iddeti intakal etmediği ve kadının sadece hayzına göre iddette bekleyeceğine yer verilmiştir.[685]

Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetler ve Merğınânî ile Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşler İbn Hazm'ın aktardıklarıyla örtüşmektedir.[686]

İkinci hususla alakalı Ebû Yûsuf'un rivayet zincirinde yer aldığını ve zikredilen görüşün aslında İbn Ebû Leylâ'ya ait olduğu görülmektedir. Serahsî tarafından nakledilen bilgilerde, Ebû Yûsuf'un sened zincirinde zikredildiği hususunda doğru olduğu teyit edilmiştir.[687] Bu hususlarda Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüş ve rivayettin doğru olduğu teyit edilmiştir.

1985. Mesele: Talâk-ı ric'i ile boşanan kadının başkasıyla evlenip ayrıdıktan sonra ilk kocasıyla tekrar nikâh kıyması.[688]

157. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; ikinci eşinden ayrılan kadının ilk kocasıyla yeniden evlenmesi durumunda bu nikâh akdi yeni bir evlilik sayılmaktadır. Bununla birlikte boşanma hakkıda ilk kıyılan nikâh akidlerindeki gibi üç talâk olarak kabul edilir.[689]

Tahkiki: Merğınânî ve Mevsılî de Ebû Yûsuf'a göre kadının başkasıyla evlenmesi durumunda eski talâkların hükmünün kalkacağını belirtmiştir. Bununla

---

683 Burhanpurlu eş-Şeyh Nizâm el-Âlemgîriyye, *el-Fetâva'l-Hindiyye,* thk. Abdullatif Hasan Abdurrahman (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1421/2000), 5/499-500.

684 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/218.

685 **وقال أبو عبيد: وسمعت أبا يوسف القاضي يقول عن ابن أبي ليلى، أنه قال في المطلقة في المرض: ترثه ما لم تتزوج - وهو) قول شريك القاضي، وأحمد بن حنبل، وإسحاق، وأبي عبيد... عن سفيان الثوري أنه قال: إذا طلق الرجل امرأته - وهو مريض - فإنها تكون على أقصى العدتين إن كانت أربعة أشهر وعشرا أكثر من حيضتها أخذت بالأربعة الأشهر والعشر، وإن كان الحيض أكثر أخذت بالحيض.قال أبو محمد وهذا هو قول أبي حنيفة، ومحمد بن الحسن.وقال أبو يوسف: تتمادى على الحيض فقط، ولا تنتقل إلى عدة الوفاة.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/221.

686 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 132; Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/241-243; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/143-144.

687 Serahsî, *el-Mebsût,* 6/156.

688 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/249.

689 **عن ابن عمر، قال: نكاح جديد، وطلاق جديد. ورويناه أيضا - عن ابن مسعود - وهو قول عطاء وشريح، وإبراهيم، وأصحاب) ابن مسعود، وعبيدة السلماني، وأبي حنيفة، وزفر، وأبي يوسف.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/250.

birlikte kadının tekrardan ilk kocasıyla kıydığı nikâh akdiyle üç talâk hakının bulunduğunu ifade etmiştir.[690] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

1991. Mesele: Kadının zinadan ve ikrâhla gebe kalması.[691]

158. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: Bir kimse cariyesi doğum yaparken "Sen özgürsün." derse, sözünün söylediğin anda çocuğun başının yarısı doğmuş ise anneyle beraber çocuk da özgürdür. Şayet o söz söylediğinde çocuğun başıyla beraber vücudunun yarısıda doğmuşsa, anne özgür olmakla birlikte çocuk köledir.[692]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetler ve Muhammed tarafından Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşte; hamile olan cariyenin âzâd edilmesiyle beraber annenin parçası sayılan bebeğinde âzâd edileceğine dair bilgilerin mevcudiyeti tespit edilmiştir.[693] Bu bilgiler ışığında Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1998. Mesele: Kur'ların[694] durumu.[695]

159. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; iddet süresi en az otuz dokuz gündür ve bu süreden daha azının kabul edilmesi mümkün değildir. Ayrıca lohusa olan kadının lohusalık dönemi de en az altmış beş günden oluşmaktadır ve daha az olan bir süre kabul edilemez.[696]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a göre iddet süresinin en az otuz dokuz gün olduğu aktarılmıştır.[697] İmam Muhammed de lohusa süresinin en

---

690 Merğınânî, *el-Hidâye,* 3/271; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/151.

691 İbn Hazm, *el-Muhallâ,*10/263.

692 **قال أبو محمد: ولمحمد بن الحسن قول هاهنا نذكره - ليحمد الله تعالى سامعه على السلامة - وهو أنه قال: إذا خرج من بطن المرأة من الولد النصف فقد تمت عدتها، لا يعد في ذلك النصف: فخذاه، ولا ساقاه، ولا رجلاه، ولا رأسه - وقال أبو يوسف: من قال لأمته وهي تلد: أنت حرة فإن كانت حين قوله ذلك قد خرج نصفه الذي فيه رأسه فهي حرة والولد حر، وإن كانت قد خرج نصف بدنه سوى رأسه فالولد مملوك، وهي حرة.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/265

693 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 143-144; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 6/366.

694 Kur' (ç. akrâ', kurû'), (قرء): Kadının hem hayız dönemi hem de temizlik dönemi için kullanılır (ezdâddandır). Buna göre iddet süresi olarak belirtilen üç kur'dan maksat Hanefî ve Hanbelîlere göre üç hayız, Şâfiî ve Mâlikilere göre ise üç temizlik süresidir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 256.

695 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/272.

696 **قال أبو محمد: ثم اختلف هؤلاء، فروي عن أبي حنيفة: لا تصدق في انقضاء العدة في أقل من ستين يوما ولا تصدق النفساء في أقل من خمسة وثمانين يوما.وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن، وسفيان في أحد قوليه - ومالك - في موجب أقواله - لا تصدق في انقضاء العدة في أقل من تسعة وثلاثين يوما.قال أبو محمد: هذا أقيس على أصولهم؛ لأنه يجعلها مطلقة في آخر طهرها، ثم ثلاث حيض، كل حيضة من ثلاثة أيام - وهو أقل الحيض عندهم - وطهران، كل طهر خمسة عشر يوما - وهو أقل الطهر عندهم.واختلفوا في النفساء - فقال أبو يوسف: لا أصدقها في أقل من خمسة وستين يوما.وقال محمد بن الحسن: لا أصدقها في أقل من أربعة وخمسين يوما وساعة.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/273.

697 Serahsî, *el-Mebsût,* 3/218-219; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 3/175.

az altmış beş gün olduğu görüşünü Ebû Yûsuf'a nispet etmiştir.[698] Kaynaklarda yer alan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerin doğruluğu teyit edilmiştir.

2010. Mesele: Boşanma ve ölüm gibi nedenlerden dolayı ev eşyalarının eşler veya mirasçılar arasında paylaşılması durumu.[699]

160. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; karı, kocadan birinin köle, diğerinin hür olması durumunda ev eşyalarının hepsi, hür olanın yemini ile kendisine verilir. Ancak köle olan kişinin ticaret ile çalışmasına izin verilmişse, o zaman bir birikimi olma ihtimaliden dolayı ev eşyalarının paylaşımı hakkındaki hüküm, hür olan kişinin hükmünün aynısıdır.

Ebû Yûsuf'un diğer görüşüne göre, ihtilafa düşülen diğer durumların genelinde ise; kadına sadece kendisinin kullanabileceği ev eşyalarının verilip, geriye kalan eşyalarında kocanın yeminiyle birlikte kendisine verileceği yönündedir. Bu hüküm hem boşanmada hem de ölümde aynıdır.[700]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetler ile İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşlerin İbn Hazm'ın naklettiği bilgilerle örtüşmekte olduğu tespit edilmiştir.[701] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2014. Mesele: Hidânede[702] önceliğin kime ait olduğu konusu.[703]

161. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; küçük yaşta olan erkek ve kız çocuklarının bakımı noktasında hidâne hakkı öncelikle annenindir. Anneden sonra sırasıyla;

---

698 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/45.

699 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/312.

700 **وقول ثامن ... وقال أبو حنيفة: إن كان أحد الزوجين مملوكا والآخر حرا، فالمال كله لمن كان منهما حرا مع يمينه - وكذلك قال (أبو يوسف، ومحمد، إلا أن يكون العبد مأذونا له في التجارة فهو كالحر في حكمه في ذلك.ثم اختلفوا - فقال أبو يوسف: فإن كانا حرين، أو مكاتبين، أو مأذونين لهما في التجارة، أو أحدهما حرا والآخر مكاتبا، أو مأذونا له في التجارة، أو مسلمين، أو أحدهما، فإنه يقضى للمرأة بمثل ما تجهز به إلى زوجها، فما بقي بعد ذلك، فسواء كان مما لا يصلح إلا للرجال، أو لا يصلح إلا للنساء، أو يصلح للرجال والنساء -: فكل ذلك للرجل مع يمينه في الفرقة والموت.وقال أبو حنيفة في كل هؤلاء: ما كان من متاع الرجال فهو للرجل مع يمينه، وما كان من متاع النساء فهو للمرأة مع يمينها - هذا في الفرقة والموت، وما صلح للرجال والنساء فهو للرجال مع يمينه في الفرقة - وهو للباقي منهما أيهما كان - ووافقه على كل ذلك: محمد بن الحسن إلا في الموت، فإنه جعل ما يصلح للرجال والنساء للرجل، أو لورثته مع يمينه أو أيمانهم.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/313-314.

701 Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 157-158; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 239-240; Serahsî, *el-Mebsût,* 5/213-214; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/123-124.

702 Hadâne/ Hidâne (حضانة): Kendi işlerini görmeyecek çağdaki çocuğa, yetkili olan kimsenin muayyen süresi içinde bakması ve onu terbiye etmesi hak ve görevi. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 129.

703 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/323.

anneannenin, babaannenin, öz kız kardeşin, ana bir kız kardeşin, baba bir kız kardeşin, teyzenin, halanın hakkıdır.[704]

Tahkiki: Yapmış olduğumuz araştırmalarda konunun İmam Muhammed, Serahsî ve Mevsılî tarafından İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a nispet ettiği sıralamayla aktarılmış olduğu görülmüştür.[705] Netice itibarıyla Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinin doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

162. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; köle olan küçük yaştaki erkek veya kız çocuğun anne, baba, teyze, hala, amca, dayı, dede, nine gibi akrabalarından ayrılmaması gerekir. Nitekim akrabalarıyla birlikte değil de tek başına satılan küçük yaştaki erkek veya kız çocuğunun satışı feshedilir. Özellikle de köle olan anne ve çocuğun satışı feshedilir.[706]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Merğınânî, Ebû Yûsuf'un köle olan çocuğun, hidâne hakkı olan akrabasından ayrılmaması gerektiği görüşünü aktarmıştır. Nitekim çocuk ile hidâne sahibinin ayrı ayrı satılması durumunda satışın feshedileceği ifade edilmiştir.[707] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.3.5.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

2011. Mesele: Birden fazla kişinin çocuğu kendine nispet etmesi.[708]

163. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hayzlıyken satılan bir cariyenin satıldıktan sonra hayzının durması halinde, bu cariyede bilinen bir gebelik durumu varsa efendisi cariye doğum yapana kadar zifaf etmez. Ancak satıldıktan hemen sonra hayzı kesilirse, yeni efendisi zifaf edebilmek için en az dört ay bekler.[709]

---

704 **وقال أبو حنيفة: الأم أحق بالابن والابنة الصغيرين، ثم الجدة أم الأم ثم أم الأب، ثم الأخت الشقيقة، ثم الأخت للأم. ثم اختلف) قوله - فمرة قال: ثم الخالة، ثم الأخت للأب، ثم العمة - وبه يأخذ زفر - ومرة قال: ثم الأخت للأب، ثم الخالة، ثم العمة، وبه يأخذ أبو يوسف.ثم لم يختلف قوله في أن الخالة الشقيقة أحق من الخالة للأب، وأن الخالة للأب أحق من الخالة للأم، والخالة للأم أحق من العمة الشقيقة، والعمة الشقيقة أحق من العمة للأب، وأن العمة للأب أحق من العمة للأم.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/329.

705 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 237-239; Serahsî, *el-Mebsût,* 5/210-211; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 4/14-15.

706 **وقال أبو حنيفة: لا يفرق بين الصغير والصغيرة وبين ذوي رحمها المحرمة، فإن بيع الصغير أو الصغيرة دون ذوي رحمها أو) ذات رحمه لم يفسخ البيع. قال أبو يوسف: يفسخ في الأم والولد خاصة.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/330.

707 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/521; Merğınânî, *el-Hidâye,* 5/149.

708 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/315.

709 **واختلفوا في التي تحيض تباع فترتفع حيضتها لا من حمل يعرف بها؟ قال أبو حنيفة، وأبو يوسف: لا يطؤها حتى تمضي أربعة) أشهر. وقال محمد بن الحسن: لا يطؤها حتى يمضي عليها شهران وخمس ليال - ثم رجع فقال: لا يطؤها حتى تمضي لها أربعة أشهر وعشر ليال. وقال زفر: لا يطؤها حتى يمضي لها سنتان - وهو قول سفيان الثوري -** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/318.

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetler ile İmam Muhammed tarafından nakledilen bilgilerde iddet süresi belirtilmeden bu hususa yer verilmiştir. Serahsî tarafından ise Ebû Yûsuf'un istibrâ'ya[710] dair belirli bir süre beyan etmediği nakledilmiştir.[711] Bu bilgiler neticesinde de Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinin hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.4. Ceza Hukuku

Ceza hukuku başlığı altında Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşler beş konuda bulunmaktadır. Bu konular; öldürme, kısas ve diyet, âkıle, kasâme ve isyancıların öldürülmesi, hadler, muharibîn ve hırsızlıkdır.

3.4.1. Öldürme Kısas ve Diyet

Öldürme, kısas ve diyet başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen on iki görüş bulunmaktadır.

2021.Mesele: Akıl baliğ bir Müslümanın, zimmî ya da müste'men[712] olan birini kasıtlı ya da kasıtsız olarak öldürmesi.[713]

164. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hür olan bir Müslüman, Yahudi veya Hristiyan birini öldürürse kısas olarak o da öldürülür.[714]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetler ile Serahsî tarafından Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüş Müslüman'ın, Yahudi veya Hristiyan kişiye karşı kısas edileceği yönündedir.[715] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2022. Mesele: Kasıtlı olarak bir Müslüman'ın öldürülmesi.[716]

---

[710] İstibrâül'-eme: Cariyenin rahminde çocuk olup olmadığını anlaması için bir süre beklemesi, kendisini satın alan efendisi ile ilişki yaşamaması. Fasid akid ile ilişkide bulunulan kadının da istibrada bulunması gerekir. Diğer hallerde iddet gerekir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 207.

[711] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 144; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 2/542; Serahsî, *el-Mebsût,* 13/147-148.

[712] Müste'men (مستأمن): Hem eman isteyen hem de emana nail olan kimse. Müste'men ile aynı anlamda da kullanılır. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 345.

[713] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/347.

[714] **عن إبراهيم النخعي، قال: المسلم الحر يقتل باليهودي والنصراني - وروي عن الشعبي مثله - وهو قول ابن أبي ليلى، وعثمان (البتي، وأحد قولي أبي يوسف.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/348.

[715] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 220; Serahsî, *el-Mebsût,* 26/131.

[716] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/360.

165. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kim normalde ölüme sebebiyet vermeyecek bir alet ile öldürürse diyet ödemesi gerekir, diyeti de âkile üzerindedir.[717]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetlerle, *Kitabu'l-Harâc* adlı eserinde naklettiği bilgilerin yanında, İmam Muhammed ve Merğınânî'in eserlerinde yer vermiş olduğu bilgiler bunun kasıtlı bir öldürme sayılmayacağı yönündedir. Ayrıca bu durumda âkile tarafından diyet ödenmesi gerektiği aktarılmıştır.[718] Hanefî kaynaklarında yer alan bu bilgiler neticesinde *el-Muhallâ'*da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

166. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir cinayetin şibh-i 'amd sayılabilmesi için normal şartlarda ölüme sebebiyet vermeyecek bir aletle gerçekleşmiş olması gerekir. Bunun cezası da kısas değil, diyetir.[719]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Âsâr'*ında yer alan rivayetlerle, *Kitabu'l-Harâc* adlı eserinde naklettiği bilgilerin yanında, Merğınânî'in de detaylarına yukarıda yer verdiğimiz şibh-i 'amd ile ilgi durumu *el-Muhallâ'*da yer alan bilgilerle aynı doğrultuda aktardığı görülmüştür.[720] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2023. Mesele: Kasıtlı veya kasıtsız işlenen cinayetlerde ödenmesi gereken diyetin miktarı.[721]

167. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; diyet yüz deveden ibaret olduğu gibi bu yüz devenin değeri olan altın, gümüş, koyun, inek veya kılık elbiseyle de ödenebilir.[722]

Tahkiki: Bu durum Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında ve aynı zamanda İmam Muhammed'in eserinde; diyetin ödenmesinde esas alınan yüz deve veya

---

[717] **وشغبوا بخبر الهذليين المشهور الثابت لما فيه بأن إحداهما ضربت الأخرى بحجر - وفي بعض الروايات بعمود فسطاط فماتت) هي وجنينها فجعل رسول الله - صلى الله عليه وسلم - الغرة والدية على عاقلة الضاربة.ثم افترقوا فرقتين -: قال أبو حنيفة ومن قلده: في هذا الخبر بيان أن من قتل آخر بعصا يمات من مثلها أو بحجر يمات منه، فلا قود، ولكنه عمد خطأ على العاقلة.وقال أبو يوسف، ومحمد بن الحسن، والشافعي، وأصحابه: في هذا الخبر بيان أن من مات بما لا يمات من مثله ففيه الدية على العاقلة.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/382.

[718] Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 218; a.mlf., *Kitabu'l-Harâc,* 156; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 6/547-548; Merğınânî, *el-Hidâye,* 8/6-7.

[719] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/387.

[720] **ولم ير هو - يعني البتي - وأبو يوسف، ومحمد بن الحسن شبيه العمد، إلا من ضرب بما لا يمات من مثله - وأما ما يمات من) مثله ففيه عندهم القود - وهو قول الشافعي.والدية عندهم في شبه العمد - كما روينا آنفا عن عمر بن الخطاب، وأبي موسى الأشعري، وزيد بن ثابت، وعطاء، وطاوس، والحسن، والزهري.وممن روي عنه نحو قولنا جماعة -: كما روينا من طريق أبي بكر بن أبي شيبة عن شريك بن عبد الله عن زيد بن جبير عن جروة بن حميل عن أبيه قال: قال عمر بن الخطاب.)** Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Âsâr,* 218; a.mlf., *Kitabu'l-Harâc,* 156; Merğınânî, *el-Hidâye,* 8/7-8.

[721] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/388.

[722] **وممن قال: تكون الدية من الإبل، ومن الذهب، ومن الفضة، ومن الغنم، ومن البقر، ومن الحلل: الحسن البصري - وهو قول) سفيان الثوري وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/392.

bunun karşılığının ödenmesi şeklinde olabileceği aktarılmıştır. Nitekim buradaki maksatın gerçekleşmesi ayniyet ile olabileceği gibi aynı değerin farklı şekilde ödenmesiyle de gerçekleşebilir.[723] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2028. Mesele: Kişinin bir organa hasar vermesi.[724]

168. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; yaralama sonucunda hasar sadece bir organda meydana gelirse kısas uygulanmaz. Bu durumda organa zarar verene bir erş[725] cezası verilir. Ancak yaralama sonucunda diğer bir organın da zarar görmüş olması durumunda, ilk organdaki yaralama için kısas, bu durumdan etkilenen diğer organdaki hasar için ise erş uygulanır. Örneğin: Bir mûdıha yarasının munakkıle[726] yarasına dönüşmesi veya bir parmak ucunun kesilmesiyle tüm parmağın felç olması gibi tek bir organda meydana gelen yaralamada erş cezası uygulanır. Şayet birinin başına vurulmasıyla mûdıha olarak yaralaması sonucunda, bir gözü felç olursa veya bir parmağı kesmesi sonucunda diğer bir parmağı veya diğer bir eli felç olursa yaralayan üzerinde ilk yaralama için bir kısas diğer yarama için ise bir erş cezası uygulanır. Ayrca bir parmak ucunun kesilmesiyle tüm parmakların etkilenmesi durumunda, dişlerin bir kısmının kırılmasıyla tüm dişlerin düşmesi halinde o zaman kısas dişlerin, parmakların tamamında uygulanır.[727]

Tahkiki: Detaylarıyla zikrettiğimiz görüş İmam Muhammed ve Mevsılî tarafından da Ebû Yûsuf'a atfedilmiştir.[728] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

---

[723] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 155; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 6/551-552.

[724] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/426.

[725] Erş (ç. ürûş), (أرش): Yara. Yaralanan ve kesilen organlardan dolayı verilmesi gereken diyettir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 96.

[726] Munakkıle (منقّلة): Baştaki veya yüzdeki bir yaradır ki, kemik kırılıp yerinden oynamış veya ufalanmış olur. Hükmü diyetin onda biridir. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 333.

[727] **قال أبو حنيفة: إذا شج آخر موضحة فذهبت عيناه، أو قطعت أصبعه فشلت أصبع له أخرى، أو قطعت إحدى يديه فشلت الأخرى (ـ أيتهما كانت ـ أو قطعت أصبعه فشلت يده، أو قطع بعض أصبعه فبطلت الأصبع كلها، أو شجه موضحة فصارت منقلة، فلا قصاص في شيء من ذلك، وعليه الأرش.وقال أبو يوسف ومحمد بن الحسن صاحباه: مثل هذا في العضو الواحد كالموضحة تصير منقلة، أو قطع أنملة فشلت أصبعه، قالا: وأما إذا شج موضحة فبطلت عينه، أو قطع أصبعه فبطلت أصبع أخرى، أو يد أخرى، فعليه القصاص في الأولى، وعليه الأرش في الأخرى.وقد روي عن أبي يوسف، ومحمد، وأبي حنيفة أيضا: أنه إن قطع له أنملة فسقطت من المفصل أصبعه، أو يده كلها من المفصل أو كسر بعض سنه فسقطت السن كلها: كان القصاص في السن كلها، وفي جميع اليد، وفي جميع الأصابع، وأنه إن قطع أصبعه فسقطت الكف من نصف الساعد وبرئ فلا قصاص له، كأنه ابتدأ قطعها من نصف الساعد.وفرقوا بين الشلل والسقوط.وقال عثمان البتي: إذا فقأ عينه عمدا فذهبت العين الأخرى اقتص منه وفقئت عينا الفاقئ جميعا)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/426.

[728] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 6/560-561; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 5/40.

2079. Mesele: Öldürülen bir kişinin velileri arasında gaib birinin, küçük çocuğun ya da delinin bulunması halinde verilecek hüküm.[729]

169. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; öldürülen bir kişinin kısasını ancak onun buluğ ve temyiz ehliyetine sahip olan çocukları icra eder. Şayet çocuklardan küçük olan varsa kısas bu küçük çocular buluğa erene kadar uygulanmaz.[730]

Tahkiki: Bu durum Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında ve aynı zamanda İmam Muhammed ve Serahsî'nin eserlerinde; kısasın öldürülen kişinin tüm çocuklarının talebi üzerine uygulanacağı, bu sebeple küçük çocuklar buluğa erene kadar kısasın tatbik edilemeyeceği aktarılmıştır.[731] Nitekim kaynaklarda yer alan bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2081. Mesele: Bir kimsenin canına kast edeni affetmesi.[732]

170. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişinin bir cinayet neticesinde yaralanması, kemiğinin kırılması, başının kanaması veya bir organının kesilmesi sonucunda can çekişirken 'beni öldüreni veya yaralayını affettim' vb. ifadeleri söylemesi sonucunda, cinayeti işleyen kişiye kısas uygulanmaz. Ancak kişi ölmeden evvel diyetini de affederse affettiği miktar vasiyet ile sınırlı tutulur. Çünkü diyet aynı zamanda varislerin hakkıdır.[733]

Tahkiki: İmam Muhammed ve Serahsî de kişinin affetmesi sonucunda kısas cezasının uygulanmayacağı, diyetin ise varislerin hakkı sayılması sebebiyle vasiyete kıyas edilip belli bir mikarı düşürülerek ödeneceği görüşünü Ebû Yûsuf'a

---

[729] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/482.

[730] (**فقال أبو حنيفة: إذا كان للمقتول بنون وفيهم واحد كبير وغيرهم صغار: إن للواحد الكبير أن يقتل، ولا ينتظر بلوغ الصغار. قال: فإن كان فيهم غائب لم يكن للحاضرين أن يقتلوا حتى يقدم الغائب - وهو قول الليث بن سعد - وبه يقول حماد بن أبي سليمان. وقال مالك مثل ذلك، سواء سواء - وزاد أن المقتول إذا كان له ولد صغير، وأخ كبير، أو أخت كبيرة، فللأخ، أو للأخت أن يقتلا قودا، ولا ينتظر بلوغ الصغير، وكذلك للعصبة أيضا - وهو قول الأوزاعي.ورأى مالك: للعصبة - إذ كان الولد صغيرا - أن يصالحوا على الدية، وينفذ حكمهم.وقال ابن أبي ليلى، والحسن بن حي، وأبو يوسف، ومحمد، والشافعي: لا يستقيد الكبير من البنين حتى يبلغ الصغير - وروي هذا القول عن عمر بن عبد العزيز.قال أبو محمد: والظاهر من قولهم: أن المجنون كالصغير، فلما اختلفوا - كما ذكرنا - وجب أن ننظر فيما احتجت به كل طائفة لنعلم الحق فنتبعه: فنظرنا في قول أبي حنيفة فوجدناه ظاهر التناقض إذ فرق بين الغائب والصغير، ووجدنا حجتهم في هذا: أن الغائب لا يولى عليه، والصغير يولى عليه.قالوا: وكما كان أحد الوليين يزوج إذا كان هنالك صغير من الأولياء، فكذلك يقتل - وقالوا: قد قتل الحسن بن علي - رضي الله عنهما - عبد الرحمن بن ملجم قاتل علي، ولعلي بنون صغار وهم بحضرة الصحابة - رضي الله عنهم - دون مخالف يعرف له منهم.قال علي: أما احتجاجهم بفعل الحسن بن علي فهو لازم للشافعيين، ولمن وافق من الحنفيين: أبا يوسف، ومحمد بن الحسن.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/482-483.

[731] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,*160; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 7/8; a.mlf., *el-Câmiu's-sağîr,* 495; Serahsî, *el-Mebsût,* 26/176-177.

[732] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/486.

[733] (**قال أبو محمد: وأما المتأخرون - فإن أبا حنيفة، وزفر قالا: إذا عفا عن الجراحة العمد، أو الشجة، وعما يحدث منها فهو جائز، ولا شيء على القاتل، فإن عفا عن الجراحة، أو القطع، أو الشجة، ثم مات فعليه الدية.قال أبو يوسف، ومحمد: لا شيء على القاتل في كل ذلك - قالوا: فإن عفا عن ديته في الخطأ فذلك في الثلث.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/486.

atfetmiştir.[734] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2089. Mesele: Birine öldürme emrinin verilmesi.[735]

171. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Bir kölenin yaptığı veya yaptırdığı mali zarar kölenin âzad edilmesi halinde kendisinden tâzmin edilir. Ancak köle yaptığı veya yaptırdığı bir cinayet suçunda tâzminle yükümlü olmaz.[736]

Tahkiki: Ebû Yûsuf'a atfedilmiş olan görüşle alakalı kaynaklarda yapılan araştırmalar ve taramalar da böyle bir ayrım tespit edilememiştir.

2101. Mesele: İhmal sebebiyle başkasına zarar verilmesi.[737]

172. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kim camide otururken başka birine istemeyerek zarar verirse tâzminle yükümlü olmaz. Bununla birlikte evinden çıkan oluk sebebiyle birinin zarar görmesine veya ölmesine sebebiyet verirse tâzminle yükümlü olur. Kısaca öngörülebilecek ve oluşması engelenebilecek bir durumdan dolayı zarar hâsıl olursa kişi tâzminle yükümlü olur. Şayet öngörülebilecek bir durum değilse zarar bile hâsıl olsa kişi tâzminle yükümlü tutulmaz.[738]

Tahkiki: Bu durum Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında, İmam Muhammed ve Mevsılî'nin eserlerinde, İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği şekilde nakledilmiştir.[739]

Netice itibarıyla Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2114. Mesele: Sahibinden veya velisinden izin alınmadan çalıştırılan köle veya çocuğun ölmesi.[740]

---

[734] İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 6/594-597; a.mlf., *el-Câmiu's-sağîr,* 500-501; Serahsî, *el-Mebsût,* 26/154-155.

[735] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/508.

[736] **وقال أبو يوسف: إذا أمر عبد عبدا بإتلاف نفس أو مال، فإنه إذا أعتق الآمر لزمه المال المتلف بأمره، ولم يلزمه الدم المتلف (بأمره، كما لو أقر بجناية، أو دين في رقبة ثم أعتق فإن الدين يلزمه ولا تلزمه الجناية.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/508-509.

[737] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/525.

[738] **وأما أبو حنيفة، وأصحابه، فلهم هاهنا أقوال طريفة نذكر منها ما يسر الله تعالى: فمنها - أنه قال: من قعد في مسجد في غير صلاة فعطب به إنسان ضمن، فإن كان في صلاة لم يضمن، وإن كان في غير صلاة ضمن.وقال أبو يوسف، ومحمد: لا يضمن في كلا الوجهين.وقالوا كلهم: من أخرج من داره ميزابا فسقط على إنسان فقتله، فإن أصابه ما كان خارجا من الحائط ضمن، وإن أصابه ما كان في الحائط فلا شيء عليه، فإن جهل ما أصابه فالقياس أن لا يضمن - ولكن قالوا: ندع القياس ونستحسن فنضمنه.وإن وضع في الطريق حجرا ضمن ما أصابه.قالوا: فإن استأجر رجلا على شيء يحدثه في فنائه، فعطب به إنسان ضمن، المستأجر - فلو استأجره ليحفر في غير فنائه، فإن الضامن لما يتلف بذلك الأجير.** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 10/526.

[739] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 160-161; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 514-515; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 5/45-47.

[740] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/14.

173. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; hür bir erkek çocuk iş yaptırılmak üzere zorlanırsa, bu esnada ateşli bir hastalık sebebiyle veya aniden hayatını kaybederse, iş yaptırmak için zorlayan kişiye şer-î bir ceza uygulanmaz. Ancak bir yıldırım çarpması veya bir yılan ısırması sebebiyle hayatını kaybeden çocuğun diyeti zorlayan kişinin âkılesi tarafından ödenmelidir.[741]

Tahkiki: Zikredilen görüşteki hükmün nedeni ise kişinin yaptırdığı işten dolayı çocuğun ölmemiş olmasıdır. Ancak bir yıldırım çarpması ya da yılanın ısırması halinde çocuğun hayatını kaybetmesi, zorla çalıştırıldığı işten veya götürüldüğü yerden dolayı kaynaklanmış olur. Bu nedenle bu durumda diyet zorlayan kişinin âkılesi tarafından ödenir.

İmam Muhammed ve Serahsî'ye ait kaynaklarda Ebû Yûsuf'un görüşünün İbn Hazm'ın aktardığı şekilde olduğu görülmüştür.[742] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğru olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2119. Mesele: Yaralama suçlarında uygulanan kısas cezası sonrasında, kısası alınan kişi veya kendisine kısas uygulanan kişinin ölmesi.[743]

174. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; kişi, biri tarafından yaralanmışsa, yaralayan kişinin de kısas olarak yaralanması gerekmektedir. Ancak kısası alan kişi kendisini yaralayanı kısas olarak yaraladıktan sonra ölürse, ilk önce aldığı yaradan dolayı ölmüştür ki bu durumdaki ölümü diyet gerektirir. Dolayısıyla ilk yaralanan kişi ölürse kısas olarak yaralanan kişinin de öldürülmesi gerekmektedir. Şayet bu olayın tam tersi olursa yani kısas olarak yaralanan kişi yaralanmasından sonra ölürse zaten kendisi başkasına karşı vermiş olduğu zaradan/yaradan dolayı yaralanmıştır. Ölümü de onun sebebiyledir. Dolayısıyla kısasını alan kişiye herhangi bir şer-î ceza uygulamaz.[744]

---

741 **فإن أبا حنيفة، وأبا يوسف، ومحمد بن الحسن، قالوا: من غصب صبيا حرا فمات عنده بحمى أو فجأة فلا شيء عليه - فإن (أصابته صاعقة، أو نهشته حية: فديته على عاقلة الغاصب، وكان زفر يقول: لا يضمن في شيء من ذلك.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/15.

742 İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 7/15; Serahsî, *el-Mebsût,* 26/186.

743 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/21.

744 **قال يونس: قال ربيعة: إن مات الأول - وهو المقتص - قتل به الجارح المقتص منه - وإن مات الآخر - وهو المقتص منه - (فبحق أخذ منه كان منه التلف.وبه - يقول مالك، وعبد العزيز بن أبي سلمة، والشافعي، وأبو يوسف ومحمد بن الحسن، وأبو سليمان.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/22.

Tahkiki: Bu durum Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında ve İmam Muhammed'in eserinde İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği şekilde nakledilmiştir.[745] Netice itibarıyla Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşlerin doğruluğu teyit edilmiştir.

2128. Mesele: Hamile olan cariyeye zarar verilmesi durumu.[746]

175. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; cariyenin düşük yapmasına sebebiyet verilmesi durumunda kendisinin fiyatından bir şey eksilmediği müddetçe herhangi bir hüküm uygulanmaz.[747]

Tahkiki: Serahsî ve Kadızâde de Ebû Yûsuf'a göre kişinin cariyenin düşük yapmasına sebebiyet vermesi durumunda fiyatından bir şeyin eksilip eksilmediğinin dikkate alınacağını aktarmıştır. Şayet cariyenin fiyatından bir şey eksilirse, eksilen tutar ödenir. Aksi takdirde herhangi bir ödeme yapılmaz.[748] Bu bilgiler neticeside Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.4.2. Âkıle, Kasâme ve İsyancıların Öldürülmesi

Âkıle, kasâme ve isyancıların öldürülmesi başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen bir görüş bulunmaktadır.

2154. Mesele: Ehl-i bağyinin (isyancı) öldürülmesi.[749]

176. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Ehl-i bağyinin ellerinde bulunan silah ve kürâ' fey' olarak kabul edilir. Bu nedenle el konulan silah bölünerek beşte bir olarak tahsis edilir.[750]

Tahkiki: Ebû Yûsuf *Kitabu'l-Harâc'*ında ehl-i bağyin ellerindeki silahların fey' kapsamında değerlendirilerek el konulacağını aktarmıştır.[751] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

---

[745] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 159-160; İmam Muhammed, *el-Asl,* thk. Mehmed Boynukalın, 6/580.

[746] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/34.

[747] **(وقال أبو حنيفة، ومحمد بن الحسن، وزفر بن الهذيل: إن كان جنين الأمة ذكرا ففيه نصف عشر قيمته لو كان حيا - وإن كان أنثى ففيها عشر قيمتها لو كانت حية - قال زفر: وعليه مع ذلك ما نقص أمه - وقال أبو يوسف: لا شيء في جنين الأمة إلا أن يكون نقص أمه، ففيه ما نقصها.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/35.

[748] Serahsî, *el-Mebsût,* 26/89; Kadızâde Ahmed Şemseddin, *Netâ'icü'l-efkâr fî keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003), 10/331.

[749] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/97.

[750] **(قال أبو محمد - رحمه الله -: واختلفوا أيضا في قتال أهل البغي؟ فقال بعض أصحاب الحديث: تقسم أموالهم وتخمس - وبه قال الحسن بن حي: أموال اللصوص المحاربين مغنومة مخمسة، ما كان منها في عسكرهم.وقال أبو يوسف صاحب أبي حنيفة: ما وجد في أيدي أهل البغي من السلاح والكراع فإنه فيء يقسم ويخمس - ولم ير ذلك في غير السلاح والكراع.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/102.

[751] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 215-216.

3.4.3. Hadler

Hadler başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen beş görüş bulunmaktadır.

3.4.3.1. Nispetinde Hata Bulunmayan Görüşler

2175. Mesele: Müşâhid olunan olaya belli bir süre geçtikten sonra mahkemede şahitlik edilmesi.[752]

177. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; Zina yapıldığını gören kişilerin bir ay geçtikten sonra şahitlik yapmaları halinde hadd uygulanmaz. Bu durum hırsızlık suçunda da el kesme haddinin uygulanmayacağı yönündedir. Ancak hırsızlık yaptığına şahitlik edilen miktar neyse hırsız bununla tâzmin olur.

Aynı zamanda birinin içki içtiğine şahitlik edilirse, içki içen kişiden içki kokusu gelmesi durumunda ve sarhoşluk halinin devam etmesi halinde had uygulanır. Şahitlik içkinin kokusu veya kişinin sarhoşluğu gittikten sonra yapılırsa had uygulanmaz. Ancak sarhoş olan kişi hâkimin huzuruna çıkarılmak maksadıyla başka bir şehre götürülürken içkinin kokusu veya sarhoş olma hali giderse o zaman had uygulanır.

Bu durumlarla birlikte kazf veya yaralama suçlarına dair şahitlikte süre sınırlaması bulunmaksızın kişiye kazf haddı uygulanır ve yaralamanın hükmü olan kısas da gerekir.[753]

Tahkiki: Buradaki örnekler iki nokta şeklinde açıklanabilir. İlki yapılan suç kişinin sadece şahsıyla alakalıysa vakit geçtikten sonra yapılan şahitliklerde suçun haddı kişiye uygulanmaz.

İkinci hususda yapılan suçun zararı eğer suçu işleyen kişinin şahsından başka birine ulaşırsa, kazf ve yaralama suçlarında olduğu gibi belli bir vakit geçtikten sonra da had cezası uygulanır. Çünkü bu sefer suçun zararı başkasına dokunmuştur.

---

[752] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/144.

[753] (**قال أبو محمد ـ رحمه الله ـ: وقال أبو حنيفة، وأصحابه: إن شهد أربعة عدول أحرار مسلمون بالزنى بعد مدة فلا حد عليه.قال أبو يوسف: مقدار المدة المذكورة شهر واحد.وقالوا: إن شهد عليه عدلان مسلمان حران بسرقة بعد مدة فلا قطع عليه، لكن يضمن ما شهد عليه بأنه سرقه.ولو شهدا عليه بشرب خمر، فإن كانت الشهادة وريح الخمر توجد منه، أو وهو سكران ـ: أقيم عليه الحد ـ وإن كانت تلك الشهادة بعد ذهاب الريح أو السكر، فلا حد عليه إلا أن يكونوا حملوه إلى الإمام في مصر آخر، فزال الريح أو السكر في الطريق: فإنه يحد.ولو شهد عليه بعد مدة طويلة بقذف أو جراحة حد للقذف، ووجب عليه حكم تلك الجراحة.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/144.

Bu durum Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında ve İmam Muhammed ile Merğınânî'nin eserlerinde yer alan bilgilerle örtüşmektedir.[754] Ulaşılan bilgiler doğrultusunda Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2213. Mesele: Zina veya hizmet için kiralanan kadının durumu.[755]

178. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir şey karşılığında gerçekleşen birliktelik zinadır. Zina haddini de gerektirir.[756]

Tahkiki: Serahsî tarafından bu hususun herhangi bir ihtilaf belirtilmeksizin aktarıldığı görülmüştür.[757] Bu doğrultuda da Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün isabetli olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2215. Mesele: Kişinin mahremiyle nikâh kıyması.[758]

179. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; bir kimsenin mahremi olan bir kadınla nikâh akdi yapması haramdır. Zina sayılmaktadır. Zina haddinin uygulanması ise kişinin bu yasaktan haberdar olaması durumunda uygulanır. Şayet kişi bu durumdan haberdar değilse kendisine had uygulanmaz.[759]

Tahkiki: İbn Ebû'l-İz tarafından da Ebû Yûsuf'a kişinin mahremiyle yaptığı nikâh akidinin haram olduğu görüşü atfedilmiştir.[760] Bu bilgiler neticesinde İbn Hazm tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2236. Mesele: Başkasına ey livâta veya ey muhannes[761] diyen birinin durumu.[762]

---

754 Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 168-169; İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 277-278; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/116-117.

755 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/250.

756 **(أن امرأة جاءت إلى عمر بن الخطاب فقالت: يا أمير المؤمنين أقبلت أسوق غنما لي فلقيني رجل فحفن لي حفنة من تمر، ثم حفن لي حفنة من تمر ثم حفن لي حفنة من تمر، ثم أصابني؟ فقال عمر: ما قلت؟ فأعادت، فقال عمر بن الخطاب ويشير بيده: مهر مهر مهر - ثم تركها. ... قال أبو محمد - رحمه الله -: قد ذهب إلى هذا أبو حنيفة ولم ير الزنى، إلا ما كان مطارفة، وأما ما كان فيه عطاء أو استنجار فليس زنى ولا حد فيه.وقال أبو يوسف، ومحمد، وأبو ثور، وأصحابنا، وسائر الناس، هو زنى كله وفيه الحد.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/250.

757 Serahsî, *el-Mebsût,* 9/61; a.mlf., *a.g.e.,* 10/171.

758 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/252.

759 **(قال أبو محمد: ... وقد اختلف الناس في هذا: فقالت طائفة: من تزوج أمه أو ابنته أو حريمته أو زنى بواحدة منهن، فكل ذلك سواء، وهو كله زنى، والزواج كله زواج إذا كان عالما بالتحريم، وعليه حد الزنى كاملا، ولا يلحق الولد في العقد.وهو قول الحسن، ومالك، والشافعي، وأبي ثور، وأبي يوسف، ومحمد بن الحسن - صاحبي أبي حنيفة.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/253.

760 Sadruddîn Alî İbn Ebü'l-İz, *Kitâbü't-Tenbîh 'alâ müşkilâti'l-Hidâye,* thk. Enver Salih *Ebû* Zeyd (Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1424/2003), 4/148.

761 Muhannes/Muhannis : (مخنّث): Kadınlığa özenen ahlaksız erkek. Rasulullah bu gibilere lanet etmiştir. Yaratılıştan kadınsı olan kimseler, ellerinde olmadan yaptıklarından sorumlu olmazlar. bk.: Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 321.

762 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/283.

180. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; livâtalık yapan kişi zina yapana kıyas edilir ve kendisine zina haddi uygulanır.[763]

Tahkiki: İmam Muhammed ile Merğınânî, Ebû Yûsuf'un livâtalık yapan kişiye zina haddinin uygulanacağı görüşünü aktarmıştır.[764] Ulaşılan bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.4.3.2. Nispetinde Hata Bulunan Görüş

2239. Mesele: Kazf'a uğrayan kişinin, kazf eden kişiyi affetmesi.[765]

181. Görüş: Ebû Yûsuf'un iki görüşünden biri; kazf haddinde affın caiz olmamasıdır.[766]

Tahkiki: Serahsî tarafından aktarılan bilgilerde, Ebû Yûsuf'un kazf hususundaki bir davanın hâkime ulaşması sonrasında, davacının affının haddi düşüreceğini, hırsızlık suçunda ise düşürmeyeceğini savunduğu görülmüştür.[767] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün nispetinin hatalı olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

3.4.4. Muharibîn

Muharibîn başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

2252. Mesele: Allah'a ve Resûlüne savaş açanlarla yeryüzünde bozgunculuk etmeye çalışanlara verilecek cezalar.[768]

182. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; muharebe bir şehirde veya bir kentte olmaz. Aynı zamanda bir şehrin yakınında veya bir kentin yakınında da olmaz. Kûfe ile Hira

---

[763] **(عن إبراهيم النخعي في فعل قوم لوط؟ قال: يجلد من فعله ومن رمى به وبه... قال أبو محمد: قول إبراهيم النخعي، والشعبي: يجلد، ليس فيه بيان أنهما أرادا الحد، وقد يمكن أن يريدا جلد تعزير. وبإيجاب الحد على من رمى به يقول مالك، والشافعي. وهو الخارج على قول أبي يوسف، ومحمد بن الحسن؟ قال أبو محمد: فلما اختلفوا وجب أن ننظر في ذلك... وهو ليس عندنا زنا فلا حد في الرمي به. وأما أبو يوسف، ومحمد بن الحسن فهو عندهما زنا أو مقيس على الزنا فالحد عندهما في القذف به.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/284.

[764] İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 282; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/104.

[765] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/287.

[766] **(عن عمر بن الخطاب قال: لا عفو في الحدود عن شيء منها بعد أن تبلغ الإمام، فإن إقامتها من السنة... عن الزهري، قال: إذا بلغت الحدود السلطان فلا يحل لأحد أن يعفو عنها... وقال أبو حنيفة، وأصحابه: لا يجوز العفو عن الحد في القذف. وروي عن أبي يوسف - في أحد قوليه - وعن الشافعي، وأصحابه، وأحمد بن حنبل، وأصحابه: أن العفو في ذلك جائز قبل بلوغ الأمر إلى الإمام، وبعد بلوغه إليه.**) İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/288.

[767] Serahsî, *el-Mebsût,* 9/109; a.mlf., *a.g.e.,* 9/186.

[768] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/300.

arasında da olmaz. Daha sonra Ebû Yûsuf'tan rivayet edildiğine göre; bir şehrin ahalisine gece vaktinde apansızca savaş açılmış ise onlar muharebe hükmündedir.[769]

Tahkiki: Görüşlerin seyrinden gece ile gündüz vakitlerinde bir şehre savaşmaya gelinmesi arasında bir fark bulunup meselenin hükmüne de yansımaktadır. Savaş açanların veya başlatanların muharebe hükmünde sayılması için belli noktaların gerçekleşmesi gerekmektedir. İmam Muhammed, Merğınânî ve Mevsılî tarafından Ebû Yûsuf'a atfedilen bilgilerin İbn Hazm'ın Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşle örtüşmekte olduğu teyit edilmiştir.[770]

2260. Mesele: Muharip olanın çarmıha gerilmesi.[771]

183. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre; muharip kimseler diri olarak çarmıha gerilir, akabinde ölene kadar kendisine mızrak atılır.[772]

Tahkiki: Serahsî ve Mevsılî muharibîn çarmıha gerileceği görüşünü Ebû Yûsuf'a atfetmiştir.[773] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

3.4.5. Hırsızlık

Hırsızlık başlığı altında Ebû Yûsuf'a nispet edilen iki görüş bulunmaktadır.

2276. Mesele: Hırsızlıkla ilgi şahitlikte ihtilafa düşülmesi durumu.[774]

184. Görüş: Ebû Yûsuf'a göre: İki şahit ihtilafa düşerse el kesme haddı uygulanmaz.[775]

Tahkiki: Burada şahitlerin hırsızlığa dair iki farklı görüş beyan etmeleri halinde haddin uygulanıp uygulanmayacağı durumu tartışılmıştır. Ebû Yûsuf şahitlerden birinin kırmızı bir inek çalındığına, diğerininde siyah bir inek çalındığına dair ifadeler kullanması halinde el kesme haddinin uygulanmayacanığı aktarmıştır.

---

769 **قال أبو حنيفة، وأصحابه: لا تكون المحاربة في مدينة، ولا في مصر، ولا بقرب مدينة، ولا بقرب مصر ولا بين مدينتين، ولا بين الكوفة والحيرة - ثم روي عن أبي يوسف أنه قال: إذ كابروا أهل مدينة ليلا، كانوا في حكم المحاربة.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/303.

770 İmam Muhammed, *el-Câmiu's-sağîr,* 299-300; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/215-216; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 4/116.

771 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/315.

772 **(وقال الليث بن سعد، والأوزاعي، وأبو يوسف: يصلب حيا ثم يطعن بالحربة حتى يموت.)** İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/315.

773 Serahsî, *el-Mebsût,* 9/195-196; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 4/115-116.

774 İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/341.

775 **قال أبو محمد - رحمه الله -: قال الشافعي، وأبو يوسف، ومحمد بن الحسن، وأبو ثور: إن اختلف الشاهدان، فقال أحدهما: سرق بقرة، وقال الآخر: بل ثورا - أو قال أحدهما: سرق بقرة حمراء، وقال الآخر: بل سوداء - أو قال أحدهما: سرق يوم الخميس، وقال الآخر: بل يوم الجمعة، فلا قطع عليه - فإن قال أحدهما: سرق بقرة حمراء، وقال الآخر: بل سوداء فعليه القطع.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/341.

Serahsî, Merğınânî ve Mevsılî, Ebû Yûsuf'un hırsızlık suçunda şahitler arasında ihtilaf yaşanması halinde haddin uygulanmayacağı görüşünde olduğunu aktarmışlardır.[776] Bu bilgiler neticesinde Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşün doğruluğu teyit edilmiştir.

2305. Mesele: Ta'zir konusu.[777]

185. Görüş: Ebû Yûsuf'un bu konuda üç farklı görüşünün dile getirildiğini görmekteyiz. Bunlar;

İlki; ta'zire herhangi bir sınırlamanın getirilmemesi.

İkincisi; ta'zirin yetmiş dokuz kırbacı geçmeyecek şekilde uygulanacağı.

Üçüncüsü ise; ta'zirin yetmiş beş kırbacı geçmeyecek şekilde uygulanacağı yönündedir.[778]

Tahkiki: Burada ta'zirin en üst sınırında ihtilafa düşüldüğü belirtilmiş olmakla birlikte aynı fakîhin birden çok görüşüne yer verilmiştir. Ebû Yûsuf'un da bu konuda üç farklı görüşünün dile getirildiğini görmekteyiz.

Bu görüşler Ebû Yûsuf'un *Kitabu'l-Harâc'*ında ve Serahsî ile Merğınânî'nin eserlerinde yer alan bilgilerle örtüşmektedir.[779] Sonuç olarak Ebû Yûsuf'a nispet edilen görüşlerin doğruluğu teyit edilmiştir.

---

[776] Serahsî, *el-Mebsût,* 9/162-163; Merğınânî, *el-Hidâye,* 5/456; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* 2/146.

[777] İbn Hazm, *el-Muhallâ,* 11/401.

[778] **قال أبو محمد ـ رحمه الله ـ: اختلف الناس في مقدار التعزير: فقالت طائفة: ليس له مقدار محدود، وجائز أن يبلغ به الإمام ما (رآه، وأن يجاوز به الحدود ـ بالغا ما بلغ ـ وهو قول مالك ـ وأحد أقوال أبي يوسف وهو قول أبي ثور، والطحاوي من أصحاب أبي حنيفة.وقالت طائفة: التعزير مائة جلدة فأقل...وقالت طائفة: أكثر التعزير تسعة وسبعون سوطا فأقل ـ هو أحد أقوال أبي يوسف.وقالت طائفة: أكثر التعزير خمسة وسبعون سوطا فأقل ـ وهو قول ابن أبي ليلى، وأحد أقوال أبي يوسف.** (İbn Hazm, *el-Muhallâ,* /401-402.

[779] Ebû Yûsuf, *Kitabu'l-Harâc,* 167; Serahsî, *el-Mebsût,* 9/71; Merğınânî, *el-Hidâye,* 4/152-153.

SONUÇ

el-muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr adlı eser, İbn Hazm tarafından Mukayeseli İslâm hukuku alanında kaleme alınmıştır. Eserin, literatürde yapılan araştırmalarda müracaat edilen bir kaynak olması fıkıh alanında mühim bir eser vasfına haizdir. Söz konusu bu kaynak içerisinde İbn Hazm, kendi görüş ve düşüncelerini aktarmakla birlikte Hanefî mezhebinin önde gelen âlimlerinden Ebû Yûsuf'un görüşlerine de yer vermiştir.

Bu çalışmada İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinde, Ebû Yûsuf'a atfedilen görüşler tahkik edilmiştir. On bir ciltlik *el-Muhallâ* adlı eserde Ebû Yûsuf'a atfedilen 185 görüş tespit edilmiş ve bu görüşler Hanefî mezhebine ait birincil kaynaklar üzerinden mukayese edilerek değerlendirilmiştir. Zira Ebû Yûsuf'un görüşleri İslâm Hukuku açısından ehemmiyet arz etmektedir. Ebû Yûsuf fıkıh ve hadis alanlarında ön plana çıkmakla birlikte siyasi sahada da aktif bir rol üstlenmiştir. Nitekim kendisi üç Abbâsî halifesine kadılık yapmıştır. Kadılık yaptığı halifeler Mehdî, Hâdî, Hârûnürreşîd'dir. Halife Hârûnürreşîd döneminde de ilk defa kurulan kâdılkudâtlık makamına getirilmiştir. Ebû Yûsuf'un siyasi anlamdaki görevleri aslında onun devlet kademesinde saygın bir konumda olduğunu gösterir niteliktedir. Sadece ilmi değil siyasisi yönü de bulunan velüd bir şahsiyet olan Ebû Yûsuf üstlenmiş olduğu görevler vesilesiyle hem Hanefî mezhebi görüşlerinin yayılmasını sağlamış hem de mezhep içerisinde eser telif eden ilk kişi olmuştur.

Çalışma neticesinde İbn Hazm ile ilgili ulaşılan bilgiler genel itibarıyla şu şekilde sıralanabilir:

- İbn Hazm'a göre teşrî' kaynaklar; Kur'an, Sünnet, Sahâbe İcmâ'ından müteşekkildir. Kaynakların bir olması aralarında tearuzun oluşmamasını sağlamıştır.
- Tüm naslarla âmel edilebilir kanaatindedir.
- Nasları da genel ve özel olarak ikiye ayırmıştır.
- Bunun yanında nâsih ve mensuhu kabul eder.
- İbn Hazm, nasların tahsisi için herhangi bir delil gelmedikçe âm olarak kabul etmektedir.

- İbn Hazm'a göre Kur'an-ı Kerim'in ve sünnetin tüm emir ve nehiylerinin yapılması farz, yasaklanması da haram hükmünü doğurur. Ancak farz veya haram olan bir hükmün mübâhla veya kerâhetle değiştirilmesi açık bir delili gerektirmektedir. Örneğin İbn Hazm'a göre, Cuma gününün guslü herkes için lazım ve aynî bir farzdır.
- İbn Hazm'a göre taklit hiçbir surette caiz değildir, bu nedenle herkes içtihada başvurmalıdır. Kendisi içtihadı "dinin bir hükmünün araştırılması yolunda olanca çabayı sarfetmek" şeklinde ifade eder. Nitekim hata eden müctehidin Allah katında isabet eden mukallitten daha faziletli olduğu görüşündedir.
- Fer'î teşrî' kaynaklarının birçoğunu reddeder. İstihsân, istishâb, sahâbî kavli, şer'u men kablenâ vs.
- Kıyası kabul etmez ve İbn Hazm'a göre kıyasla hareket etmek günahtır.
- Delil olarak sunduğu hadislerin çoğu âhâd hadistir.
- Dolayısıyla âhâd hadisi ahkâmda kabul eder. Buna mukabil mevkuf ve mürsel hadis türlerini reddeder. Bu hadislerle amel eden fakîhleri de sertçe tenkide tabi tutar.

el-Muhallâ adlı eserin metodunu ise genel itibarıyla şu şekilde aktarmak mümkündür:

- İbn Hazm klasik fıkıh kitaplarındaki bab sıralamasına benzer şekilde babların başlıklarını yerleştirmiş ve bunları meseleler şeklinde sunmuştur.
- Birçok yerde ana başlık içinde alt başlıklar zikretmiştir. Özellikle detaylarla dolu bablarda bunu görmek mümkündür. Ana başlıklar "kitap" adıyla yer alır (Örneğin; Tahâret Kitabı). Akabinde meselenin tanımı olan açıklama mahiyetinde meselenin detayları ve ihtilafa düşülen yerler beyan edilir. Daha sonrasında görüşleri ve tartışmaları dile getirir. Nihayetinde görüşlerini delilleriyle birlikte aktarır.
- Bazı bölümlerde mesele tanımına yer verdikten hemen sonra söze şöyle devam eder; Ali dedi ki, Ebû Muhammed dedi ki veya İbn

Hazm dedi ki şeklinde bir girizgâhta bulunarak kendi görüşünü beyan eder. Akabinde senedi ile delillendirir daha sonra bu kanaate sahip sahâbe ve tabiînleri zikrederek tartışmalara yer verir.

- İbn Hazm eserin pek çok yerinde tartışmaları ve ihtilaflı görüşleri beyan eder. Örneğin: Bu ihtilaflı görüşleri gördüğümüzde onların delillerine ve hangisinin doğru olduğuna bakmamız icap etmektedir, diyerek her görüşün delilinini ağır ve alaycı bir üslûpla tartışır. Eleştirdiği konuyu ise kendi haklılığını savunduğu meseleyle bitirir.

İbn Hazm'ın fakîhlerin çoğuna muhalefet etmesinin altında yatan sebeplere de kısaca değinecek olursak:

- Zâhirî oluşu sebebiyle nasların sadece zahirîne bakmaktadır ve açık dil çerçevesinde ne çıkarsa onunla mükellef olunduğu fikrine sahiptir. Aynı zamanda hükümlerin bir illete bağlanmasını kat'i surette reddetmektedir.
- Fakîhlere muhalefet etmiş olduğu görüşler arasında; İbn Hazm'a göre, Kur'an-ı Kerim'i okumak, ona dokunmak, tilâvet secdesi yapmak ve Allah'ı zikretmek her surette caizdir. Abdestli olan ve olmayan herkes için bu hüküm geçerlidir. Bu hususta dört mezhep imamına muhalefet ettiği görülmektedir.
- Eleştirilerinin belli bir kısmında ağır ve rencide edici ifadeler yer almaktadır. Lakin bu bölümlere fıkıh ve usul açısından bakmak gerekmektedir, aksi takdirde belli akım ve eğilimlere hizmet edilmiş olur.

İbn Hazm'ın *el-Muhallâ* adlı eserinde Ebû Yûsuf'a atfettiği görüşlerin tahkiki sonucunda:

- Ebû Yûsuf'a atfedilen 185 görüş tespit edilmiştir.
- Tespit edilen görüşlerden çoğunun tâharet ve namaz bölümlerinde olduğu görülmüştür.
- Bu görüşler Hanefî mezhebine ait birinci el kaynaklar üzerinden mukayese edilerek değerlendirilmiştir.
- Bu değerlendirme neticesinde 185 görüşten, 168'inin birincil kaynaklardaki görüşlerle örtüştüğü, 17'sinin ise bu kaynaklarda yer

alan görüşlerle örtüşmediği ve netice itibarıyla da hatalı oldukları tespit edilmiştir.

- Ebû Yûsuf'a nispetinde hata olan görüşler ise tahâret (6), namaz (1), cenaze (1), zekât (1), hac (2), bey' (2), râda' (1), zıhâr (1), talâk (1) ve hadler (1) konularında yer almakta olup sonuç bölümünün uzamaması adına burada sadece bölüm başlıklarına yer verilmiştir.

Alanın iki önemli ismiyle ilgili ele alınan çalışmada, en doğru bilgileri aktarma hususunda titizlikle hareket edilmiştir. Gözden kaçan hata ve kusurlardan dolayı Yüce Allah'ın affına sığınırız.

KAYNAKÇA

Akman, Hülya. ***İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği).*** Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Âlemgîriyye, Burhanpurlu eş-Şeyh Nizâm. ***el-Fetâva'l-Hindiyye.*** thk. Abdullatif Hasan Abdurrahman. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1421/2000.

Apaydın, H. Yunus. "el-Muhallâ". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 30/404-406. İstanbul: TDV Yayınları, 2005.

Apaydın, H. Yunus. "İbn Hazm". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 20/39-52. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.

Arendonk, Cornelis Van. "İbn Hazm". ***İslâm Ansiklopedisi.*** 5/748-753. İstanbul: MEB Yayınları, 5. Baskı, 1978.

Aynî, Ebû Muhammed Bedreddin. ***el-Binâye şerhu'l-Hidâye.*** thk. Ayman Salih Şaban. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1420/2000.

Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed er Rûmî el-Mısrî. ***el-'İnâye.*** thk. Ebû Mahrûs Amr b. Mahrûs. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1428/2007.

Bağdatlı, İsmail Paşa. ***Hediyyetü'l-'ârifîn esmâü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn.*** 2 Cilt. İstanbul: Müessetü't-Târihi'l-Arabî, 1370/1951.

Bardakoğlu, Ali. "İcâre". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 21/379-388. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.

Bardakoğlu, Ali. "Kasâme". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 24/528-530. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Bezzâzî, Hâfızüddîn Muhammed el-Kerderî el-Hârizmî. ***Menâkıbü'l-İmâmi'l-A'zam Ebî Hanîfe.*** 2 Cilt. Haydarabad: Daru'l-Mearif, 1. Basım, 1321/1903.

Bilmen, Ömer Nasuhi. ***İslâm Hukuku Terimleri Sözlüğü.*** haz. Abdullah Kahraman. İstanbul: Nizamiye Akademi, 1. Basım, 1437/2016.

Brockelmann, Carl. ***Geschichte Der Arabischen Litteratur Von.*** Leiden: E.J. Brill, 1937.

Çelebi, Kâtip. ***Keşfü'z-zunûn 'an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn.*** 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi, ts.

Çollak, Abdullah. "İbn Hazm ve el-Muhallâ'sı". ***Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*** 2/2 (Nisan 2002), 155-182.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî. ***Kitâbü'l-Âsâr.*** thk. Ebû'l-Vefâ el-Efganî. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.

Ebû Yûsuf. ***Kitabu'l-Harâc.*** Beyrût: Dâru'l-Marife, 1399/1979.

Ebû Zehrâ, Muhammed. ***İbn Hazm.*** Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabiye, ts.

Erdoğan, Mehmet. ***Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü.*** İstanbul: Rağbet Yayınları, 1. Basım, 1419/1998.

Ergüven, Şahabettin. ***"Ana Hatlarıyla XI. Yüzyılda Endülüs'te Sosyal Hayat".*** *İSTEM* 7/14 (Aralık 2009), 145-153.

Ergüven, Şahabettin. ***Arap Dili ve Edebiyatı Açısından İbn Hazm.*** İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ensttüsü, Doktora Tezi, 2007.

Güneş, Hüseyin. ***el-Muhallâ'da Zâhirî-Sünnî Düşüncenin Çekişmesi İbn Hazm ve Eş'arîlik Örneği.*** Konya: Kitap Dünyası Yayınları, 1428/2007.

Haddâdî, Radıyyüddîn Ebû Bekr. ***el-Cevheretü'n-neyyire.*** thk. İlyas Kaplan. 2 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1427/2006.

Hatîb el-Bağdadî, Ebû Bekir Ahmed. ***Târîhu Medîneti's-selâm (Târîhu Bağdâd).*** thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ğarbi'l- İslâmî, 1. Basım, 1422/2001.

Humeydî, Ebû Abdillâh Muhammed. ***Cezvetü'l- muktebis fî zikri vülâti'l-Endelüs.*** thk. Muhammad Beşşâr Avvâd Maruf - Beşşâr Avvâd Maruf. Tunus: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Basım, 1429/2008.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf. en-Nemerî. ***el-İntikâʾ fî fezâʾili's-selâseti'l-eʾimmeti'l-fukahâʾ Mâlik, Ebî Hanîfe ve'ş-Şâfiʿî.*** Beyrût: Darû'l-Beşairi'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1317/1997.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn el-Hüseynî ed-Dımaşkî. ***Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr.*** thk. Ali Muhammed Muavvid-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd. 13 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Özel Basım, 1423/2003.

İbn Âbidîn. ***Reddü'l-muhtâr.*** thk. Abdülmecid Tu'me Halebî. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Marife, 5. Baskı, 1439/2018.

İbn Beşküvâl, Ebü'l-Kâsım Halef el-Hazrecî el-Ensârî el-Endelüsî. ***Kitâbü's-sıla fî târîhi eʾimmeti'l-Endelüs.*** 2 Cilt. Tunus: Dâru'l-Arabi'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1432/2010.

İbn Ebü'l-İz, Sadruddîn Alî.. ***Kitâbü't-Tenbîh 'alâ müşkilâti'l-Hidâye.*** thk. Enver Salih Ebû Zeyd. 5 Cilt. Riyâd: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1424/2003.

İbn Fazlullah el-Ömerî, Ebû'l-Abbâs Şihâbeddîn Ahmed. ***Mesâliku'l-ebsâr fî memâliki'l-emsâr.*** thk. Kâmil Selmân el-Cebûrî. 27 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1391/1971.

İbn Hacer, Ebü'l-Fadl Şehabeddin el-Askalâni. ***el-İsâbe fî temyîzi's-saḥâbe.*** thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî-Abdussened Hasan Yemâme. 15 Cilt. Kahire: Darü'l-Hicr li'l-Buhus ve'd-Dirasati'l-Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 1. Basım, 1429/2008.

İbn Hallikân, Ebü'l-Abbâs Şemsüddîn Ahmed. ***Vefeyâtü'l-aʿyân.*** thk: İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrût: Dârüs-Sadr, 1398/1978.

İbn Hazm, Îmâm Ebû Muhammed Alî ez-Zâhirî. ***el-Fasl fi'l-milel ve'l-evâ ve'n-nihâl.*** thk. Muhammed İbrahim Nasîr-Abdurrahman Umeyre. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l Cîl, 2. Basım, 1416/1996.

İbn Hazm. ***Dinler ve Mezhepler Tarihi.*** çev. Halil İbrahim Bulut. 3 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 1438/2017.

İbn Hazm. ***el-İhkâm fî Usûli'l-Ahkâm.*** thk. Şeyh Ahmed Muhammed Şâkîr. 8 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Îfâki'l-Cedîde, ts.

İbn Hazm. ***el-Muhallâ bi'l-âsâr fî şerhi'l-Mücellâ bi'l-ihtisâr.*** thk. Muhammed Münîr ed-Dımaşkî. 11 Cilt. Mısır: İdaretü't-Tabaati'l-Münire, 1. Basım, 1352/1933.

İbn Hazm. ***et-Takrîb li-haddi'l-mantık ve'l-medhal ileyhi bi'l-elfâzi'l-âmmiyye ve'l-emsileti'l –fıkhiyye,*** thk. İhsân Abbâs. Beyrût: Dâru Mektebeti'l-Hayat, 1379/1959.

İbn Hazm. ***Güvercin Gerdanlığı.*** çev. Mahmut Kanık. İstanbul: İnsan Yayınları, 2. Basım, 1416/1995.

İbn Hazm. ***Tavku'l-hamâme fil-ülfe ve'l-üllâf.*** Kahire: Hindawi, 1. Basım, 1437/2016.

İbn Hibbân, el-İmâm el-Hâfız Muhammed el-Temîmî el-Büstî. ***Kitâbü's-sikât.*** 9 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l- Maârifi'l-Osmaniyye, 1. Basım, 1393/1973.

İbn Kutluboğa, Ebü'l-Adl Zeynüddîn Kâsım es-Sûdûnî el-Cemâlî el-Mısrî. ***Tâcü't-terâcim fi tabakâti'l- Hanefîyye.*** Beyrût: Darül Kalem, 1. Basım, 1413/1992.

İbn Mâze, Burhâneddin Mahmûd el-Buhârî el-Merginânî. ***el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fıkhi'n-Numânî.*** thk. Abdülkerim Sami el-Cündî. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1424/2004.

İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. ***eṭ-Tabakâtü'l-kübrâ.*** thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetu'l-Hanci, 1. Basım, 1421/2001.

İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed. ***Fethu'l-kadîr alâ'l-Hidâyeti Şerhi Bidâyeti'l-mübtedî.*** thk. Şeyh Abdurrezzak Gâlip el-Mehdî. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Basım, 1438/2017.

İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay es-Sâlihî el-Hanbelî. ***Şezerâtü'z-zeheb.*** thk. Abdulkadir el-Arnavut-Mahmud el-Arnavut. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İbn Kesîr, 1. Basım, 1406/1986.

İbnü'n-Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed. ***el-Fihrist.*** Beyrût: Dârul-Ma'rife, 1398/1978.

İmam Muhammed, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî. ***el-Asl.*** thk. Mehmed Boynukalın. 12 Cilt. Beyrût: Dâru'l-İbn Hazm, 1. Basım, 1433/2012.

İmam Muhammed. ***el-Câmiu'l-kebîr.*** thk. Ebû'l-Vefâ el-Efgânî. Mısır: Lecnetu İhyai'l-Meârifi'n-Numaniyye, 1. Basım, 1356/1937.

İmam Muhammed. ***el-Câmiu's-sağîr.*** Pakistan: İdâratü'l-Kuran, 1411/1990.

İmam Muhammed.. ***el-Asl.*** thk. Ahmed Ferid el-Mezidi. 6 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1438/2017.

Kadızâde, Ahmed Şemseddin. ***Netâ'icü'l-efkâr fî keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr.*** 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1424/2003.

Kartal, Vezbet. ***İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şafiî'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tespit ve Tahkiki (Aile Hukuku Örneği).*** Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.

Kâsânî, Îmâm Alâüddîn Ebû Bekr el-Kâsânî el-Hanefî. ***Bedâʾiʿu's-sanâʾiʿ fî tertîbi'ş-şerâʾiʿ.*** thk. Şeyh Ali Muhammed Muavvid-Şeyh Adil Ahmed Abdulmevcûd. 10 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 2. Basım, 1424/2003.

Kayapınar, Hüseyin. "Muğarese". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 30/371-372. Ankara: TDV Yayınları, 2020.

Kehhâle, Ömer Rızâ. ***Muʿcemü'l-müʾellifîn: terâcimu musannifi'l-kutubi'l-Arabiyye.*** 4 Cilt. Beyrût: Muessese-tu'r-Risâle, 1. Basım, 1414/1993.

Kirânevi, Habib Ahmed. ***Ebû Hanife ve Ashâbuhu.*** Beyrût: Daru'l-Fikri'l-Arabiye, 1. Basım, 1410/1989.

Kösetürk, Canan. ***İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Hanîfe'ye Nispet Edilen Görüşlerin Tahkiki (Aile Hukuku Örneği).*** Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Kudûrî, Ebü'l-Hüseyn Ahmed. ***Mevsûatu'l-kavaidi'l-fıkfiyye'l-mukarane et-tecrîd.*** thk. Muhammed Ahmed Serac-Ali Cuma Muhammed. Kahire: Dârü's-Selâm, 1. Basım, 1424/2004.

Kureşî, Abdülkâdir. ***el-Cevâhirü'l-mudıyye fî tabakâti'l-Hanefîyye.*** 2 Cilt. Haydarabad: Dâiretü'l-Maârifi'l-Nizamiye, 1. Basım, 1332/1914.

Leknevî, Ebü'l-Hasenât Muhammed Abdülhay es-Sihâlevî. ***el-Fevâʾidü'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefîyye.*** Kahire: Matbaatu's-Saâde, 1. Basım, 1324/1906.

Makkarî, Şeyh Ahmed el-Kureşî el-Makkarî et-Tilimsânî. ***Nefhu't-tîb min ğusni'l-Endelüsi'r-ratîb.*** thk. İhsan Abbas. 8 Cilt. Beyrût: Dâru's-Sadr, 1388/1968.

Mekkî, Muvaffak el-Hârizmî. ***Menâkıbu Ebî Hanîfe.*** Beyrût: Dâru'l-Kitabi'l-Arabî, 1401/1981.

Merğınânî, el-İmâm Burhânüddîn Ebî Hasan Alî. ***el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî.*** thk. Abdülhay el-Leknevî. 8 Cilt. Pakistan: İdaretü'l-Kur'an ve'l-Ulumi'l-İslamiyye, 1. Basım, 1417/1996.

Mevsılî, Abdullâh el-Hanefî. ***el-İhtiyâr li-taʿlîli'l-Muhtâr.*** thk. Şeyh Mahmûd Ebû Dakîka. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, ts.

Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfızüddîn Abdullah. ***el-Bahrü'r-râik şerhu Kenzü'd-dekâik.*** thk. Şeyh Zekeriya Umeyrât. 9 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1418/1997.

Nurazizah, Mia Siti. ***İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki (Aile Hukuku Örneği).*** Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.

Öğüt, Salim. "Ebû Yûsuf". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 10/260-265. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Özel, Ahmet. ***Hanefî Fıkıh Alimleri.*** Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 3. Basım, 2013.

Özen, Şükrü. "Kâdılkudât". ***Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.*** 24/77-82. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Sanjuân, Alejandro Garcîa. "Ibn Hazm and the Territory of Huelva: Personal and Family Relationships". ***Ibn Hazm of Cordoba.*** ed. Camilia Adang. vd. 51-67. Brill: Leiden-Boston, 2013.

Saymerî, Ebû Abdillâh el-Hüseyn. ***Ahbâru Ebî Hanîfe ve ashâbih.*** Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 2. Basım, 1405/1985.

Semerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed. ***Tuhfetü'l-fukahâ'.*** Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1405/1984.

Semerkandî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-Hüdâ Nasr. ***'Uyûnü'l-mesâ'il.*** thk. Seyyid Muhammed Muhanna. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.

Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed. ***Kitâbü'l-Mebsût.*** 31 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Marife, 1409/1989.

Simnânî, Ebû'l-Kâsım Ali er-Rahbî. ***Ravdatü'l-kudât ve tarîkü'n-necât.*** thk. Selahaddîn en-Nâhî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1404/1984.

Soravia, Bruna. "Portrait of the ʿâlim as a Young Man: The Formative Years of Ibn Hazm, 404/1013–420/1029". ***Ibn Hazm of Cordoba.*** ed. Camilia Adang, vd. 25-49. Brill: Leiden-Boston, 2013.

Subhânî, Cağfer. ***Mevsûatu tabakâti'l-fukahâ,*** 14 Cilt. İran: el-Lecnetü'l-İlmiyye fi Müesseseti'l-İmami's-Sadık, 1. Basım, 1424/2003.

Suğdî, Ebü'l-Hasen Rüknülislâm Alî. ***en-Nütef fi'l-fetâvâ.*** thk. Prof. Dr. Selahattin en-Nahi. 2 Cilt. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle ve Amman: Dâru'l Furkan, 2. Basım, 1405/1984.

Suğdî. ***en-Nütef fi'l-fetâvâ.*** thk. Muhammed Nebil Bahsalî. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1417/1996.

Şeyhîzâde, Abdurrahman el-Gelibolulî. ***Mema'u'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur.*** thk. Halil Omran el-Mansûr. 4 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Basım, 1419/1998.

Şîrâzî, Ebû İshâk Cemâlüddîn İbrâhîm. ***Tabakâtü'l-fukahâ'.*** Beyrût: Dârü Râidi'l-Arabî, 1389/1970.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed. ***Tarihu't-Taberi (Târîhu'l-Rusül ve'l-Mülûk).*** thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim. 11 Cilt. Mısır: Dârü'l-Meârif, 2. Basım, ts.

Takım, Ömer Faruk. ***İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ahmed b. Hanbel'e Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği).*** Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.

Ulya, Jauharıl. ***İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde İmam Şâfiî'ye Ait Görüşlerin Tahkiki (İbadetler Örneği).*** Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2016.

Vekî‘, Ebû Bekir Muhammed ed-Dabbî. ***Ahbârü'l-kudât.*** 3 Cilt. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, ts.

Vilchez, Jose Miguel Puerto. “Abû Muhammad ‘Alî Ibn Hazm: A Biographical Sketch”. ***Ibn Hazm of Cordoba.*** ed. Camilia Adang, vd. 1-24. Brill: Leiden-Boston, 2013.

Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn el-Bağdâdî er-Rûmî. ***Muʿcemü'l-üdebâʾ.*** thk. İhsan Abbas. 7 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Arabi'l- İslâmiye, 1. Basım, 1413/1993.

Zahid el-Kevserî, Muhammed. ***Hüsnü't-tekâdî fi sîret-i Ebi Yûsuf el-Kâdî.*** Mısır: el-Mektebetü'l-Ezheriyye, 1423/2002.

Zehebî, Îmâm Şemsüddîn Muhammed. *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâʾ.* 25 Cilt, Beyrût: Müesesetü Risâle, 1405/1985.

Zehebî. ***Menâkibu'l-İmam Ebî Hanîfe ve sahibeyhi Ebî Yûsuf ve Muhammed b. Hasen.*** thk. Muhammed Zahid el-Kevserî-Ebû'l-Vefâ el-Efganî. Haydarabad: Lecnetu İhyai'l-Meârifi'n-Numaniyye, 1407/1987.

Zehebî. *Tezkiretu'l-huffâz.* 4 Cilt. Haydarâbâd: Dâiratu'l-Meârifi'l-Osmaniyye, 3. Basım, 1378/1958.

Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn ed-Dımaşkî. ***el-Aʿlâm.*** 8 Cilt. Beyrût: Dârü'l-ilm li'l-Melâyîn, 15. Basım, 1423/2002.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : SİNOĞLU, Ümmüebiha

Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece Eğitim Birimi Mezuniyet Tarihi

Lisans: Van YYÜ, İlahiyat Fakültesi, 2018.

İkinci Üniversite: Anadolu Üniversitesi, Adalet Bölümü, Okuyor.

Yabancı Dil: Arapça

Yayınlar

Sinoğlu, Ümmüebiha. "Süreli Akidlere Ekisi Açısından İslâm Borçlar Hukukunda Özür". *Van İlahiyat Dergisi 7/10* (Haziran 2019): 138-143. https://doi.org/10.5281/zenodo.3250326

İş Deneyimi

2019 - Milli Eğitim Bakanlığı - Öğretmen

Hobiler

Dil çalışmaları yapmak, Mandala boyamak, Müzik dinlemek, Yürüyüş yapmak.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANS ÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

07/12/2022

Tez Başlığı / Konusu:

"İbn Hazm'ın el-Muhallâ Adlı Eserinde Ebû Yûsuf'a Nispet Ettiği Görüşlerin Tahkiki"

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 166 sayfalık kısmına ilişkin, 06/12/2022 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından TURNİTİN intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 5 (yüzde Beş) tir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

07/12/2022

ÜMMÜEBİHA SİNOĞLU

Adı Soyadı	: ÜMMÜEBİHA SİNOĞLU
Öğrenci No	: 18920003052
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Programı	: İlahiyat
Statüsü	: Y. Lisans ■ Doktora □

DANIŞMAN	ENSTİTÜ ONAYI
Doç. Dr. Mehmet Selim ASLAN	U Y G U N D U R
……./……./20……	……./……./20……
	Prof. Dr. Bekir KOÇLAR
	Enstitü Müdürü